

YEREL HABERCİLİK

Tanımlar, Sorunlar, Öneriler ve İlkler

DR. Adem DEMİRİSOY

 tablet kitabevi

YEREL HABERCİLİK
Tanımlar, Sorunlar, Öneriler ve İlkler

İnceleme – Araştırma

Bu kitap ve kitabın özgün özellikleri tamamen Tablet Kitabevi Yayınları'na aittir. Hiçbir şekilde taklit edilemez. Yayınevinin izni olmadan kısmen ya da tamamen kopyalanamaz, çoğaltılamaz. Tablet Kitabevi Yayınları hukukî sorumluluk ve takibat hakkını saklı tutar

TEMMUZ 2023

Genel Yayın Yönetmeni:
Hacı Ali KÜÇÜKAKIN

ISBN 978-625-6406-09-4

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 46644

Kapak Tasarım: Şeydanur DÜNDAR

Dizgi: Şeydanur DÜNDAR

Baskı & Cilt: E-Kitap

Çaybaşı, Kosova Sk. No:1, 42140 Meram/Konya Tel: +90.505-313-9957
yedisanat@gmail.com

KTB S. No: 410 - Yayın Tarihi: TEMMUZ 2023

DEMİRSOY, Adem
YEREL HABERCİLİK
Tanımlar, Sorunlar, Öneriler ve İlkler

ANAHTAR KAVRAMLAR- 1. Yerel Basın, 2. Basın Tarihi, 3. Yerel Gazeteler
KEY CONCEPTS- 1. Local Press, 2. Press History, 3. Local Newspapers

Çaybaşı, Kosova Sk. No:1, 42140 Meram/Konya Tel: +90.505-313-9957
yedisanat@gmail.com-
Yayın Tarihi: TEMMUZ 2023

YEREL HABERCİLİK

Tanımlar, Sorunlar, Öneriler ve İlkler

Dr. Adem DEMİRSOY

 tablet kitabevi

İÇİNDEKİLER

Giriş	3
BİRİNCİ BÖLÜM	6
KAVRAM OLARAK YEREL VE YEREL BASIN	6
1.1. YEREL KAVRAMI	6
1.2. YEREL BASIN/ YEREL MEDYA	7
1.3. YEREL BASININ İŞLEVLERİ	10
1.4. YEREL BASININ TEMEL ÖZELLİĞİ	13
1.5. YEREL BASININ DİĞER ÖZELLİKLERİ	14
1.6. YEREL BASININ TEMEL SORUNLARI	16
1.7. YEREL BASININ GELECEĞİ ÜZERİNE	20
İKİNCİ BÖLÜM	26
OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE YEREL GAZETECİLİK	26
2.1. MATBAANIN GELİŞİ	26
2.2. İLK YEREL GAZETELER: YABANCI VE AZINLIK GAZETELERİ	29
2.3. VİLAYET GAZETELERİ	34
2.3.1. EYALET SİSTEMİNDEN VİLAYET SİSTEMİNE GEÇİŞ VE VİLAYET GAZETELERİ	35
2.4. VİLAYET GAZETELERİNİN ÖZELLİKLERİ	39
2.4.1. VİLAYET GAZETELERİNİN İŞLEVLERİ:	40
2.4.2. ANADOLU VE TRAKYA'DA İLK GAZETELER	43
2.5. MİLLÎ MÜCADELE'DE ANADOLU BASINI	87
2.6. MİLLÎ MÜCADELEYE ÖNCÜLÜK EDEN GAZETELER	88
2.7. MİLLÎ MÜCADELE YANLISI GAZETELER	95
2.7.4. MİLLÎ MÜCADELE KARŞITI GAZETELER	103
2.7.5. TEK PARTİ DÖNEMİNDE BASIN	110
2.7.6. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE SONRASINDA YEREL BASIN	113
2.7.7. 27 MAYIS, 12 MART VE 12 EYLÜL DÖNEMİNDE BASIN	114
Sonuç ve Tartışma	117
Kaynakça	119

Giriş

Özgür basın, haber verme, denetleme ve kamuoyunu oluşturma işlevini yürütürken kamusal bir görev yapmaktadır. Gazeteciliğin evrensel ilkelerinin başında güç odaklarından ve iktidarlardan bağımsız davranabilme yetisi gelir. Güç odakları ve iktidarlar her zaman basın yayın organlarının ve gazetecilerin kendilerinin yanında yer almalarını isterler. Bunu sağlamak içinde ekonomik ya da manevi baskı biçimlerini ve araçlarını kullanırlar. Baskılara dayanamayıp yön değiştirenler olduğu gibi, kendiliğinden ya da kuruluş amaçları gereği işbirlikçilik yapanlar da görülmüştür.

Kurtuluş Savaşı sırasında, İstanbul'daki padişah ve hükümetleriyle işgalcilerden yana çizgi izleyen basın yayın organlarına ve gazetecilere *Mütareke Basını* adı verilirken, Demokrat Parti'nin, uygulamalarını desteklemeleri için ayrıcalıklı parasal destekler verdiği ve öne çıkardığı yayın organları, yazarlar ve gazeteciler *Besleme Basın* olarak adlandırılmıştır. Daha sonraki dönemlerde güç odakları ve iktidarların yanında yer alınmasına *iliştirilmiş gazetecilik, köşk gazetecileri, havuz medyası* ya da *yandaş basın* gibi isimler verilmiştir.¹

Bu toprakların emperyalist güçlerin işgalinden kurtularak bağımsızlığını kazanmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında emeği geçen unsurlardan biri olan yerel basın, Atatürk tarafından *Fazilet Adaları* olarak nitelendirilmiştir.

Günümüz demokrasilerinde yerel basın demokrasinin geliş(tiril)mesinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Yerel basın katılımcı, çağdaş demokrasinin önemli araçlarından biridir ve devletle vatandaş ilişkilerinin sağlıklı yürütülmesinde etkin rol oynar. Millî Mücadeleden bu yana devletin ve ulusun yanında yer alan yerel basın en zor koşullarda dahi milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında sürekli bir mücadele vermektedir.

¹ Olayların ardındaki gerçek, Basının işlevi, 11 Mayıs 2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/olaylarin-ardindaki-gercek/basinin-islevi-1934718>

Yerel basın, Türk kamuoyunda *Anadolu basını* ya da *taşra basını* olarak da adlandırılmıştır. Taşra basını olarak tanımlanmasında İstanbul'un Osmanlının merkezi olması önemli rol oynamıştır. Özellikle taşra diye adlandırılmasında, hafifseme içeren bir bakış açısı hâkimdir. Gazete sayfalarının büyük bölümünü başkentteki (Osmanlı döneminde İstanbul, Cumhuriyet döneminde Ankara ve İstanbul) gelişmelerin doldurması yanında gazetelerde çalışan bugünkü manada profesyonel denebilecek, yaşamını gazetecilikten elde ettiği gelirle sürdüren kişilerin uzun bir süre yok denecek kadar az olması da etkili olmuştur. Büyük bir bölümü matbaa sahibi kişiler tarafından yayınlanan gazetelerin yazar kadrosunu yörenin öğretmen, doktor, avukat, hâkim gibi bürokrat ve aydın kişileri oluşturmuştur.

Devlet tarafından sağlanan mali destekleri elde etmek yanında, yerel siyaset üzerinde gazete ile etkili olmayı amaçlayan gazete sahiplerinin büyük çoğunluğu içinde büyümek, daha fazla okura ulaşmak gibi bir hedef asla olmamıştır. Yerel basının sahipleri, teknoloji ve dağıtım olanaklarında meydana gelen gelişmelerle daha geniş bir coğrafyaya hitap edebilecekken, sınırlı bir yörede, sınırlı sayıda okurla yetinmeyi kendileri için başarı olarak görmüşlerdir. Kaybetmek korkusu eldekiyle yetinmenin başarı olarak görülmesine neden olmuştur.

Batıdaki örnekleri gibi yerel basının yaygın hale gelmemesinde, ilk günden bu yana basının başta devlet olmak üzere değişik kaynaklardan beslenmesinin de etkisi vardır. Kimi yerlerde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şube ve kulüpleri, kimi yerlerde özel idareler; kimi yerlerde de yerel entelektüeller gazete çıkarmıştır. Bu gazeteler kendi çaplarında birer yerel forum işlevini yerine getirdiği gibi, gazeteleri çıkaranlara ayrıcalıklar sağlama ve yerel yöneticileri baskı altında tutma olanağı da vermiştir.²

Az sayıda gazete yayınlanırken Basın İlan Kurumu'ndan alınan resmi ilan gelirleri gazete sahipleri için yeterli olmaktaydı. Resmi ilanlar, aynı zamanda sahiplerin daha fazla okura hitap etme daha fazla kitleye ulaşma gereksinimini duymamalarına da neden

² Uygur Kocabaşoğlu (2010), *Hürriyeti Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.19.

oluyordu. Anadolu’da sıklıkla kullanılan *azıcık aşım dertsiz başım* sözünü doğrular bir mantıkla iktidar erkini memnun edecek bir yayıncılık anlayışıyla resmi ilanlarla yetinir bir yapıyı sürdürmek sahipler için geçerli bir mantık haline gelmiştir. Yalnız bu anlayış, resmi ilan pastasına göz diken başkalarının da sektöre girmesine neden olmuştur. Birkaç gazeteyle sorunsuz işleyen sistem gazete sayılarının onlarla ifade edilir hale gelmesiyle tıkanmış, birçok gazetenin el değiştirmesine hatta kapanmasına neden olmuştur.

Günümüzde, teknolojinin geldiği son noktada da basılı medyanın daha uzun bir süre yaşayabilmesi olanaksız hale gelmiştir. Sanal medyanın, internet medyasının gelişmesiyle de hemen hemen tüm gazeteler internet ortamında yayın yapmaya başlamışlardır. BİK’nun internet haber sitelerinin resmi ilan alabilmelerine olanak veren yönetmelik değişikliği de bu süreci hızlandıracak gibi görünmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM OLARAK YEREL VE YEREL BASIN

1.1. YEREL KAVRAMI

Basın kanununda, *yerel basın tek bir yerleşim biriminde yayımlanan süreli yayınlar ile haftada bir veya daha uzun aralıklarla yayımlanan yaygın ve bölgesel yayınlar* olarak tanımlanmıştır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde sınırlı bir yerle ilgili olan, mevzii, lokal şeklinde tanımlanan yerel bir başka tanımda, *Belirli bir yere özgü, bir yere bağlı, dar sınırlı, yayılmamış, bir yerle ilgili* olındır. Yine aynı sözlükte *taşra, bir ülkenin başkenti veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarılık* olarak tanımlanmıştır.

Yerel basın, tarihsel süreç içerisinde, mahalli basın, taşra basını, Anadolu basını olarak da adlandırılmıştır. Yerel basının taşra basını olarak adlandırılmasının temelinde İstanbul dışında yayınlanması yatmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ve basının merkezi olan İstanbul için diğer şehirler, dışarılık manasında birer taşradır. Taşra gazeteciliği de basının Anadolu'da görevlendiği yer manasına gelir. Günümüzde ulusal, yaygın ve anaakım medya olarak adlandırılan İstanbul merkezli yayın organlarının dışında kalanların yayınlandığı yönetim birimlerinin taşra olarak tanımlanmasında bu bakış açısının devam etmesinin rolü vardır. İstanbul merkezli yaygın basın için, Anadolu'daki büroları taşra, burada yayınlanan gazeteler ise taşra basınıdır. Yerel basının kimileri tarafından bugün bile taşra basını olarak adlandırılmasının Türk basınının kuruluş döneminde haklı olduğunu vurgulayan Ulus³ önemli olanın gazetelerin basıldığı yer değil, yüklendikleri görev olduğunu ve sınıflandırmanın fonksiyonel bakımdan yapılmasının yerinde olacağını yazmıştır.

Anadolu basını diye adlandırılmasında, Anadolu'da yayınlanan gazetelerin büyük çoğunluğunun Milli Mücadeleye verdiği destek rol oynamıştır. Turan⁴, Osmanlı için İstanbul dışında kalan her yeri niteleyen taşranın, bir küçümseme, acıma ve hayıflanma içeren bir söz olduğunu vurgularken, Anadolu

³ Sema Ulus (1993), Yerel Basınımız, Marmara İletişim Dergisi, Sayı:3, s.77.

⁴ Güven Turan (2004). 'Taşra Coğrafya mıdır?', Kitap-lık Aylık Edebiyat Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, S.73, İstanbul, s.51.

sözcüğünde somutlaşan birleştiricilik, bütünleştiricilik, ulusal birlik, ulusal bütünlük idealine dikkat çekmiştir.

Kısacası, yerel derken merkez dışında kalan yerleşim yerleri ifade edilmektedir. Osmanlı'da bu İstanbul dışında kalan bölgelerdir. İstanbul'un basındaki merkez olma özelliği Cumhuriyet döneminde de sürmüş, İstanbul basını ulusal/yaygın, diğerleri ise Anadolu basını, taşra basını ya da yerel basın olarak adlandırılmıştır.

1.2. YEREL BASIN/ YEREL MEDYA

Genel bir anlatımla yerel basın, sınırları dar ve tanımlanmış bir yörede, (köy, kasaba, kent ya da bölge) yöre halkını bilgilendirmeye, eğitmeye, eğlendirmeye, böylece kamuoyunun serbestçe oluşmasına katkıda bulunmaya çaba gösteren kitle iletişim araçlarıdır.⁵

Bir yerde, ülkenin çeşitli yörelerinde, özellikle büyük kentler dışındaki yerleşim birimlerinde, il, ilçe ve beldelerde⁶, günlük, haftalık ya da daha fazla aralıklarla yayımlanan, yayımlandıkları yörenin haberlerini veren, sorunlarını dile getiren, halkın isteklerini ilgililere aktarmayı hedefleyen yazılı basın organları şeklinde nitelendirilen yerel basın⁷, başka yazarlar tarafından, "Yalnızca belirli bir bölgede yayımlanan ve okunan, ulusal haberlerden farklı olarak yerel haberlerin ve konuların yer aldığı gazeteler" ya da "Genel olarak bir kasaba ya da kentte yaşayan insanları ilgilendiren haberlerin yer aldığı ve o kentte yayımlanan gazete" olarak tanımlanmıştır.

Yerel basın, *"ülke geneli yerine daha dar dağıtımla bir ya da birkaç il/ilçedeki okura ulaşan, belirli il ya da bölgeye ilişkin haberlerin*

⁵ Atilla Girgin (2001), Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik, İnkılap Yayınları, İstanbul, s.160

⁶ 2012 ve 2013'de yapılan değişiklikler sonrasında 30 Mart 2014 tarihinden itibaren Büyükşehir olan illerde Beldeler, bağlı oldukları ilçenin mahallesi olmuştur. Köylerin statüleri değiştirilerek mahalleye dönüştürülmüştür.

⁷ Şinasi Ünal (1996), Yerel Basın ve Sorunları, Yeni Türkiye Medya Özel sayısı II, Yıl: 2, Sayı:12, Ankara, s.1068-1072

yoğunlukta bulunduğu basılı periyodik yayınların bütünü” şeklinde de tanımlamıştır.⁸

Tütengil, bölge gazeteciliğinin özelliklerini, yayınlandığı yörede el emeği ve teknik imkânlarla hazırlanmak, yörenin fikir emeğinin ürünü olmak, yörenin haber ve meselelerine ön planda yer vermek ile yörede dağıtılmak ve okunmak şeklinde dört noktada toplamaktadır.⁹

Bütün tanımlarda ki ortak nokta belirli bir yörede yayınlanmış olmaları ile o yörenin olayları ve sorunlarına yer vermeleridir. Küreselleşmeden ve teknolojik gelişmelerden sonra belirli bir yörede yayınlanma yerel olmada önemini yitirmeye başlamış, medyanın yerel olmasında ağırlık okurun aidiyet hissetmesiyle ve yöreye ilişkin haber ve bilgi vermesine kaymıştır.

Önceleri yerel olarak doğan ve etki alanı yayınlandıkları bölgeyle sınırlı olan gazetelerin büyük bir bölümü, önce ulusal, sonrasında da küresel bir nitelik kazanmışlar, daha geniş bir coğrafyada çok sayıda okura ulaşma olanağı elde etmişlerdir. Bu süreçte teknolojik gelişmeler, dağıtım olanaklarının gelişmesi ve basın yayın kuruluşlarının ekonomik olarak güç kazanmaya başlamaları etkin rol oynamıştır. Yeni iletişim olanakları sonrası önce radyo, televizyon yayıncılığı, 21. yy başlarından itibaren de internet medyasının yaygınlaşması sonrasında yerel basın terimi yerine tüm kitle iletişim araçlarını kapsayacak şekilde yerel medya terimi kullanılmaya başlamıştır.

Yerel basın, yayınladığı haberler, fotoğraflar ve ele aldığı sorunların yanı sıra kentin gereksinimleri, kentteki sosyal ve kültürel etkinliklere ilişkin aktardığı bilgilerle bireye yaşanan yer duygusunu, yaşadığı yerin bir parçası olduğu düşüncesini kazandırmaktadır. Günümüzde yerel basın yöre halkının kimliğini

⁸ Erkan Yüksel – Halil İbrahim Gürcan (2001), Habercinin El Rehberi, Soru ve Örneklerle Haber Toplama ve Yazma Kural ve Teknikleri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s.7.

⁹ Cavit Orhan Tütengil (1968), Türkiye’de Bölge Gazeteciliği Tarihi Gelişimi Bugünkü Durumu ve Sorunları’, Anadolu Basını Semineri, İstanbul Matbaası, İstanbul, s.145.

korumak, haklarına sahip çıkmak, yöreye saygın bir konum kazandırmak görev ve yükümlülüğünü üstlenmektedir.¹⁰

Sağlıklı işleyen yerel basın, iyi işleyen bir demokrasinin merkezinde yer alır. Gazeteciler, vatandaşların bakış açılarını genişletmenin yanı sıra politikacıların duyarlı olabilmesi için seçimlerin ve yasama süreçlerinin adil olmasını sağlamak için şeffaflık sağlar. Bir topluluğun sorunlarına, sevinçlerine, sevinçlerine, beklentilerine ve çözüm önerilerine sayfalarında yer verdiğinde yerel basın kuruluşları, sosyal uyum oluşturmaya yardımcı olur. Yerel haberler, vatandaşları aldıkları bilgilere göre hareket etme ve seçilmiş yetkilileri sorumlu tutma konusunda bilinçlendirebilir.¹¹

Yerel haber kuruluşları okurlarına/ izleyicilerine/ takipçilerine fiziksel olarak yakın olduğundan, yerel gazeteciler vatandaşlarla yüz yüze görüşebilir ve vatandaşları kamusal söylemlere dâhil etmek için diğer toplum kurumlarıyla ortaklık kurabilirler. Bu tür doğrudan ve sürekli katılım, haberlere güven oluşturmaya yardımcı olur ve izleyicileri sahte haberlere ve yanlış bilgilere duyarlı hale getiren yaygın güvensizliğe karşı koyabilecek şekilde insanları kamu meselelerine bağlar.

Yerel medya, yayınlandığı bölgede, toplulukları olaylar, sorunlar ve gelişmeler hakkında bilgilendirmede hayati bir rol oynar. Yerel habercilik iktidarları, kurumları ve kuruluşları hesap verebilir ve şeffaf olmaya zorlayan bir eşik bekçisi görevi görür. Yerel habercilik demokrasinin temelidir, toplumu aydınlatır, sevindirir, ilham verir ve birleştirir.¹²

Teknoloji tek bir küresel bilgi pazarını mümkün kılrsa da, insanların haber ve iletişim ihtiyaçları hâlâ büyük ölçüde yaşadıkları yere göre belirleniyor. Yerel haberlere erişim, insanların içinde bulundukları toplumlardaki kültürel olayları öğrenmelerine,

¹⁰ Metin Işık (2001). "Globalleşme-Yerelleşme ve Medya", Selçuk İletişim, Sayı 4, Konya, s.38-43.

¹¹ Local Media, <https://www.impact.upenn.edu/democracy/local-media/>

¹² Salt Lake Tribune (2023), The Role of Local Journalism, <https://www.sltrib.com/educators/>, Salt Lake City, USA, erişim tarihi: 31 Mayıs 2023

yasalara uymalarına ve siyasi sürece katılmalarına olanak tanır. Gerekseim duydukları bilgilere erişimi olmayan toplulukların ekonomik ve siyasi yaşamda sistematik olarak dezavantajlı durumda olması muhtemeldir.¹³

1.3. YEREL BASININ İŞLEVLERİ

Yerel basın işlevleri üç ana başlık altında toplanır:

- 1- Yöneten ve yönetilen ilişkisi çerçevesinde kamu hizmetlerinin sağlıklı ve doğru biçimde halka duyurulmasını sağlamak; halk adına yönetenlerin denetimini yapmak ve kamuoyu oluşumunu sağlamak.
- 2- Beldelerde, yerel yönetimlerin hizmetlerinin duyurulmasıyla birlikte yerel yönetim- yurttaş ilişkisinin gelişmesini sağlamak.
- 3- Eğitim işlevi aracılığıyla kentlilik bilincinin, toplumsal sorumluluk bilincinin yerleşmesine yardımcı olmak. Ulusal iradenin doğru ve amaca uygun yansımada gerekli demokrasi kültürünün yerleştirilmesine katkıda bulunmak.¹⁴

Toplulukları günlük olarak etkileyen olaylar, sorunlar ve gelişmeler hakkında bilgilendirmede yaşamsal rol oynayan yerel haberlerin önemli olmasının bazı temel nedenleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- **İnsanları topluluklarına bağlar:** Yerel medya, insanların şehirlerinde kasabalarında veya mahallelerinde kısacası çevrelerinde olup bitenlerden haberdar olmalarına yardımcı olur. Topluluk üyelerinin hikâyelerini, fikirlerini ve endişelerini paylaşmaları için bir platform sağlar ve aidiyet duygusunu teşvik eder.
- 2- **Hesap verebilirliği ve şeffaflığı teşvik eder:** Yerel haber kaynakları, medya, kamu yararını ilgilendiren kamu

¹³ Lewis Friedland, Philip Napoli, Katherine Ognyanova, Carola Weil, Ernest J. Wilson III. (2012), Review of the Literature Regarding Critical Information Needs of the American Public,

https://transition.fcc.gov/bureaus/ocbo/Final_Literature_Review.pdf

¹⁴ Suat Gezgin (2007), Türkiye’de Yerel Basın, İstanbul, s.177-178.

harcamaları, yolsuzluk ve kamu güvenliği gibi konuları araştırarak ve haberleştirerek yerel yetkililerin ve kurumların hesap verebilir tutulmasında çok önemli bir rol oynar. Bu, iktidardakilerin eylemlerinden sorumlu tutulmasına ve halkın, hayatlarını etkileyen önemli kararlar hakkında bilgilendirilmesine yardımcı olur.

- 3- **Önemli bilgiler sağlar:** Yerel haber kaynakları, bölge sakinlerine hava durumu, trafik güncellemeleri gibi kritik bilgiler sağlar. Ayrıca festival, konser ve spor karşılaşmaları gibi etkinlikler hakkında okurların/dinleyicilerin/izleyicilerin/takipçilerin olup bitenlerden haberdar olmalarına yardımcı olur.
- 4- **Yerel işletmeleri destekler:** Yerel medya, reklam ve promosyon fırsatları sağlayarak yerel işletmeleri destekleyerek, yerel ekonominin canlanmasına yardımcı olur ve istihdam yaratır.

Özetle, yerel medya, toplulukları bilgilendirmede ve birleştirmede, hesap verebilirliği ve şeffaflığı teşvik etmede, temel bilgileri sağlamada ve yerel işletmeleri desteklemede çok önemli bir rol oynar.¹⁵

Basın, giderek küçülen dünyada uluslararası bir boyut kazanırken, ulusal ve yerel basın da bu uluslararası yapılanmanın bir parçası olarak etkinliklerini olanca güçleriyle sürdürme çabasıdadır. Sınırların bile kaldırılma eğilimine girildiği dünyada toplumlar, bütün bir gün boyunca, yüzlerce kanaldan gelen haberlerle artık bir çeşit dünya vatandaşlığı yaşamaktadır.

Küreselleşme, hangi alanda olursa olsun, ekonomiden sanata, bilimden iletişime herhangi bir çalışmada, üretimde, yapımda, dünya çapında geçerliliği, ağırlığı, öncülüğü olan normların, ölçütlerin dikkate alınması ya da etkili hale gelmesi, benimsenmesi; dünyaya açılarak yerelliğin, ulusallığın

¹⁵ Andrew Ramsammy (2023), The case for local news: It is how you define "it", <https://localmedia.org/2023/03/the-case-for-local-news-it-is-how-you-define-it/>

reddedilmeksizin dışına çıkılması ve evrensellelikle bağdaştırılması, birleştirilmesidir.¹⁶

Malların, sermayenin, hizmetlerin enformasyonun ve emeğin tek tip düzenleme altında dünya çapında dolaşımı ve bunun giderek anıdalaşmaya yönelmesi ya da başka bir tanımla *Dünya'nın tek bir mekân haline gelmesi süreci* olarak da açıklanmaya çalışılan toplumlararası bütünleşme, özellikle kitle iletişim araçlarından aktarılan haberlerde, görüntülerde yaşanmaktadır. Ancak her toplum, tüm bütünleşme görüntülerine rağmen kendi kimliğini, varlığını, kültürünü ve yaşam biçimini de koruma içgüdüsüyle davranmaktadır.

Yerelliğin her zaman yerlerle bir bağlantısı olması gerekirken, teknolojinin, özellikle de yayıncılığın hiçbir zaman şehirlerin sınırlarına saygı duymadığını unutmamalıyız.¹⁷ Yerel medya, teknolojik gelişmelerin sağladığı olanaklarla, başka bölgelerde yaşayan hemşerilerine bölge hakkında gereksinim duydukları bilgileri vererek onların gelişmelerden haberdar olmalarını sağlar.

Hemen hemen tüm ülkelerde, kitle iletişim araçları bir bölümüyle sınırları aşan bir bütünleşme süreci yaşamakta iken hemen hemen her kent, her kasaba, hatta her semt, her mahalle yerel gazeteye, radyoya, televizyona ve internet haber sitesine ya da sanal medyaya sahip olmak istemekte ya da sahip olmaktadır.

Bu gelişmeler çerçevesinde basın ister yerel, ister bölgesel, ister yaygın (ulusal) olsun, ortak işlev, görev ve sorumluluklara sahiptir. Yerel gazetelerin işlevleri, görevleri ve sorumlulukları, en az yaygın basın kadar önemlidir. Bunun somut kanıtı da birçok Avrupa ülkesindeki yerel-bölgesel basının toplam tirajının, yaygın basının toplam tirajından birkaç kat fazla olmasıdır. Bu ülkelerde

¹⁶ Ceyda Ilgaz (2000), Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Toplumuna ve Basınına Yansıması, Doğan Ofset, İstanbul, s.3'den akt. Girgin, 2001, s.140.

¹⁷ Kristen Hare (2017), Is it time for new definition of local media, <https://www.poynter.org/tech-tools/2017/is-it-time-for-a-new-definition-of-local-news/>

halk, yaygın basından daha çok yerel-bölgesel basına ilgi ve gereksinim duymaktadır.¹⁸

Yerel habercilik ya da medya etkinliğini kaybettiğinde toplumlarda yanlış bilgi artmaya başlarken, yerel iktidarların hesap verebilirliği de zayıflamaktadır.

1.4. YEREL BASININ TEMEL ÖZELLİĞİ

Yaygın medya, okurlara/izleyicilere düşünemedikleri ulaşamadıkları bir dünyayı sunarken, onların içinde yaşadıkları sorunları çözememekte ve toplum kendi sorunlarıyla baş başa kalmaktadır. Yerel basının temel özelliği ise yöresinde bireylerin sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak, bireyler arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini sağlamak, yerel kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunmak ve yerel yönetimleri kamu adına denetleyerek, eleştirerek kamu görevi yapmaktır. Bunun için yöre halkının değerlerini tanımak çok önemlidir. Çünkü hiçbir yaygın basın gazetecisi ya da çalışanı, yöre halkını yerel basın çalışanı kadar tanıyamaz. Yörenin özelliklerini en ince ayrıntısına kadar yörenin gazetecisi, yerel gazeteci bilir.¹⁹

Yerel basın bölgenin ve bölgede yaşayanların her türlü sorununu ve bu sorunların karşısında üretilebilecek çözüm önerilerini gündeme getiren, tartışan, yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında köprü işlevi gören, halkın gözü kulağı olduğu kadar, yerel yönetimin dili de olabilen bir işleyişle, kişileri küreselleşme girdabından biraz olsun alıkoymaktadır. Aslında yerel basın, bir yönüyle ülke basınına malzeme sağlamakta, onları uyarıcı görevler görmekte, onlara yardım ortamı hazırlamaktadır.

Yerel basın çalışanı, doğrudan bölge halkıyla iç içe yaşadığı için, bölgede gelişen olaylara çok daha yakındır. Bölgeyi ve bölge halkını iyi tanır. Yerel halk, kendi gazetesinde kendi sorunlarını, gelişmelerini, sesini, yüzünü görür, Kendisiyle ilgili her şeyi daha yakından izler; olaylara daha yakından sahip çıkar.

¹⁸ Girgin, 2001, age, s.141.

¹⁹ Atilla Girgin (2007), Türkiye’de Yerel Basın Suat Gezgin (Editör). “Türkiye’de Yerel Basın ve Resmi İlan Türkiye’de Yerel Basın”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.243-260.

Yöre halkının moral kaynağı olan yerel basın, bireylerin, çevreleriyle ve kendileriyle barışık, ilgili, bilgili ve yetkilileri yönlendirici yaşamlarını sağlamakla yükümlü, dolayısıyla da çok önemli bir görevi üstlenmiş bir kurumdur.

İletişimin çevre koşulları içinde, yerel gazeteler bir anlamda yerel halkın kulağı, gözü ve sesidir. Bu gazeteler halkın kimi zaman günlük yaşamını düzenler. Bu nedenlerle modern yerel gazeteler, kitle iletişimi açısından toplumun en öncelikli araçlarıdır.

Yerel gazeteler, zaman zaman devlet temsilcileri ile kamu yetkililerinin, kullanım ve propaganda aracı olarak görülseler de aslında yörede yönetenlerle yönetilenler arasında bir köprü durumundadırlar. Yerel kamuoyunun temel iletişim aracı olan yerel basın, yöredeki kamusal çalışmaların, yatırımların, uygulamaların da denetçisi konumundadır.

Çünkü küçük kentlerde, yabancılaşma büyük kentlerdeki gibi olmadığından, gazeteci, yakın çevresindeki gelişmelerle daha bir ilgilidir. Çünkü yoğun bir küreselleşmenin yaşandığı günümüzde, bir yandan yerel ve yöresel kalma eğilimi de gelişmektedir. Bireyler “zorunlu dünya vatandaşı” olurken, yerel bağlarını koparmanın kendilerini yalnızlığa sürükleyeceği bilincini taşımaya başlamışlardır. Bir yandan da siyaset ve yönetimdeki merkezîyetçilik terk edilmeye başlanmıştır.²⁰

1.5. YEREL BASININ DİĞER ÖZELLİKLERİ

Kimilerine göre yerel basın (Anadolu basını) makaslama ya da masa başı haberlerle, resmi ilan için yayımlanan, sayfalarında pek önemli bir şey bulunmayan, çevrede yankı uyandırmak amacıyla yapılan baskı çalışmalarıdır. Kimilerine göre ise Anadolu Basını ve mensupları, kişisel çıkarlar yerine, ülke ve ulus çıkarlarını ilk planda tutarak, kendi aralarında örnek olmuş; olmaya devam eden gazeteler ve gazetecilerden meydana gelmektedir.

Yerel sorunları objektif ve doğru bir biçimde dile getirerek sağlıklı bir kamuoyu oluşturabilen, yörenin sesini yansıtabilen, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmeleri yöre halkına

²⁰ Girgin, 2001, age, s.161-162

aktarabilen gazeteler, Anadolu Basınının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.²¹

1- Ulusal özellik

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli görevler üstlenmiş bir basın olan Anadolu Basını, bu görevlerini yerine getirirken, ulusal birlik ve bütünlük ilkesinden taviz vermemiştir. Atatürk, üstlendiği bu yüce görevi başarmasından ötürü, Anadolu Basını, *fazilet adaları* olarak adlandırmıştır. Bu yönüyle yerel basın, demokrasi anlayışının yerleşip kökleşmesinde, çok partili parlamenter rejimin ve katılımcı demokrasinin tabana yayılmasında kamu görevi yapmış ve yapmaktadır.

2- Yapısal özellik

Anadolu Basını, Türk toplumunun ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan bir ayna gibidir. Anadolu basınında, Türk aile düzenini, geleneğini, Anadolu'daki ekonomik felsefeyi, toplumsal düzeni, hayat tarzını iki açıdan görmek mümkündür.

Yerel Basının bir bölümü, miras yoluyla babadan oğula geçen gazetelerden oluşur. Bu gruptakiler, çağdaş teknolojiye kendini uyarlayamamış; eski yöntemlerle dizilip basılan, iki ya da üç kişinin çalıştığı, 50-150 arasında satışı olan, resmi ilan gelirleri ve matbaada yapılan yan işlerle ayakta durmaya çalışan geleneksel gazetelerdir.

Bu gruptakiler ise ofset basılan, bazıları da bölgesel olan gazetelerdir. Önceleri Babiali sermayesi tarafından satın alınan ya da kurulan bu gazeteler, daha sonra yerel sermayenin eline geçmiştir. Örnek olarak Adana, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Konya ve Trabzon'da yayımlanan bazı gazeteler gösterilebilir. Bu gazeteler, sahip oldukları teknoloji ve ulaştıkları yüksek tirajlarla kamuoyu yaratmakta etkin bir rol oynamakta; zaman zaman da siyasal ve ekonomik baskı aracı olarak kullanılmaktadırlar.

3- Siyasal özellik

²¹ Girgin, 2001, age, s.172-173

Anadolu gazeteleri, siyasal örgütlenmelerde, çoğu zaman siyasal partilerin temel alt yapılarını oluşturmaktadırlar. Anadolu gazetelerinin sahipleri ve yöneticileri, genel olarak yörelerinin toplum liderleri, toplumsal ve siyasal güç odakları konumundadırlar. Bu gerçeğin bir kanıtı da siyasal tansiyonun yükseldiği, siyasallaşma sürecinin hızlandığı dönemlerde yayımlanan gazete sayısının artmasıdır. Bu çerçevede, Türk toplumunun siyasallaşma süreciyle Anadolu basınının sayısal artışı arasında doğrudan bir ilişkiden söz etmek mümkündür.²²

1.6. YEREL BASININ TEMEL SORUNLARI

Yerel basının gelişmesi, güçlenmesi, yerel iletişimi artırmakta, bu yerel yönetimi etkileyerek yerel demokratik yönetimin güçlenmesine ve kamuoyu tarafından benimsenmesine yardımcı olmaktadır. Yerel basın, kamuoyunun gören gözü, işiten kulağı, konuşan ağıdır, devletle ya da yerel iktidarla vatandaş arasında diyalog kurulmasını kolaylaştıran bir köprüdür.²³

Yerel basının sorunları, tüm yayınlarda benzer şekilde, ekonomik yetersizlik, ilgi yetersizliği, İstanbul gazetelerinin bölge sayfaları, aksaklıklar, naylon kadrolar, yetersiz altyapı, resmi ilan pastası, eski makine parkı, teknoloji yetersizliği ve profesyonel kadro eksikliği olmak üzere dokuz başlık altında toplanmıştır.²⁴ Demokrasinin gelişmesi ve kitleler tarafından benimsenmesi için önemli bir işlev gören yerel basının sorunları arasından sayılan İstanbul gazetelerinin bölge sayfaları yayınlaması, yetersiz altyapı, eski makine parkı, teknoloji yetersizliği ve profesyonel kadro eksikliği gibi sorunlar öncelikli sorunlar değildir. Hatta bazıları bugün için geçerli bile değildir. Gözlemlerimize göre yerel basının sorunlarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Yerel gazete ve dergiler daha çok yöredeki matbaacılar tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Bunların dışında, gazeteciliği belli bir süre yapmış kişiler de gazete veya dergi yayınlamışlardır. Bu gazetelerin büyük çoğunluğu, gazeteciliğin temel işlevlerini yerine getirmek yerine Basın İlan Kurumu ilanlarından pay almak

²² Girgin, age, s.172-174.

²³ age, s.175.

²⁴ Girgin, age, s.175-180

için çıkarılmaktadırlar. BİK'den dağıtılan resmi ilanlar, gazete çıkarmayı teşvik eden bir sebep olmaktadır. Buda yerel basın önünde duran en önemli sorunlardan biridir.

2- Bir başka sorun naylon kadro diye adlandıracağımız, çalışmadıkları ya da başka bir birimde çalıştıkları halde çalışıyor gibi gösterilen kişilerdi. Resmi ilanları almak için yayınlanan gazetelerin künyelerinde/ kadrolarında, çoğunlukla profesyonel gazeteciler yerine sahiplerinin akrabaları, tanıdıkları, matbaalarda çalışanlar yer almaktadır. Bu kişiler için beyanname düzenlenerek sarı basın kartı almaları sağlanmaktadır.

3- Basın İlan Kurumu'ndan, koşulların yerine getirilmesine göre devlet ilanı ve kâğıt tahsisi alabilme gibi hükümet sübvansiyonu yolunun bulunması, çok sayıda küçük işletmenin gazete çıkarmasına neden olmaktadır. Anadolu'da küçük işletmelerce çıkarılan çok sayıda gazete ise, yerel ve ulusal politikada etkinlik sağlamak bakımından yayınlanmaktadır.²⁵

4- Kaliteli ve okur odaklı gazete yayınlanması önündeki en büyük engel yeterli sermaye birikimine sahip olmayan bu yapıdır.

5- Yerel gazetelerin en büyük sorunu, esas sorunu okur yetersizliğidir. Bu diğer sorunların ortaya çıkmasına neden olmakta, yerel basının kendisinden beklenen görevi tam olarak yapmasına engel olmaktadır.

Yerel basının teknolojik olarak gelişmiş olduğu, iletişim fakültesi mezunlarının yoğun olarak çalışmaya (eğitilmiş iş gücü anlamında) başladığı Konya, Kayseri, Bursa, Gaziantep, Antalya gibi illerde dahi yeterli okur yoktur. Sadece BİK'den resmi ilan almak için yayınlanan naylon gazeteleri gözdardı etsek dahi toplam satış rakamları bir gazeteyi dahi yaşatabilmek için yetersizdir. Yetersiz okur beraberinde ekonomik sıkıntıları da getirmektedir. Bunu ortadan kaldırmak için de ilk akla gelen daha fazla devlet desteği istemektir. Bu istek, ilk dönemlerde belki beklenilmesi gereken ve de yapılması elzem olan bir durumdu. Ancak Tütengil'in de haklı olarak yazdığı gibi, sadece resmi ilana dayanarak,

²⁵ Oya Tokgöz (1981), Türkiye'de Yerel Gazetecilik Olgusu: Rolü ve Önemi, Ankara Üniversitesi SBF BYYO Yıllığı 1979-1980, Ankara, s. 275.

gazetecilik dışı sebeplerle, başka bir deyişle okuyucu desteği olmadan yaşamağa çalışmak boşunadır.²⁶

Yüz yılı aşan bir geçmişe sahip günümüz yerel basınının ekonomik sorunlarının çözümü için devlet desteği sağlanması hiçbir yayıncılık geçmişi ve bilgisi olmayan kişileri bu desteği alabilmek için gazete çıkarmaya teşvik etmekte, çok sayıda naylon gazete diye tanımlanan niteliksiz gazete yayınlanmasını teşvik etmektedir.

Bu tip yani naylon gazete sahipleri, nitelikli eleman çalıştırarak, gazetenin içeriğini zenginleştirmek gibi kaliteyi artırmaya yönelik çaba içine girmek yerine eş dost, hısım akrabayı gazetede çalışır göstererek kazançlarını artırmayı hedeflemektedirler.

Gazetelerin içeriği günümüzde birbirlerine benzemekte, kendi haber merkezleri tarafından üretilmiş haberler yerine sayfalar diğer gazetelerde yer alan haberlerle, kurum ve kuruluşlar tarafından gönderilen haberlerle, ajans haberleriyle ve internetten sağlanan bilgilerle doldurulmaktadır.

BİK'in kaliteyi artırmak için getirdiği şartlardan, kendi çalışanları tarafından üretilmiş haber zorunluluğu, daha önce yapılmış haberlere gazetecilik tabiriyle takla attırarak ya da yeniden üretme yoluyla, köşe yazarı zorunluluğu da yazmayı seven farklı meslek gruplarından kişilere yazı yazdırarak aşılmaya çalışılmaktadır.

Amacı BİK ilanlarından pay almak olan, yeterli sermaye birikimine, gazetecilik bilgi ve geçmişine sahip olmayan kişilerce yayınlanan bu gazetelerden kaliteli, gazeteciliğin temel ilkelerine uygun yayıncılık yapmalarını, okur odaklı gazete çıkarmalarını ve nihayetinde de demokrasinin gelişimine katkı sağlamalarını beklemek pek mümkün görünmemektedir.

Sorunlar tartışıldığında herkes devletin destek vermesi gerektiği üzerinde dururken BİK ilanlarını almak için yayınlanan ve okur sayısını artırmak gibi kaygısı olmayan naylon gazetelere ilişkin sorunun nasıl çözüleceği üzerine fazlaca kafa yorulmamaktadır.

²⁶ Tütengil,1968a, age, s.154.

Ticari bir kurum olan gazete önce okuyucuya, sonra da reklamcıya satılmaktadır. Başlangıçta sade bir içeriğe sahip olan basın, zaman içinde geniş bir yelpazede çok sayıda okuyucuya seslenen gazete ve dergilerden fikir savunucusu basına kadar uzanan büyük bir sektör haline gelmiş ve yavaş yavaş önce bayiler aracılığıyla okura, sonra da reklam ajansları aracılığıyla da reklam verenlere satılmıştır. Rekabet, gazete ve dergi sunumunun gelişmesiyle doğrudan, iletişim için gerekli diğer araçların çoğalması ile de dolaylı olarak artmıştır.²⁷

Daha fazla okura ulaşmayı hedeflemeden yayıncılık yapmak ya da yayıncılığı sürdürmek yerel basını tamamen reklam verenlerin istemlerine mahkûm etmektedir. Okur sayısının yetersiz hatta bazıları için yok denilecek seviyede olması yerel basının tamamen reklam verenlerin kontrolünde bir yayın politikası izlemesine neden olmaktadır. “Parayı veren düdüğü çalar” atasözünü doğrular bir şekilde sahiplerinin yerel basını, reklam verenlerle yerel iktidarların görüşlerine yer veren bir yapıya büründürmesine neden olmaktadır. Zaten okurlarda, almadıkları gazetelerin neler yazdığıyla fazlaca ilgilenmemektedirler.

Okurun bilgi edinme hakkı, kâğıt üzerinde kalan bir hak şeklini almıştır. Kendisinin böyle bir hakkı olduğunu bilmeyen, bile bile çok da önemsemeyen okurları göz önüne getirdiğimizde bu hakkın fazlaca önemsenmediğini görürüz. Herkes bu haktan söz eder. Ama uygulamaya gelince okurun bilgi edinme hakkı yerine gazetenin yaşaması için gerekli olan finansmanın büyük çoğunluğunu sağlayan reklam-ilan verenlerin çıkarını gözetan bir yapı mevcuttur.

Bilgi edinme hakkı varsa, okurların kendi haklarına saygı göstermeleri için en azından bir gazete almaları, nüfusu milyonları bulan şehirlerde gazete satışlarının ya da gazetelere çeşitli yollarda sağlanacak desteklerin onların yaşamlarını sürdürebilecekleri bir düzeyde olması gerekir. Hele ki gazeteyi de işletme olarak gören ve ana amacını kar elde etmek olarak tanımlayan patronların egemen

²⁷ Serge Guerin (1992), *Medya Dünyası*, Jean Marie Charon (Editör). Enformasyon mu İletişim mi? Fransa’da Kapak Sayfalarının Seçimi, İletişim Yayınları, İstanbul, s.78-79.

olduğu ortamda. Okur sorununu çözmeden yerel gazetelerin demokrasiye katkı sağlamaları da pek mümkün olmayacaktır.²⁸

Gazeteyi yaşatacak mali yapıya okurlarla ulaşan gazeteler, reklam verenlerin de cazibesini çekecektir. Çünkü onların ürünlerini tanıtacakları kitlelere gereksinimleri vardır. Satılmayan gazetelere verilecek ilanların geri dönüşü olmayacaktır. Okur sayısı artıkça alınan reklam gelirleri de artmaya başlayacak, bu da gazetenin mali yapısını düzeltmeye başlayacaktır. Mali yapısı düzelen gazete sahibi okur kaybetmemek için daha kaliteli ve nitelikli ürün çıkarmaya gayret gösterecek, bunun için de nitelikli elemanları istihdam etmeye ya da eldekileri kaybetmemeye çalışacaktır.

Yetersiz altyapı, eski makine parkı, teknoloji yetersizliği gibi sorunlar ise ulaşılan teknolojik gelişme göz önüne alındığında bugün için fazlaca söz konusu değildir. Basılı medya bugün son demlerini yaşamaktadır. Bugün, Konya gibi yerel basının ve matbaacılığın gelişmiş olduğu illerde bile birçok gazete kendi tesislerinde değil başka yörelerdeki tesislerde basılmaktadır.

1.7. YEREL BASININ GELECEĞİ ÜZERİNE...

İçinde bulunduğumuz çağda internet ve sosyal medya ağları sağladığı imkanlar sayesinde gündelik yaşamın önemli bir parçası haline geldi^{29,30}. Sosyal medya olarak adlandırılan yeni aracılı iletişim biçimi gazete, radyo, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçları, 90'lı ve özellikle de 2000'li yıllardan itibaren internetin yaygınlaşmasıyla gelişmeye başladı. Sosyal medya, işleyiş ve işlev olarak geleneksel medyadan bir takım farklı özelliklere sahiptir. Bunlar:

²⁸ Adem Demirsoy (2021), Yerellikten Evrensele Yerel Basın: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Salih Tiryaki-Emre Vadi Balcı, İletişimde Güncel Çalışmalar-2, Palet Yayınları, Konya, s.110-113.

²⁹ Salih Tiryaki ve Melis Karakuş (2019), Sosyal Medya Bağımlılığı, Tuba Livberber ve Salih Tiryaki, Sosyal Medya Çalışmaları, Literatürk Yayınları, Konya, s.133-154.

³⁰ Yavuz Demir ve Bünyamin Ayhan (2020), Sosyal medyanın gündem belirleyicileri: Twitter'da gündem belirleme süreci üzerine bir sosyal ağ analizi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 51, 1-19.

- a- Geleneksel medyada iletişim tek yönlü iken sosyal medya karşılıklı etkileşime olanak verir. Etki ve tepki aynı anda karşılıklı olarak gerçekleşir.
- b- Sosyal medya anımsal özelliğine sahiptir. Buda taraflar arasında etkin bir iletişimin gerçekleşmesini sağlamaktadır.
- c- Sosyal medya ortamında kullanıcılar medyanın içeriğini kendileri üretirler.
- d- Üretimin kullanıcılar tarafından yapılması, ticari kazanç amacının tümüyle ortadan kalkması da, dışlanmasını getirmiştir.
- e- Düşük ücret ödenerek abone olunmasını sağlamasıyla diğer iletişim araçlarına göre çok daha ucuzdur.
- f- Sosyal medya kitlesel olarak da kullanılabilirse de, bireysel düzeyde kullanılabilirliği olan bir iletişim ortamıdır.
- g- Sosyal medya ortamında grup düzeyinde iletişim kurulabilir.
- h- Sosyal medya ortamı herhangi bir profesyonellik gerektirmez. Herkes tarafından kullanılabilir.
- i- Hiyerarşik ilişkiler gözardı edilir.
- j- Sosyal medya ortamında her toplumsal kesimden insan bir araya gelebilmekte ve iletişim kurabilmektedir.
- k- Sosyal medya ortamında iletişim ağı zincirleme biçimde kurulur.
- l- Sosyal medya ortamında gönderilen bir ileti geri alınabilir, değiştirilebilir, düzeltilir.
- m- Sosyal medya ortamında uzaklığın önemi yoktur. Herkes istediği her yerden, başka bir yerdeki kişiyle iletişim kurabilir.
- n- Sosyal medya zamanın sınırlılıklarını da aşmıştır.
- o- İnternet ağları ve sosyal medya alanları büyük şirketlerin mülkiyetinde iken, kullanıcılar iletişim kurarken bu duruma dikkat etmezler, istedikleri gibi iletişim kurarlar.

- p- İnternet ve sosyal medya kullanıcılara neredeyse sınırsız bilgi akışı sağlarlar. Müthiş bir bilgi kirliliği ortamı olan interneti, bilgiye ulaşmaktan çok bilgiden haberdar olmak konusunda işlevsel olduğunu söylemek yanlış olmaz.³¹

Gazete, radyo, televizyon gibi geleneksel medyadan farklı olarak yeni medya, dijital kodlama sistemi temelli iletişim sürecinin tarafları arasında eşanlı, çok yoğun ve yüksek hızda, karşılıklı ve çok katmanlı etkileşimin gerçekleştiği iletişim araçlarına vurgu yapar. Buda başka alternatif mecralara kolayca erişime olanak veren hipermetinselliğe geçilmesine neden olmuştur.

İnternet, küresel ve yerel olan arasındaki sınırları da belirsizleştirmiştir. Böylece, iletişim ve etkileşimde yeni kanallar açılmış, gündelik işlerin çevrim içinde gerçekleştirilmesi sağlanarak, gündelik yaşamın sınırları dönüşmeye başlamıştır. Günümüzde gazeteler, facebook, twitter ve instagram gibi sosyal medya hesapları oluşturarak; haber güncellemelerini, bu mecralar aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Sosyal medyanın haber ve bilgi edinmede daha fazla kullanılmaya başlanması, yaygın medyada olduğu gibi yerel medyanın da internet ortamına taşınmasına neden olmuştur. Ayrıca, 2023 yılı başında yürürlüğü giren Basın İlan Kurumu Resmî İlan ve Reklam Yönetmeliği, yerel basın kuruluşlarının internet haber sitelerinde daha ciddi bir yapılanmaya gitmelerini teşvik etmiştir.

Günümüz insanı habere en kısa yoldan ulaşmayı istemektedir. Habere ulaşmak içinde bayiye gidip gazete almak ya da radyo ve televizyonun haber saatlerini beklemek yerine elinin altında olan cep telefonlarını kullanmaktadır.

Teknolojik gelişmeler hayatı kolaylaştırır görünürken esasında insanları iyi birer tüketici haline getirmektedir. Üst düzey donanımlara sahip yeni ürünler geçmişte hayal bile edilemeyecek imkânları tüketicilere sağlamaktadırlar. Ancak bunlar, yüksek

³¹ Nazife Güngör (2011), *İletişim Kuramlar Yaklaşımı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.314-315.

maliyetleri ile dikkat çekiyorlar. Bu sadece elde etme maliyetiyle de sınırlı değil. Donanım ve model değişikliği gibi nedenlerle, eldeki cihazlar sağlam olsalar dahi kullanılamaz hale gelmekte, tüketicinin yeni bir cihaza gereksinim duymasına neden olmaktadır.

Küreselleşme sonrasında meydana gelen teknolojik gelişmeler internet gazetelerine veya gazetelerin internet üzerinden yapacakları yayınlara, daha geniş bir coğrafyaya ulaşma, etkili olma, yaygınlaşma, bunu da büyük bir sermayeye sahip olmadan yapabilme olanağı vermiştir. Bu durum yerel basının okura, okurun da yerel basına ulaşmasındaki zaman ve mekâna bağlı maliyet ve dağıtım gibi zorlukları ortadan kaldırmaktadır.

Güçlü sermaye birikimine sahip küresel medya karşısında yerel basının bir şey yapamayacağı ilk başta akılcı gelebilir. İki yönlü bir süreç olan iletişim yerel medyaya uzak yörelerdeki hemşerilerine ulaşabilme şansını vermektedir. Çok büyük kâr beklemeyen yerel medya sayfalarında/ ekranlarında yöresel haberlerle, kültürel değerlere yer vermekte, bunların yerellikten çıkarak küresel düzeyde izleyiciye ulaşmasını sağlamaktadır.

İnsanlar, duygusal olarak bağlı oldukları yörelerdeki gelişmeleri uzak diyarlardan takip edebilmekte, yaşadıkları yörelerin medyasının kendileri üzerindeki olumsuz saydıkları etkilerini bir ölçüde azaltabilmektedirler. Bu durum yerel medyaya yeni bir açılım getirmektedir.

Ayrıca teknolojik gelişmeler basılı nüshalarında sadece fotoğraf bulunan gazetelerin internet sayfalarında fotoğraf ve görüntülere yer verme şansını vermektedir. Bu durum aynı zamanda pahalı bir ürün olan haberin şimdilik daha ucuza mal olmasını sağlamakta, habere ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Rekabet artıkça, izleyiciler/takipçiler/okurlar seçici hale geldikçe daha iyi ve doğruyu talep etmeye başladıkça bu durumun değişebileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Yerel medya verilen haberlerin doğruluğunun sıkı bir denetimden geçirildiği ve olayların derinlemesine incelendiği hususunda garanti verebilmeli, bunu sağlayabilmek için de sayfalarında profesyonel araştırmacı gazeteciliğin ürünlerine yer vermelidir. Bu şekilde, okurlar/ izleyiciler internette hızla çoğalan ve

haberlerinin doğruluğu üzerinde şüpheler olan haber kaynaklarından kendisini ayıracaktır. Rekabetin olumsuz etkileri uzun erimde, doğru ve nitelikli haber sayesinde aşılmış olacaktır. İyi haber ya da iyi haber sitesi kötü örnekleri sistemin dışına itecektir.

Toplum adına denetim görevi yapan medyanın da denetlenmesi gerekir. Bunu da en iyi yapabilecek okurdur. Gazetelerin satış rakamlarının/ takip oranlarının vazgeçilemeyecek bir büyüklükte olması yayıncıların okurun beklentilerine uygun yayın yapmalarına neden olacaktır.

Gazetelerin yaşamaları için gereksinim duydukları geliri doğrudan veya dolaylı olarak okurdan elde etmeleri, onların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini sağlayabilecektir. Sadece kamu desteklerine ve kuruluşlardan reklam yoluyla gelecek mali kaynaklara dayanmak yanında okurlarının abonelik, satın alma gibi desteklerini arkasında hissedecek yerel basın da toplumun beklentilerine cevap verebilecek, demokrasinin tabana yayılmasında ve gelişmesinde kendisinden beklenen rolü oynayabilecektir.

Demokrasi vatandaşların aktif katılımını gerektirir. Vatandaşlar, doğru bilgiye ulaşması için denetlenebilir olan, kendisi için doğruları yazan/ söyleyen/ ileten kuruluşlara desteğini esirgememelidir. Bu bilince sahip okur/ izleyici/ takipçiyi yaratabilme yolunda medya çaba içine girmelidir.

Yerel basın öncelikle okurlarını/ izleyicilerini yanı başında bulmalıdır. Doğru bilgiyi ve haberi öğrenme ve onlardan haberdar olma ciddi bir uğraş gerektirdiğine göre yerel basın bu konuda hiçbir taviz vermemelidir. Devlet illaki finansal destek sağlayacaksa, kalitesiz ve niteliksiz yeni medyaların girişini teşvik eden resmi ilanların herkese verilmesi yerine doğru belirlenmiş satış rakamlarına göre bir sıralama yapmalı, ön sıralardaki gazetelere ve internet haber sitelerine (yörede yayınlanan gazetelere göre belirlenecek sayısı da gazeteye) sigorta ve vergi kolaylıkları yoluyla nakdi destek sağlamalıdır.

Ayrıca resmi ilan desteği de üç yıl yayın yapma zorunluluğu yerine son üç yıllık satış rakamları ortalamasında ilk üçe giren yayın kuruluşlarına verilmelidir. Bunu yaparak, destek isteyen gazetelerin

daha fazla okura ulaşma yolunda çaba içine girmeleri sağlanabilecek, bu alanda gerçek manada emek sarf eden kişi ve gruplar desteklenmiş olacaktır.

Yeni ve daha fazla okura ulaşmak için sayfa tasarımından, içeriğe kadar bir dizi çaba göstermemesinin de katkısıyla istenilen satış rakamlarına ulaşamayan yerel basına okurlardan da yeterli destek gelmemektedir. Zaten okuma alışkanlığının çok düştüğünün konuşulduğu bir ortamda, geleneksel (televizyon ve radyo) ve yeni medyadan haberi zahmetsizce görüntülü olarak alan kamuoyunun bir de üzerine para vererek gazete almasını beklemek hayal olsa gerek.

Ayrıca, okurla buluşamayan yerel basının yerel demokratik gelişmeye de katkı vermesi beklenmelidir. Okurlarla buluşabilmesi için de sayfalarını ajans haberleriyle doldurmak yerine kamuoyunun sorunlarına duyarlı, onlarla bütünleşebilecek haberlerle oluşturdukları zaman şu an için hayal olan okur/takipçi sayılarına ulaşabilecekleri beklenebilir.

Burada gazeteciliğin ilk yıllarında basında yaygın olarak var olan ve okuma alışkanlığının kişilerde gelişmesine önemli katkı sağladığı düşünülen edebi eserlerin gazete sayfalarına geri dönüşü de önerilebilir.

Yerel basın bugün teknolojik gelişmelerin sağladığı olanakları iyi değerlendirebilirse okur sorununu da çözebilme şansına sahip olabilecektir. Ama görünen, okurlarla güçlenmek yerine ilan ve reklamlarla bir güç sağlanması tercih ediliyor. Buda yerel basının uzun vadede kendi kendini yok etmesine neden oluyor. Yani yerel basın uyguladığı yöntemlerle, sorunlarına çözüm olarak sunduğu önerilerle intihar ediyor.³²

³² Demirsoy, age, s113-118.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE YEREL GAZETECİLİK

2.1. MATBAANIN GELİŞİ

Kastilya ve Leon Kraliçesi I. Isabel ile eşi Aragon Kralı II. Ferdinand tarafından 31 Mart 1492’de Elhamra Sarayı’nda imzalanan Elhamra Kararnamesinde, Yahudilerin 2 Ağustos 1492’ye kadar İspanya’yı terk etmeleri kararlaştırılmıştır.³³ Karar sonrası İspanya’dan kaçan binlerce Yahudi, II. Beyazid döneminde, Osmanlı topraklarına yerleştirildi. II. Beyazid Osmanlı yetkililerine gönderdiği fermanda, *Yahudi göçmenleri geri çevirmek şöyle dursun hiçbir zorluk çıkarılmamasını, tam bir içtenlikle karşılanmalarını, aksine hareket ederek göçmenlere kötü muamele yapacakların veya en ufak bir zarara sebebiyet vereceklerin cezalandırılacağını* ilan eder.

İspanyol engizisyonundan kaçıp Portekiz’e yerleşen Yahudiler ise aradan dört yıl geçmeden İspanya prensesi ile evlenen Kral Manuel’in 5 Aralık 1496’da imzaladığı fermanla “...Yahudilerin ve Müslümanların ülkeyi on ay içinde terk etmelerini...” emredince oradan da ayrılmak zorunda kalmışlar ve büyük bir çoğunluğu yine Osmanlı İmparatorluğu’na sığınmıştır.³⁴

İspanya’dan gelen Yahudiler, 1494’de İstanbul’da ilk matbaayı açtılar. Bu matbaada izin verilmediği için Türkçe ve Arapça eserler basılmamış, Yunanca, Latince, İspanyolca, İbranice eserler yayınlanmıştır. İstanbul Yahudilerinin bastığı eserlerin kaplarında İbranice *Sultan Bayezid’in gölgesi altında basılmıştır* cümlesi vardır.³⁵ Türkiye’ye gelen bu muhacirler İstanbul’daki

³³ Linet Şaul (2015), *Seferad Şarkılarının Tarihçesi, Oluşumu ve Yapısı*, EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi, 2015 (7), s.113.

³⁴ Stanford J. Shaw (1190), *Christian Anti Semitism in the Ottoman Empire*, Belleten dergisi, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları, C.54, S.211, Ankara, s.1100-1101.

Karen Gerson Şarhon, *Osmanlı’dan Günümüze İstanbul’da Yahudilerin Dinî Hayatı, Antikçağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İSAM - İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür AŞ, <https://istanbultarihi.ist/158-osmanlidan-gunumuze-istanbulda-yahudilerin-dini-hayati>.

³⁵ Avram Galanti (1947), *Türkler ve Yahudiler Tarihi, Siyasi Tetkik, Tan Matbaası, İstanbul*, s.101.

matbaa dışında Selânik (1510), Edirne (1554), Safed³⁶ (1583), Şam (1605) ve İzmir’de (1646) matbaa açmışlardır. Romanyalı Ionescu’ya göre, ilk matbaayı 1483’te Haham Gerson kurmuştur. 1530’a kadar çalıştıktan sonra Gerson’un matbaayı bıraktığı oğulları David ve Şamuel Nahmias kardeşler büyük Osmanlı kentlerinde matbaalar açmışlardır. 1567’de Apkar Tıbir, Sırp Nigoğayos Kilisesi’nde Ermeni Matbaasını, 1627’de Rum Rahip Nicodimus Metaksas ilk Rum Matbaasını kurmuşlardır.³⁷

İbrahim Müteferrika, 1726 tarihlerinde matbaacılığın gerekliliği, önemi ve faydası üzerine, *Er-Risâletü’l-Müsemma biVesiletü’t-Tıbbâ’a* (Matbaanın Gerekleri) adıyla bir risale yazarak, Damat İbrahim Paşa’ya takdim etmiştir. Bu risalede şu öneriler yer almaktadır:

- 1- Birçok mühim kitabın teksiri avam ve havas için faydalıdır.
- 2- Müelliflerin eserlerinin tab’ı bu eserlerin ihyasına ve Müslümanlar arasında intişarına sebep olur.
- 3- Kitapların yazıları okunaklı, güzel ve doğru olacağı için muallim ve müteallimlere kolaylığa mucip olur. Basılan eserlerin mürekkebi sabittir. Yazma eserler gibi sudan müteessir olmaz.
- 4- Basma karlı bir sanattır. Bir cilt kitap yazmak zahmetiyle binlerce kitap elde edilebilir. Bu suretle kitaplar ucuzlar, herkes istifade eder.
- 5- Kitapların başına mücmel ve sonlarına mufassal fihristler konularak aranılan şeyin kolayca bulunmasına imkân olur.
- 6- Kitapların ucuzluğu taşradaki şehirlerle kasabalar halkının da kitaptan istifade etmelerine sebep olur.

³⁶ Safed, İsrail’in kuzeyinde bulunan bir şehirdir. Museviliğin 4 kutsal şehrinden biridir ve Kabbala tarikatının merkezidir.

³⁷ Alpaz Kabacalı (2000), Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın, Literatür Yayıncılık, İstanbul, s.9. Yasin Meral (2016), eserinde Matbaanın 1893’te David ve Şmuel Nahmis kardeşler tarafından kurulduğundan bahsetmektedir. (İbrahim Mütefferika Öncesi İstanbul’da Yahudi Matbuatı (1493/1729), Divan Kitap, Ankara.

- 7- Şehirlerde büyük kütüphaneler tesisine imkân bulunur; ilim tahsil edenler çoğalır.
- 8- Osmanlı Devleti cihat ile bütün İslamların şerefini artırdığı gibi kitap neşri suretiyle de İslamlara hizmet etmesi münasip olur.
- 9- Avrupalılar, Arabi, Farisi ve Türkçe kitapların kıymetini bilip basıyorlar. Yalnız bastıkları kitaplar hem yanlışlarla doludur, hem de yazıları da “Mağribi hattı ve taklitleri de ona müşabih olmakla hüsn-i zinetten ârî ve galat ve hata üzere cari”dir. Şu kadar ki yarın bir ehlini bulup Şark eserlerini doğru ve güzel bir surette bastırarak İslam memleketlerine göndermeleri ve bu vesile ile İslamlardan para çekmeleri muhtemeldir. Her hususta İslamlar kâfirleri geçtiği gibi bu hususta da onlara takaddüm etmek lazımdır.
- 10- Evvelce bu sanatın memleketimizde tatbiki vükela arasında müzakere edilmiş ise de bu iş, güç ve gaili bir şey olduğundan erbabı bulunamamıştı. Şimdi meydana gelmesinde imkân bulundu. Bütün İslam âleminin muhtaç olduğu kitapların basılması devletin şan ve şerefini artıracaktır.³⁸

Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin oğlu Yirmisekiz Çelebizade Said Efendiyle birlikte yazdıkları bir dilekçeyle, matbaa açmak için izin ve bunun için gerekli şeyhülislam fetvasıyla birlikte padişah’tan da bir ferman istemiştir. İbrahim Müteferrika’nın bu sözleri kısaca tekrar eden dilekçesi üzerine, bu arzusu, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi’nin bir fetvasına dayanarak, çıkarılan 1139 zilkade tarihli bir hatt-ı hümayunla yerine getirilmiştir. Fetvada ancak lügat, mantık, felsefe ve astronomi kitapları bahis konusu olduğu gibi, hatt-ı hümayunda fıkıh, kelim, tefsir ve hadis ilimlerinden başka ilimlere dair kitaplar basılacağı da belirtilmiştir.³⁹

İbrahim Müteferrika, Arap harfleriyle işleyen ilk matbaayı kurma çalışmalarına Yahudilerin İstanbul’da açtıkları matbaadan

³⁸ Selim Nüzhet Gerçek (2019), Matbuat Tarihi Bütün Eserleri 3, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, s.88-89

³⁹ Adnan Adivar (1982), Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.169-170.

tam 233 yıl sonra 1727'de Şeyhülislam fetvası sonrasında çıkarılan, İstanbul'da bir Türk matbaasının kurulmasına izin veren bir ferman sonrasında başlamış⁴⁰, matbaasında ilk Türkçe kitap Vankulu Lügati (Sihâhu'l Cevheri) 31 Ocak 1729'da basılmıştır. İstanbul'da bir Türk matbaasının kurulmasına izin veren ferman sonrasında matbaalar ve tip kalıpları Yahudi ve Hristiyanlardan satın alınmış ve onların ustalarından bir kısmı istihdam edilmiştir. Bu matbaa on beş yıl sonra da ilgisizlik yüzünden kapanmış ve ancak 1784 yılında I. Abdülhamit döneminde yeniden açılmıştır.⁴¹ Matbaa, Müteferrika'nın ölümüne kadar devam etmiştir.

1785'de Fransız Elçiliği, Fransa'dan getirilen baskı makinaları ile İstanbul'da kendi basımevini kurmuştur. Fransız elçisi Choiseul Gauffier tarafından kurulan ve Jean Simon Disrand tarafından çalıştırılan matbaanın İstanbul'da yazılıp döküldüğü sanılan, Türkçe basım yapabilecek kırık nesih türü dizgi harfleri vardı.⁴²

2.2. İLK YEREL GAZETELER: YABANCI VE AZINLIK GAZETELERİ

Sosyolojik olarak işlevsel bir haberleşme aracı olan gazeteler ilk önce ticari kapitalizmin doğduğu Avrupa'da, okuma, yazmayı bilen, geleceğini ve servetini etkileyebilecek her türlü haberi arayan bir halk içinde ortaya çıkmıştır.⁴³ Dolayısıyla gazetenin ortaya çıkışı, bir rastlantı değil, gereksinimlerin karşılanması açısından bir zorunluluktur.⁴⁴ Ancak Türkiye'de gazete aynı ekonomik ve toplumsal dinamiklerin doğal bir sonucu olarak, ülkenin kendi şartları ve gerekliliklerinden değil; ülke içerisinde ve dışarısında koşullandırmalarla ortaya çıkmış; ticari kapitalizmin henüz

⁴⁰ Yaron Ben Na'eh, *Hebrew Printing Houses in the Ottoman Empire*, Gad Nassi Editör (2010), *Jewish Journalism and Printing Houses in the Ottoman Empire and Modern Turkey*, The Isis Press, İstanbul, s.75-78.

⁴¹ Galanti, age, s.148

⁴² Kabacalı, age, s.27.

⁴³ Korkmaz Alemdar (1981), Türkiye'de çağdaş haberleşmenin tarihsel kökenleri: iletişim sosyolojisinin temelleri üzerine bir deneme, AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, s.84.

⁴⁴ Orhan Koloğlu (1992), *Osmanlı basını: içeriği ve rejimi. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt:1, s.94-98.

gelişmediği, halkının büyük çoğunluğunun okuma yazma dahi bilmediği Osmanlı topraklarına yabancı çıkarların yayın organı olarak, azınlıklar tarafından getirilmiştir.⁴⁵ Dolayısıyla, Osmanlı topraklarında yabancı çıkarlarının savunulması amacıyla geliştirilmiş, giderek artan yabancı dilde yayınlar bir yandan Osmanlı üzerinde varlığını güçlendiren Batılıların sözcüsü olurken, diğer yandan imparatorlukta yaşayan farklı dini ve etnik grupların sesini yansıtmıştır.⁴⁶

Osmanlı İmparatorluğu'nda yayınlanan ilk gazeteler Fransa'nın III. Selim nezdinde özel temsilcisi olan Raymond Verninhac tarafından Fransız Elçiliği Matbaasında on beş günde bir basılan *Bulletin de Nouvelles* (Eylül 1795-Mart 1796) ve onu izleyen *Gazette Française de Constantinople* (Eylül 1796-Mayıs 1797)'dir.⁴⁷

Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan ilk gazete olan *Bulletin de Nouvelles*, gazeteden çok haber bülteni niteliği taşımaktadır ve Fransa karşıtı propagandanın önlenmesi amacıyla basılmış ve İstanbul'da kahvehanelerde dağıtılmıştır. Yine Fransızca, İstanbul ve İzmir gibi kozmopolit ticari merkezlerde basılan bülten ve gazetelerin, asıl olarak, İmparatorluk içinde yaşayan diğer devletlerin vatandaşları tarafından diplomatik ve ticari nedenlerle okunsalar da, ticaretle uğraşan ya da Avrupa'daki ve dünyadaki gelişmeleri takip etmek isteyen, yabancı dil bilen Osmanlı entelektüellerince de okunmuşlardır. İmparatorluk içerisinde basılan Fransızca gazetelerin aynı zamanda Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya, Osmanlı ve Yunanistan'ı karşı karşıya getiren diplomatik kriz ve gerginliklere neden olan yayınlar yapması, söz konusu gazetelerin devletlerarası mücadelenin bir alanı haline geldiğini de göstermektedir. Dolayısıyla, bu gazeteler, İmparatorluk tebaasının sorunlarını, deneyimlediklerini, dileklerini ve şikâyetlerini yansıtmaktan çok 19. yüzyıl emperyalizminin kendi

⁴⁵ Hülya Eraslan (2007), Agos (1996-2005) Türkçe-Ermenice bir gazetenin tarihi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, s.16.

⁴⁶ Koloğlu(1992), age.

⁴⁷ Gérard Groc- İbrahim Çağlar (1985), La presse française de Turquie de 1795 à nos jours : histoire et catalogue, Isis Yayıncılık, İstanbul, s.XIV

kapitalist birikimi çerçevesinde yeni pazarlar yaratma ve bulma çabasında birer araç olarak belirmişlerdir.⁴⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nda yayınlanan ilk Türkçe gazete, 1828'de Kahire'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Türkçe ve Arapça olarak iki dilde yayımlanmaya başlattığı *Vekayi-i Misriye*'dir. Türkiye'de basılan ilk Türk Gazetesi ise *Takvim-i Vekayi*'dir. II. Mahmud'un buyruğuyla vakanüvis [tarihçi] Esat Efendi yönetiminde 1 Kasım 1831 tarihinde haftalık olarak Üsküdar'da Takvimhane-i Amire matbaasında basılarak yayımlanmaya başlamıştır.⁴⁹ Halkı eğitmek ve devlet kararlarını duyurmak amacıyla çıkarılan bu gazetenin Fransızca çevirisi, 5 Kasım 1831'den itibaren *Le Moniteur Ottoman* adıyla çıkmıştır. Gazete ayrıca, zaman zaman, Arapça, Rumca ve Ermenice dillerine de çevrilip basılıyordu. 1878- 1891 döneminde yayımlanmayan gazete, yaşamını 4 Kasım 1922'ye kadar sürdürmüştür.⁵⁰

Anadolu'da yayınlanan ilk yerel gazetelerde İstanbul'da olduğu gibi ilk matbaaları kuran azınlıklar ya da yabancılar tarafından çıkarılmıştır. İlk yerel gazeteler Fransızlar tarafından İzmir'de Fransızca yayınlanan gazetelerdir. Fransızlar, 1821'de *Le Spectateur Oriental*⁵¹, 1824'de *Le Smyrnee* ve 1828'de *Le Courier de Smyrne* gazetelerini yayınladılar.

İlk sayısı 24 Mart 1821'de yayınlanan *Le Spectateur Oriental* gazetesi haftada bir, küçük boy toplam dört sayfa olarak basılıyordu. Gazetenin sahibi Charles Tricon, başyazarı Alexander Blacque'dır. Gazetede yer alan yazılarında Blacque'ın Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını savunması, İngiltere, Fransa ve Rusya'yı şiddetli eleştirmesi gazetenin sık sık yayınına ara vermesinde, en nihayetinde de kapatılmasında etkin rol oynamıştır. 300 sayı yayımlandıktan sonra 22 Aralık 1827 tarihinde son sayısını

⁴⁸ Gül Karagöz Kızılcı (2016), Osmanlı/Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi İlef Dergisi, C.3, S.1, Ankara, s.74

⁴⁹ Alpay Kabacalı, 2000, age, s.48-49.

⁵⁰ Naim A. Güleryüz (2015), Türk Yahudi Basını Tarihi, Gözlem Yayınları, İstanbul, s.7.

⁵¹ Fikret Yılmaz-Sabri Yetkin (2002), İzmir Kent Tarihi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, s.63

yayınlayan gazete,⁵² Fransız hükümeti temsilcisinca 31 Aralık 1827 tarihinde kapatıldı ve matbaası yed-i emine verildi.⁵³

Le Smyrneen (İzmirli) adlı gazete Charles Tricon tarafından *Le Spectateur Oriental* gazetesinin yasaklanma süreçlerinde 3 Temmuz 1824 günü ticari ve edebi nitelikli bir gazete olarak çıkarılmaya başlandı. Tricon gazeteyi kısa bir süre sonra Fransız tüccar Roux'a satmıştır. İki ay süren yayın hayatı boyunca 11 sayı yayınlanabilen gazete 1824 yılı Eylül ayında kapatılmıştır.⁵⁴

Alexander Blacque ve İzmirli tüccar arkadaşları, Osmanlı Devleti'nin de desteğiyle *Le Courier de Smyrne* (İzmir Postası) gazetesini, 5 Ocak 1828 tarihinde yayınlanmaya başladı. Blacque Bey buradaki yazılarında da Ruslara karşı Osmanlı'ya desteğini sürdürmüştür. 1831'de haftalık gazete olmasına karşın, bazen 15 günde bazen de ayda bir yayınlanan gazeteyi Blacque Bey 1831 yılı Temmuz ayında M. Bousquet Deschamps'a sattı. Gazete 1832'ye kadar *Le Journal de Smyrne* (İzmir Gazetesi) adıyla yayınlandıktan sonra 1846 yılında İstanbul'a taşınuncaya kadar yayınını İzmir'de sürdürdü.⁵⁵

Genel olarak Fransızca basının bu derece önemli bir yer tutmasının nedeni, Tanzimat'tan itibaren Osmanlı Devleti'nin dış ülkelerle iletişimini sağlayan dilin Fransızca olması ve bu dili bilmenin siyasetçiler ile seçkinler için zorunlu hale gelmesidir. Diploması dili olan Fransızca aynı zamanda bir kültür dili olmuştur.⁵⁶ Fransız Elçiliği, Fransızca yayınlanan bu gazetelerle sadece kendi yurttaşlarını değil Avrupa ve Dünyadaki gelişmeleri takip eden Osmanlı aydınlarını da hedeflemiştir. Sarayda halkın

⁵² Efdal Sevinçli (2019), İzmir Basın Tarihi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, s.25-27: Orhan Koloğlu (1998), Osmanlı Basınının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi, Mütefferika Yayınları, İstanbul, s.10.

⁵³ Korkmaz Alemdar (1980), İstanbul (1875-1964) Türkiye'de Yayınlanan Fransızca Gazetenin Tarihi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları Ankara, s.5

⁵⁴ age, s.27-28.

⁵⁵ age, s.28-33.

⁵⁶ François Georgeon (1990), Kemalist Dönemde Türkiye'de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış (1919-1938), Atatürk Araştırmaları Dergisi, Cilt:VI, Sayı:17, Ankara, s.323.

büyük çoğunluğunun bilmediği bir dildeki yayını kendine tehlike olarak görmemiştir.

Osmanlı Devleti'nde çıkan ilk Rum Gazetesi ise İzmir'de 1831'de Evangelist Papaz Okulu Müdürü Omirolatis tarafından hazırlanan *Filos Ton Neon* gazetesidir. İngiliz ve Amerikalı misyonerlerden yardım gören, cumartesi günleri 4 sayfa yayınlanan gazete 3 aylık bir yayından sonra Ortodoks Rumlardan yeterli desteği bulamadığı için 28 Aralık 1831 tarihinde kapanmıştır. İzmir'de 1932 yılında yayın hayatına başlayan diğer Rum gazetesi ise *Astir en ti Anatoli*'dir. Bir süre sonra adını *Fi Astir en ti Anatoli – Filos to Neon* olarak değiştiren 2 sayfa olan bu gazetede Amerikan Misyonerlerinin propaganda organıdır. 1835'de *The Star in the East and the Friend of Youth* adıyla İngilizce-Rumca; 1836'da *The Star in the East and the Friend of Youth and Smyrna Seaman's Monitor* adıyla kısa bir süre İngilizce çıkar. Gazete, 1837'de mezhep propagandasının yanısıra aktüaliteye de önem vererek *Traveller On Periigitis* adıyla Rumca yayınlanmıştır.⁵⁷

Malta'dan İzmir'e gelip yerleşen Amerikan Protestan Misyonerler tarafından 1 Ocak 1839'da yayınlanmaya başlayan *İşdemeran Bidani Kidelyats* İzmir'de ki ilk Ermenice süreli yayındır. 1846'ya kadar 84 sayı yayınlanan dergi daha sonra yayının İstanbul'da Avedaper adıyla sürdürmüştür.⁵⁸ Ocak 1858'de Mıgırdıç Kırmıyan (Mkrtich Khrimian) adlı bir Ermeni din adamı tarafından Van'da çıkarılan *Van Kartalı* (Artsvi Vaspurakan) gazetesi Van'da varlığı bilinen ilk yerel gazetedir. Kırmıyan, 1862'te Muş Surp Garabet Manastırı'na (Çengelli Kilise) atandıktan sonra *Artsvik Tarono* adlı yeni bir dergiyle çalışmalarını sürdürmüştür.⁵⁹

Türkiye'de Ladino Yahudi-İspanyolcası dilinde ilk gazete girişimi, 22 Mayıs 1842 Pazar günü İzmir'de yayımlanacağı ilan

⁵⁷ Ali Arslan (2005), Osmanlı'dan Cumhuriyete Rum Basını, Truva Yayınları, İstanbul, s.78; Efdal Sevinçli (2019), İzmir Basın Tarihi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, s.39-40.

⁵⁸ Sevinçli, 2019, age, s.62.

⁵⁹ Fikret Yavuz (2007), Ermeni Kimliğinin İnşasında Bir Patrik Portresi Mıgırdıç Kırmıyan, Akademik İncelemeler, Cilt:2, Sayı:1, Sakarya, s.265-266.

edilen *La Buena Esperansa*'dır.⁶⁰ Türk Yahudi basınında ikinci girişim yine Rafael Uziel'den gelmiştir. 29 Aralık 1845 Pazartesi günü neşredilmeye başlayan *Sha'arey Mizrah- Las Puertas del Oriente* gazetesinin adı, *Tevrat*'tan esinlenerek konulmuştur. Gazete, kendini haber, ticaret ve muhtelif duyurular gazetesi olarak tanıtmaktadır. 15 günde bir yayımlanan gazete 8 sayfa ve iki bölümden oluşmaktaydı ve 1838'de Anglikan Misyona hizmet etmek için kurulan⁶¹ G. Griffith matbaasında basılıyordu. *Sha'arey Mizrah*, 15 ve 16. sayıları arasında geçen altı haftalık süre dışında ayda iki kez düzenli olarak yayımlandı. Gazetenin son sayısı 4-5 Kasım 1846 tarihini taşımakta, yayımına son verdiği haberi ise *Jewish Chronicle*'in (Londra) 19 Mart 1847 sayısında yer almaktadır. Uziel, gazeteyi mali sorunlar nedeniyle kapatmak zorunda kaldığını belirtmiştir.⁶²

Konstantin Fotinov tarafından 1842'de ilk deneme sayısı 32 sayfa yayınlanan *Lyoboslovie dergisi* İzmir'de Bulgarca yayınlanan ilk süreli yayındır. İlk sayısı İstanbullu tüccar Rali Mavrid'in mali desteğiyle 30 Nisan 1944 tarihinde çıkan dergi 25 sayı yayınlandıktan sonra mali sorunlar nedeniyle kapanmıştır.⁶³

2.3. VİLAYET GAZETELERİ

Azınlıklar ve yabancılar tarafından çıkarılanlar dışındaki ilk gazeteler Vilayet Matbaalarının kurulmasından sonra yayın hayatına başlayan resmi nitelikteki *Vilayet* gazeteleridir. Vilayet matbaalarının kuruluşu, birçok vilayet için, Türkçe matbaanın doğuşu anlamına geliyordu. Fakat Vilayet Matbaalarının

⁶⁰ Bazı yazarlar bu gazetenin ilk nüshasının fiilen basıldığını ifade etmişse de, gazetenin yayıncısı İzmir tüccarlarından Rafael Uziel projesini, Avrupa'nın birçok Yahudi gazetesinde ilan ettiği halde masrafların çok yüksek oluşu ve abone sayısının yetersizliği nedeniyle yaşama geçiremedi. Bir Alman gazetesi, İzmir Hahamlarının, cemaatin dinî bütünlüğünün bozulması tehlikesini ileri sürerek gazetenin yayımlanmasına şiddetle muhalefet ettikleri görüşünü savunmuştur. Gülerüz, 2015, age, s.9.

Avner Levy, *The Jewish Press in Turkey*, Ed. Gad Nassi (2019), Turkey - Jewish Journalism and Printing Houses in the Ottoman Empire and Modern Turkey, The Isis Press, İstanbul, s.15-16.

⁶¹ Yaron Ben Na'eh, 2010, age, s.94.

⁶² Gülerüz, 2015, age, s.9-10.

⁶³ Sevinçli, 2019, age, s.69-70.

kuruluşundan sonra vilayetlerde hemen bir gazete çıkarılmamıştır. Erzurum, Konya, Trabzon, Kastamonu Mamûretü'l-Âzîz ve Van'da Vilayet gazetelerinin yayınlanması için bir ile beş sene geçmiştir. Sivas'ta ise gazetenin çıkışı matbaanın kuruluşundan 15 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Gecikmenin sebepleri olarak, eksik teknik teçhizat veya elverişli matbaa makineleri bulunmaması yanında, eleman yetersizliği ve matbaa personelinin yetiştirme zorluğu da düşünülebilir. Bir vilayet gazetesinin çıkarılışındaki başarıda, valinin gayretleri ve vilayet mektupçusunun muharrirlikte gösterdiği hüner de çok önemli rol oynamıştır. Anadolu'daki telgraf ağının ancak 1870'li senelerinde tamamlanabilmesi de bazı doğu vilayetlerinin resmî gazete çıkarmalarında geciktirici bir etken olarak görülebilir.

Vilayet matbaalarının kuruluş yılı resmî salnamelerde kayıtlıdır. Vilayet gazetelerinin kuruluş tarihleri ise, yalnız gazetelerin ilk sayılarından belli olmaktadır. Koleksiyonlar eksik, kısmen de ilk sayıları yoktur. Hiçbir vilayet gazetesi çıkış periyodunu (haftada bir veya iki defa, bazen onbeş günde bir) her zaman düzenli uygulayamadığı gibi, ilk sayıları eksik bir koleksiyondaki en erken tarihli sayısından geri sayarak hayalî çıkış tarihleri tahmin etmekte gerçek tarihi belirlemede yetersizdir. İlk yılları neredeyse tam koleksiyonlar şeklinde, kısmen de ciltlenmiş halde, korunduğu için *Hüdavendigar*, *Kastamonu*, *Diyarbakir*, *Sivas* ve *Mamûretü'l-Âzîz* adlı vilayet gazetelerinin kuruluş tarihleri bilinmektedir.⁶⁴ Gazetelerin düzenli tam bir koleksiyonları mevcut olmadığı için kuruluş tarihlerinde küçük de olsa farklılıklar olmaktadır. İlk dönemlerde yetişmiş insan gücü eksikliği nedeniyle de bu gazetelerde çalışanların birçoğu da Rum ve Ermeni ustalarıdır.

2.3.1. EYALET SİSTEMİNDEN VİLAYET SİSTEMİNE GEÇİŞ VE VİLAYET GAZETELERİ

Fuad Paşa'nın nezaretinde Midhat Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa'dan oluşan komisyonun çalışmaları sonrasında hazırlanan 1864 (Tuna) Vilayet Nizamnamesiyle eyaletler kaldırılmış, yerine

⁶⁴ Horst UNBEHAUN (2001), Sivas Vilayetinde Basının Doğuşu, Türklük Bilimi Araştırmaları, S.10, Sivas, s.12-13.

livalardan oluşan vilayet üniteleri kurulmuştur. 8 Kasım 1864'te resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Nizamnameyle, ilk olarak Niş, Vidin ve Silistire eyaletleri birleştirilerek Tuna Vilayeti kurulmuş, başına da Niş Valisi Midhat Paşa getirilmiştir.⁶⁵

Değişiklik sonrasında her vilayette gereksinimleri karşılaması için bir matbaa kurulmuştur. Temelde valiliklerin kırtasiye gereksinimlerini karşılamak için kurulan basımevlerinde, resmi yayınların yanı sıra özel kişilerin de yayın yapmaları ilkesinin kabul edilmesi, o döneme kadar sınırlı bir kültürel yapı içinde bulunan bölgelerin, bu açıdan gelişmelerini sağlamıştır. Bir yandan Vilayet Salnameleri (yıllıklar) gibi yararlı bir gelenek yerleştirilirken, diğer yandan da resmi vilayet gazetelerinin yayını yoluna gidilmiştir.⁶⁶

Osmanlı'da vilayet gazetelerinin çıkarılmasını, toplumda artan ayrılıkçı eğilimleri dengeleme ve Avrupa'da sayıları artan Arapça süreli yayınların etkisini bastırma isteği teşvik etmiştir.⁶⁷ Özellikle Paris ve Marsilya'da yayınlanan Arapça gazetelerde Osmanlı aleyhine makaleler yayınlanması ve bunların Arap nüfusunun yaşadığı yerlerde dağıtılması üzerine devlet tarafından Arapça bir gazetenin kurulması gerekli görülmüştür.

Osmanlı, bir taraftan devlete muhalif ve olumsuz propaganda yapan Avrupalı bazı gazetelere karşı kendini müdafaa etmeyi, tebaayı bu dış yayınlardan kurtarmayı, diğer taraftan da Arap vilayetlerinde kendi politikasına uygun bir yayın organının neşredilmesini temin etmeyi istemiştir. Bu amaçla ilk girişim sonradan Müslüman olan Lübnanlı Marunî Ahmet Faris eş Şidyak'a 3 Ocak 1863 tarihli irade-i seniyye ile verilen mali destektir. Şidyak'a, 1861 yılında kendi imkânlarıyla çıkardığı, yeterli okur bulamadığı için kapatmak zorunda kaldığı *El Cevaib* (Al-Jawa'ib) gazetesini tekrar yayınlaması amacıyla, dizgi ve baskı masrafları

⁶⁵ İlber Ortaylı (2003), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, İstanbul, s.154.

⁶⁶ Orhan Koloğlu (2010), Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi 60. Yıl Yayınları, İstanbul, s.19

⁶⁷ Orhan Koloğlu (2006), Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul, s.31

için nakdi para yardımı yanında, gazete kâğıdı ve belli sayıda gazete satın alınması gibi maddi yardımlarda bulunulmuştur.⁶⁸

Şidyak, gazetesini tekrar yayınlamadan önce 1860 yılında İstanbul'da Vilayet Matbaası'nda çalışmaya başladı. Arapça *El Cevaib*, Arap dünyasında ve hinterlandında geniş bir tiraj kazandı ve ona bir yazar ve gazeteci olarak büyük bir ün kazandı. 1870'de İstanbul'da gazeteyi devam ettirmenin yanı sıra Ceva'ib Matbaası'nı (Matba'at al-Jawa'ib) kurdu. Gazete 1884'te kapandı.⁶⁹ Osmanlılık ve padişah çevresinde toplanma temasını çok iyi savunan gazetenin, kendi sömürgelerine girmesi, Osmanlı için liberal basın rejimini savunan Avrupa ülkeleri tarafından yasaklanmıştır.⁷⁰

Türkçe-Arapça ilk vilâyet gazetesi 1860'da Suriye'de çıkan karışıklıkları bastırmak üzere olağanüstü yetkilendirilen Fuat Paşa tarafından yerel yönetimin resmi sözcüsü haline getirilmiş *Hadikat al-Ahbar*⁷¹ isimli Arapça gazetedir.⁷²

Vilayet Matbaalarının kurulmasından sonra yayınlanan gazetelerin, resmi dil olan Türkçe'nin yanı sıra bölgenin yaygın olan ikinci diliyle de yayınlanması, Osmanlı yönetiminin tüm uyrukları eşit sayarak, onlara hizmet vermeyi planladığının kanıtı olarak görülmelidir. Sadece Türkçe ile yetinilerek Türkçenin zorlanması asla düşünülmemiş, yerel dillere de gelişme fırsatı tanınmıştır.⁷³ Türkçe dışındaki yayınların ömrü ilgisizlik nedeniyle uzun ömürlü olmamıştır.

Vilayet sisteminin uygulamasının ilk örneği, öncüsü Niş, Silistre ve Vidin'in birleştirilmesiyle oluşturulan Tuna vilayetinde, 3 Mart 1865'te, Türkçe-Bulgarca *Tuna* gazetesi yayın hayatına

⁶⁸ Atilla Çetin (1984), *El Cevaib Gazetesi ve Yayını*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Mart 1983-1984, Sayı: 34, s.475-484.

⁶⁹ Geoffrey Roper (1998), Aḥmad Fāris al-Shidyāq and the Libraries of Europe and the Ottoman Empire, *Libraries & Culture*, Summer, 1998, Vol. 33, No. 3, *Orientalist Libraries and Orientalism* (Summer, 1998), pp. 233-248 Published by: University of Texas Press.

⁷⁰ Girgin, age, s.85

⁷¹ *Hadikat al-Ahbar*, Lübnanlı Şair Halil Al Huri tarafından 1857 yılında Suriye'nin ilk gazetesi olarak kuruldu.

⁷² Koloğlu, 2010, age, s.19.

⁷³ Koloğlu, 2006: s.32.

başlamıştır. Kocabaşoğlu'nun pilot proje olarak nitelediği gazete, Türkçe ve Bulgarca iki dilde yayınlanmış ve her sayısı 4 sayfadır. Gazete her anlamda bir bölge gazetesidir ve yayınlandığı bölgenin haber ve sorunlarına öncelik vermektedir. Bölge sakinlerine kendi sorunlarından haberli kılmanın yanı sıra, bölge yönetici ve ileri gelenlerinin bilgilendirilmesine de öncelik vermiştir. 1 Eylül 1877'de yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır.⁷⁴ Gazetenin faaliyetini, Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle bir top mermisinin idarehanesine isabet etmesi sonucu durdurduğu rivayet edilmektedir.⁷⁵

Giderek yaygınlaşan bu uygulama sonucu, 1876 yılında Osmanlı Devleti'nin, İstanbul dışında kalan yörelerinde, 22'si vilayet gazetesi olmak üzere 29 gazete yayımlanmaktaydı. Bunların 11'i bugünkü Türkiye sınırları içindeydi. İlk dönem yayınlanan vilayet gazetelerini şöyle tablolaştırabiliriz:

YIL	VİLAYET	GAZETE ADI	DİL
1872	Adana	Seyhan	Türkçe-Ermenice
1874	Ankara	Ankara	Türkçe
1869	Bağdat	Zevra	Türkçe-Arapça
1860	Beyrut	Hadika-al Ahbar	Türkçe-Arapça
1888	Beyrut	Beyrut	Türkçe-Arapça
1866	Bosna	Bosanski Vijestnik	Türkçe-Boşnakça
1869	Diyarbakir	Diyarbakir	Türkçe-Ermenice
1868	Edime	Edime	Türkçe-Rumca
1866	Elazığ	Ma'mûratül Aziz	Türkçe
1867	Girit	Girit	Türkçe-Rumca
1867	Halep	Gadir el-Fırat	Türkçe-Arapça
1869	Halep	Fırat	Türkçe-Arapça
1908	Hicaz	Hicaz	Türkçe-Arapça
1876	Hersek	Neretva	Türkçe-Sırpça
1869	Bursa	Hüdavendigâr	Türkçe-Ermenice
1868	İşkodra	İşkodra	Türkçe
1874	İzmir	Aydın (Adın)	Türkçe
1872	Kastamonu	Kastamonu	Türkçe
1869	Konya	Konya	Türkçe-Rumca

⁷⁴ Uygur Kocabaşoğlu, Tuna Vilayet Gazetesi, OTAM, Sayı: 2, Ocak 1991, s.143-149.

⁷⁵ İ. H. Tevfik Oktay, Bulgaristan Türk Basını, s.160-166, akt. Kocabaşoğlu, age, s143.

1903	Kudüs	Kudüs	Türkçe-Arapça
1873	Manastır	Rumeli	Türkçe
1884	Manastır	Manastır	Türkçe
1884	Musul	Musul	Türkçe
1877	Priştine/ Üsküp	Kosova	Türkçe-Sırpça
1871	Prizren	Prizren	Türkçe-Sırpça
1882	Rodos	Cezayir-i Bahr-i Sefid	Türkçe-Rumca
1869	Selanik	Selanik	Türkçe-Rumca-Bulgarca-Yahudice
1878	Sivas	Sivas	Türkçe
1865	Şam	Suriye	Türkçe-Arapça
1869	Trabzon	Trabzon	Türkçe-Rumca
1866	Trablusgarp	Trablusgarp	Türkçe-Arapça
1865	Tuna	Tuna	Türkçe-Bulgarca
1868	Yanya	Yanya	Türkçe-Rumca
1872	Yemen	Yemen	Türkçe-Arapça

2.4. VİLAYET GAZETELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Vilayet gazeteleri aslında memurlara yönelik bir yayındı. Özellikle vilayet idaresinde çalışan potansiyel okuyucular için gazeteye abone olmak bir zaruret değilse de ahlaki bir mükellefiyet olarak değerlendirilebilir. Gazetede çıkan haberlerin, abone olanların dışında çok daha geniş bir yaygınlığı sağlanmıştır. Bir yandan, kahvehane kültürü, haberlerin yayılmasına bir araç sayılır; öte yandan, bugün bile *ayaklı gazete* olarak bilinen, yani bir haberi ağızdan ağıza yaymak pratiği önemli bir rol oynadı. Bunun dışında, gazeteler vilayet idare binalarında askı şeklinde kamuoyuna yansıtılırdı.⁷⁶

Vilayet gazeteleri, Anadolu basınına, yerel basına öncülük, önderlik ve rehberlik etmişlerdir. Vilayet gazeteleri yoluyla birçok yörede ilk kez süreli yayın çıkarılmıştır. Bu gazetelerle, gazeteciliğin alfabelerinden başlanarak, kitlenin basın aracılığıyla eğitilmesinde önemli adımlar atılmıştır.

Gazetelerin basıldıkları matbaalar, kamu işlerinin yanı sıra özel kesimin işlerine de açık tutulmuş; böylece yerel basının başlaması ve saygınlık kazanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Matbaalarda çalışan personel, önceleri çoğunlukla

⁷⁶ Unbehaun, age, s.26-27.

İstanbul'dan gelmiş ancak zaman içinde bölgeden de matbaacılar yetiştirilmiştir. Bazı vilayetlerde sanat okulları, sanayi okulları açılmış; matbaalar birer uygulama yeri haline getirilerek matbaacılık eğitimi verilmiştir.

Birçok yörede, kalemi kuvvetli kişilerden bir yayın kurulu oluşturulmuştur. Bazen de yörenin aydınları, resmen görev alarak vilayet gazetelerine yazı yazmışlardır.

Gazetelerde yer alan yazılar genellikle imzasızdır. Yazıların konuları, tarihsel süreç içinde büyük farklılıklar göstermektedir. Gazetelerde sonraları yasaklansa da zaman zaman şiirlere, inceleme ve araştırmalara, tarih çalışmalarına da yer verilmiş; böylece taşra kültürüne olumlu bir hareketlilik getirilmiştir.

Yazıların bir bölümü de İstanbul gazetelerinden özetlenerek alınmıştır. Daha sonra da sürdürülen bu yönetime *altın makas* adı verilmiştir.

Bu uygulamalar sonucu, vilayet gazetelerine ilgi azalınca, 1903 yılında vilayet gazeteleriyle ilgili bir kararname çıkarılmış, ilgisizliğin önlenmesi için, bilgi sahibi olan kişilerin gazetelerde yazı yazmalarının sağlanması, yazıların herkesin anlayabileceği Türkçe ile kaleme alınması istenmiş; ayrıca muhtarların gazetelere abone olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Genellikle haftalık olan, çoğu kez de düzensiz çıkan bu gazetelerin sayfa sayısı 2 ile 4 arasında değişmiştir. Halk tarafından okunmalarının sağlanması için belirli merkezlerde duvarlara yapıştırılan vilayet gazeteleri zaman zaman ekler de yayımlamışlardır.⁷⁷

2.4.1. VİLAYET GAZETELERİNİN İŞLEVLERİ:

Yayınlandıkları bölgeye merkezi yönetimin kararlarını sağlıklı bir şekilde yansıtmaya görevinin dışında vilayet gazetelerinin asıl yararlarını şöyle sıralayabiliriz:

1- Basımevi için gereken yatırımın devletçe yapılması özel girişimcileri büyük masraflar yapmaktan kurtarmış, sadece baskı

⁷⁷ Atilla Girgin (2001), *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Yayınları, İstanbul, s.88-91.

masraflarını ödeyerek yayın yapma olanağına kavuşturmuştur. Devlete ait bir matbaada bakı yapmanın bir tür oto sansüre girmek anlamı taşımasına rağmen taşranın kültür yaşamına bu yolla bir hareketlilik getirilmiştir.

2- Genellikle vilayet mektupçusunun yönetiminde çıkan bu gazeteler, bunlardan yetenekli olanlara yeni bir alan açıyordu. Gazeteler, aynı zamanda bölgenin yetenekli kişilerine de olanak sağlamış oluyordu. Yazı kurullarında yerel yazarlar yer aldığı gibi, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami (Trablusgarp) gibi siyaset sürgünlerine de görev verilmiştir.

3- Bu gazetelerin yayınlarında her şeyden önce bilinçli bir gazetecilik yaklaşımı görülmektedir. *Hüdavendigar* gazetesinde yeralan *Gazete ve Medeniyet* başlıklı yazıda gazetenin önemine şu cümlelerle dikkat çekilmektedir:

“... *Gazete medeniyetin hassasındandır. Nasıl hassa, belki medeniyetin hadimi ve mütemmimidir. Çünkü daima medeniyete ve medeniyetin levazımına hizmet eder, ikmaline çalışır. Medeniyeti son ve medeniyetten memnun olan millet ve emtiaları için gazeteyi ellerinden bırakmazlar. O da kahvede, gazinoda, seyir yerlerinde, eğlence mahallerinde hatta memuriyet mahallerinde, dükkânda her yerde, her mahalde gazete okurlar.*

... *Gazete okumaktır... Gazete okuyan milletler daima ilerler. Çünkü gazete daima menafiyi umum beyan eder. Millet terakki olur, yollar gösterir. Teşvik ve terfiden bir an geri durmaz.*

Gazete nakkaşların örnek tahtası gibidir...”⁷⁸

Trablusgarp’ın 69. sayısında yer alan bir yazıda ise gazetenin işlevi şöyle özetlenmiştir:

“*Bilindiği gibi gazete denilen şey, umumun yararlanacağı kesin haberleri gerek çıktığı yere ve gerekse taşraya yayıp herkesi iyi bilgiye sahip kılmak ve bu hayırlı vesile ile uygarlık şerefının ilerlediği yerler halkının beğenilen davranış ve zevklerini aktararak eğitime hizmetini üstlenmek demektir.”*

⁷⁸ Raif Kaplanoğlu-Ozan Kaplanoğlu (2019), *Tipodan Ofsete Bursa Basın Tarihi (1866-1974)*, Nilüfer Belediyesi Yayınları, Bursa, s.46-47.

Kastamonu Valisi Sırrı Paşa'nın *Kastamonu* gazetesinde yayınlanan *Hak Söz Acıdır* başlıklı yazısı, bu gazetelerde resmi bülten tipi bir gazeteciliğin değil gerçekten dinamik bir özel teşebbüs anlayışının var olduğunu kanıtlar niteliktedir:

"Vilayet gazeteleri, mahallin hakiki olaylarını okuyucularına bildirmeyip de yalnız memurlardan gerekli gereksiz bahsederek, onları övmeleri veya İstanbul'da çıkan gazetelerin makale ve haberlerini aynen alıp yayımlamalarıyla, şüphe yok ki kutsal görevlerini ihmal etmiş olurlar. Hoşa gitsin gitmesin, mahallin gerçek olaylarını gizlemek veyahut ta uzakta olanları kandırmak için başka şekilde göstermeye çalışmak, vilayet gazeteleri için korudukları ülke çıkarlarına karşı affedilmez bir kabahat, tabir caizse büyük bir ihanet değil midir? Öyle ise gazetemiz eğriye eğri, doğruya doğru demekle niçin ayıplansın?"

Yöneticilerin bu bakış açıları, özellikle İkinci Abdülhamit döneminde hükümeti rahatsız ettiğinden, Dâhiliye Nezareti, 1889 yılında bir genelge yayımlayarak, vilayet gazetelerinde, İstanbul gazetelerinde yer alan yazıların içeriğinin dışına çıkılmamasını emretmiştir.

Vilayet gazetelerinde özeleştiriyeye de rastlanabilmektedir. *Envar-ı Şarkıyye* gazetesinde 1870'de toplumun içinde bulunduğu tembellik şu cümlelerle eleştirilmektedir:

"Frenkler çalışıyorlar, geceyi gündüze katıyorlar, biz gündüzü geceye katmak istiyoruz. Vatanseverlik bizde öylesine yerleşmiş ki Türkçe söylediğimiz 'Armut piş ağzıma düş' atasözünü hemen hemen gerçek yerine koymuş gibi gülüyoruz. Ayıp, ayıp. Ülkemiz dünyanın Pazar yeri ve ürünlerimize her tarafın gereksinmesi tartışılmaz iken biz niçin ihtiyaçlarımızın büyük kısmını hatta tamamını Avrupa'dan getirmeye muhtaç olalım. Ve ülkemize gelen Frenkleri ürünlerimizi aldıkları ve taşıdıkları için kendimizi üstün ve yüksek görelim. Bu bizim için alçalma değil midir?"

Trablusgarp gazetesinin 25 Haziran 1874 sayısında çıkan okuyucuları Anadolu'daki açlara yardıma çağıran yazıda iyi bir örnek olabilir:

"Bu posta ile aldığımız İstanbul ve ecnebi gazetelerinin cümlesi Anadolu'da açlığın arttığından bahsediyorlar. Bahsediyorlar değil adeta feryat ediyorlar. Nasıl feryat etmesinler ki Anadolu'nun ekser taraflarının

ahalisi açlıktan can veriyorlar. Ciğerparelerini kesip yemek derecesine varıyorlar. Böyle müthiş faciaları iştirip de hüngür hüngür ağlamayan gönüllü bin parça olmayan kimdir? Meğerki beşer suretinde bir canavar olur ise... Anadolu'da birkaç milyon din ve vatan kardeşlerinin açlıktan can vermekte olduğunu bildiği halde sofrasını kurup da safayı hatırla karnını doyuran insana insan diyebilir miyiz?"⁷⁹

2.4.2. ANADOLU VE TRAKYA'DA İLK GAZETELER

Osmanlı topraklarının büyük bölümünde Türkçe basının vilayet gazeteleri ile başladığını söyleyebiliriz. Vilayet matbaalarında ve gazetelerinde yetişenler, bölgelerinde yeni yayınların yayınlanmasına öncülük ve sahiplik etmişlerdir. Bu kişiler öğrendiklerini yeni gazete ve dergilere taşımışlar, yeni gazetecilerin yetişmesinde rol oynamışlar, bir okul olmuşlardır. Vilayet merkezi olmayan illerde matbaa ve gazetecilik faaliyetleri özel girişimciler eliyle başlamıştır.

Burada yer alan bilgiler kaynaklardan ve gazetelerin mevcut sayılarından elde edilenlerdir. Çoğu gazetenin tam bir koleksiyonu mevcut değildir. Hatta bazılarının elde mevcut sayısı çok azdır ya da yoktur.

Adana: Seyhan gazetesi

Adana'nın ilk gazetesi *Seyhan* 5 Mart 1873'te haftalık olarak yayım yapmaya başlamıştır. Adana Vilayetinin resmi gazetesi niteliğinde olan gazete, Ermeni asıllı Agop Usta'nın müdürlüğünü üstlendiği Vilayet Matbaasında basılmıştır. Gazetenin basımı için İstanbul'dan dizgici getirilmiş, yazı işlerini yönetenler de Adana'da görev yapan memurlar arasından seçilmiştir. Seyhan gazetesi, vilayetin resmi organı olmakla birlikte edebiyata ilgi duyanlara ve bu alandaki genç yeteneklere geniş oranda yer veren bir tutum içerisinde olmuş, Çukurova Bölgesi'nde tanınmış yazarların yetişmesinde örnek teşkil etmiştir. Toplam 4 sayfa çıkan gazete Türkçe ve Ermenice basılmıştır. 10 Nisan 1875 tarihli 100'üncü sayısında isminin altında "*Menafi (faydalı)-i vataniye ve havadis-i Umumiye'ye dair Vilayet Gazetesidir*" ibaresi yer almıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet ilân edilinceye kadar haftalık çıkan Seyhan gazetesi II.

⁷⁹ Koloğlu, age, 2006:33-36

Meşrutiyet'in ilânından sonra bir süre günlük çıkmış, 1910 senesinde kapanmıştır.⁸⁰

Adıyaman: Yeşil Adıyaman gazetesi

Yeşil Adıyaman gazetesi 24 Mayıs 1950'de kurulmuştur. Gazetenin sahibi Mahmut Deniz, mesul müdürü ise Abdurrahman Kılıç'tır. Mahmut Deniz gazeteyi 7 Nisan 1955'te oğlu Ali Deniz'e devretmiştir. Müstakil Siyasi Gazete mottosu ile çıkan *Yeşil Adıyaman*, pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki kez çıkmıştır. Gazete genelde iki bazen de dört sayfa olarak çıkmıştır. 29 Ağustos 1955'te maddi sebepler ve manevi baskılar sonucunda yayın hayatına son veren gazete, daha sonra yeniden yayın hayatına başlamıştır. 1962 yılında on üç yaşına giren gazete yayımladığı yazıda çok büyük baskılar ve tehditlerle karşılaşmış olmalarına rağmen yayın hayatına devam ettiğini belirtmiştir. Gazete, DP'yi destekleyen gazetelerle sıklıkla karşı karşıya gelmiştir. *Yeşil Adıyaman*, yayın hayatı boyunca CHP'ye yakın bir yayın politikası izlemiştir.⁸¹

Afyonkarahisar: Manzara gazetesi

Afyonkarahisar'da ilk matbaayı kuran kişi Meşrutiyet'ten sonra Hacı Muharrem Efendi'dir. Bu matbaa, teknik olarak çağdaşlarının çok gerisindedir. Afyonkarahisar'da ikinci matbaa Hacı Ali Efendi'nin Liva Matbaası'dır. Afyonkarahisar'da basın hayatı II. Meşrutiyetten sonra 1912-1915 yıllarında neşredilen *Manzara* gazetesi ile başlar. Bir gayrimüslim tarafından çıkarılmış olan gazete Hacı Muharrem Efendi'nin taş baskı tezgâhından sadece bir yüzüne baskı yapılmış saydam bir kâğıttan ibarettir. Gazetede sadece bir makale ve bir sinema ilanı vardır. *Manzara*'dan sonra Afyon'da çıkan gazete *Karahisar-ı Sahib*, 1917 yılında Afyonkarahisar müstakil sancak olduktan sonra haftada iki gün yayımlanmıştır.

⁸⁰ Gülşah DEĞİRMENCE (2019), Adana Basın Tarihi (1873-2000), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir, s.27-31.

⁸¹ Mehmet Gündüz (2019), Adıyaman'da Yerel Basının Gelişimi ve Yayımlanan Gazeteler, Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları, C.12, S.2, Ordu, s.397-409.

Mart 1920 tarihinde şehrin Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine kapanmak zorunda kalmıştır.⁸²

Ağrı: Ağrı gazetesi

Ağrı gazetesi, 6 Mayıs 1950 tarihinden itibaren Yavuz Selim Bayraktar tarafından yayınlanmaya başlamıştır. Şaka Matbaasında basılan ve başmuharriri H. Celal Yardımcı olan gazete haftalık ve 4 sayfadır. Gazetenin başlık altında *Ancak adaleti rehber edinmek suretiyle insan fazilete sahip olur* ifadesi yer almıştır. Bu gazetenin kısa sürede kapanması sonrasında aynı adla *Türkçü, Milliyetçi, Müstakil Siyasi Gazete* alt başlığıyla yayınlanan haftalık gazete 2 Eylül 1950'den itibaren yayınlanmaya başlamıştır. Yeni gazetenin sahibi ve başmuharriri Şeref Saracoğlu, yazı işlerini fiilen idare eden ise Rıza Keskin'dir.

Aksaray: Aksaray Vilayet Gazetesi

Aksaray'ın ilk yayın organı olan *Aksaray Vilayet gazetesi*, 19 Ekim 1926 tarihinde haftada bir gün ve dört sayfa şeklinde çıkarılmıştır. Cumhuriyetle birlikte yayın yapmış yarı resmî nitelikte bir gazetedir. 113. sayıdan itibaren gazete Latin harfleriyle çıkmıştır. 18 Nisan 1933 yılına kadar yayın yaşamına devam etmiştir. İdarehanesi Aksaray Vilayet Matbaası olan gazete, ilk yayınlandığı dönemde Çarşamba günleri çıkmıştır. İlk sayıda kırmızı ve siyah mürekkeple kısmen renkli olarak basılan gazete, Gazi Mustafa Kemal fotoğrafını kullanmıştır. Gazetenin başyazısında yayın ilkesi, *“hep samimiyet hep muhabbetle halkın, köylünün anlayabileceği bir lisan kullanarak siyasi ve şahsi olmamak şartıyla ilmi, edebi, fenni yazılar icra ve tatbik-i kabil faideli şeyler yayınlamak”* olarak belirlenmiştir. Gazetenin anlaşılır bir dil kullanacağı vurgusu, gazetenin temel işlevinin inkılâpların halka

⁸² Necati Başdağ (2019), İsmail Hızal'ın Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme (1993-2009), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, s.12-13;
Turan Akkoyun (2015), Afyonkarahisar Basın Tarihi, Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları. Afyonkarahisar.

anlatılması ve benimsetilmesi olduğunun göstergesidir.⁸³ Aksaray'da vilayet gazetesinin kapatılmasından 1950'de *Hasandağı* dergisinin yayınına kadar geçen 17 yıl boyunca hiçbir basılı yayın organına rastlanmamıştır. Hasandağı dergisinin yayımlanmasının ardından 1951 yılında *Ulurmak* gazetesinin yayımlanmasından sonra yeniden canlanmıştır.⁸⁴

Amasya: Türk Özü – YeşilIrmak gazetesi

Amasya'da basılan ilk Türkçe gazete 1 Nisan 1920'de yayınlanmaya başlayan haftalık *Türk Özü* gazetesidir. Mehmet Sırrı Bey tarafından çıkarılan gazete *Sadayı Millet* gazetesinde basıldı. Başlığı altında *Mesleğimiz genç-i İslam fikirlerini açmaktır* denilmekte, başlık altında *Milli ve içtimai müstakil Türk gazetesidir* yazısı yer almaktadır.⁸ Nisan tarihinde çıkması gereken ikinci sayısı YeşilIrmak adıyla yayınlanmıştır.⁸⁵

Amasya'nın ilk Türkçe gazetelerinden birisi olan *Emel*, 15 Nisan 1920'de Sırrı Soğukpınar tarafından çıkarılmıştır. Çeşitli dönemlerde yayınına ara vermek zorunda kalan gazete, 24 Kasım 1924-1928 arasında yeniden yayınlandı. Gazete, Millî Mücadeleye verdiği destek açısından önemli bir gazetedir. Gazete ayrıca sahip olduğu matbaayı ve imkânlarını *Hakikat*, *Hakyolu*, *Amasya*, *Yeşilyurt* ve *Amasya Postası* gazeteleri ile Amasya Halkevi dergisi *YeşilIrmak*'a açmıştır.⁸⁶ 1950 ortalarında Mehmut Sırrı'nın çocukları tarafından *Amasya'da Emel* adıyla tekrar yayın hayatına başlamıştır.⁸⁷

Ankara: Ankara Vilayet gazetesi

1871'de yayın hayatına başlayan *Ankara Vilayet* gazetesi Ankara'nın ilk süreli yayınıdır. 1908'de Meşrutiyetin ilanı ile birlikte

⁸³ Selahattin Çavuş, Mustafa İşliyen (2017), *Yeni Türk Harflerine Geçiş Sürecinde Aksaray Vilayet Gazetesi, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, Sayı 45, Ankara, s.212.

⁸⁴ Oğuz Demiray (2023), *1926-1980 Yılları Arasında Aksaray Basını*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aksaray, s.46-47.

⁸⁵ Albayrak, 2019, age, s.603.

⁸⁶ Nazan Kahraman (2019). *Amasya Basınında Erken Tarihli Bir Gazete Birleşmesi Örneği: Sabah Gazetesi*, (e-GİFDER) Cilt: 7, Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumu Özel Sayısı, Gümüşhane, s.1624.

⁸⁷ Kocabaşoğlu, 2019, s.169.

ilk gazeteler yayın hayatına atılmıştır. İttihatçı eğilim taşıyan *Meram* (1908) ile sol eğilimli olduğu öne sürülen haftalık *İnsaniyet* (1911) bu günlerde yayınlanmıştır.

Milli Mücadele'nin başlamasıyla hareketin merkezi haline gelen Ankara'da 1919-1923 yılları arasında Anadolu'nun kurtulmasını savunan ama bunun için farklı görüşler ileri süren çeşitli siyasi eğilimlere bağlı çok sayıda süreli yayın yayınlanmıştır. *Say* (1918), *İkaz* (1919), *Mefkure* (1919), *Hakimiyet-i Milliye* (1920), *Anadolu'da Yeni Gün* (1920), *Seyyare-i Yeni Dünya* (1920), *Sebilürreşad* (1920) bunlardan birkaçıdır.⁸⁸

Antalya: Antalya'da Anadolu gazetesi

İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Şubesi'nin yayın organı olmasının tepki toplaması üzerine *Anadolu* gazetesi 1912 yılında İzmir'e yerleşen Haydar Rüştü (Öktem) Bey'e devredilmiştir. Haydar Rüştü Bey, İzmir'in işgali üzerine⁸⁹ 3 ay burada saklandıktan sonra geçtiği Akhisar'da Kuvayı Milliye'ye katılmıştır. Daha sonra İstanbul'a gitmiş, *Vakit* gazetesinde yazı yazmıştır. *Mücadele-yi Milliye* İstihbarat Bürosu Şefliği göreviyle Bursa'ya geçen Haydar Rüştü Bey, oradan önce Ankara'ya ve sonrasında da görevli olarak İtalyan işgali altındaki Antalya'ya gönderilmiştir. Haydar Rüştü Bey, 19 Aralık 1920'den başlayarak Kurtuluş Savaşı boyunca *Anadolu* gazetesini *Antalya'da Anadolu gazetesi* adıyla 12 Eylül 1922 tarihine kadar Antalya'da yayınlamıştır.⁹⁰ Haydar Rüştü Beyin yayınladığı *Antalya'da Anadolu* gazetesi ilin ilk gazetesidir. Gazetenin ilk sayısının alt başlığında "*Cumartesi maada her gün çıkar Türk gazetesidir*" yazmaktadır. Sahibi ve sermuharriri Haydar Rüştü olan gazete, iki sayfadır. Gazetenin ön yüzü dört, arka yüzü üç sütun olarak düzenlenmiştir. *Antalya'da Anadolu* gazetesinin son

⁸⁸ M. Bülent Varlık (2000), Ankara Basın Tarihi Üzerine Bibliyografik Notlar (1871-1928), *Kebikeç* dergisi, sayı: 9, Ankara, s.149-150.

⁸⁹ Muhammet Güçlü (2012), Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies* XII/25 (2012-Güz/Autumn), ss. 33-54.

⁹⁰ Sevinçli, 2019, age, s. 148.

sayısı olan 12 Eylül 1922 tarihli nüshasında alt başlık aynı cümle iken iki sayfa ve dört sütun çıkmıştır.⁹¹

Ardahan/ Artvin: Yeşil Yuva dergisi

Yeşil Yuva dergisi, Artvin ve Ardahan'da yayınlanan ilk dergidir. Dergi Yayıncısı Ali Rıza Beyin görev yaptığı yerlerde, Artvin, Ardahan ve Muğla'da yayınlanmıştır. Artvinli öğretmenlerin, okullarda ulusal kurtuluş bilincini aşılama ve halka Kurtuluş Savaşı'nın propagandasını yapmak amacıyla 1 Ağustos 1922 tarihinde yayınlamaya başladıkları dergidir. Sahibi Artvin Numune Mektebi Müdürü Ali Rıza Beydir. Artvin'de matbaa olmadığı için ilk iki sayısı Trabzon'da İstiklal Matbaası'nda, daha sonra Ardahan'da basılmıştır.⁹² Dergi üçüncü sayısından itibaren Ardahan'da yayınlanmaya başlanmıştır. Ekim 1922'de Ardahan'da çıkmaya başlayan Yeşil Yuva'nın mesul müdürü ve imtiyaz sahibi Ali Rıza Bey'dir. Derginin önce Artvin'de sonra Ardahan'da daha sonra da Muğla'da yayınlanmasının nedeni Ali Rıza Bey'in görev yaptığı yerlerdeki memuriyetidir. Aylık yayınlanan *Yeşil Yuva* isminin altında *Ayda bir defa neşir olunur ilmi, edebi ve bilhassa terbiyevi mecmuadır* ibaresini kullanmıştır. Derginin sol üst köşesinde yer alan *mesleğimize muvafık asar-ı saifelerimiz maa-ı memnuniyye açıktır* ibaresiyle yazmak isteyen okuyuculara sayfalarının açık olduğu belirtilmiştir. Yeşil Yuva, kısa yazılardan oluşan az resimli, reklamsız yaklaşık on sayfalık, aylık bir dergidir. Her ayın başında çıkan dergi, eğitim ve toplumsal konuları ele almış ve okuyucuyla iletişimi güçlü tutmaya gayret etmiştir. Dergi Ali Rıza Bey'in Muğla'ya tayini üzerine 1 Şubat 1923'de yayınlanan 7. sayısından sonra Muğla'ya taşındıktan sonra da içerik, hedef ve niteliğinde değişiklik gitmemiştir.⁹³ Muğla'da yayınlanan 21, 22, 23 ve 27. sayıları ile ve on beş günlük bir yayın olarak yer almaktadır.⁹⁴

Aydın: Celali gazetesi

⁹¹ Güçlü, age.

⁹² Albayrak, 2019, s.432.

⁹³ Makbule Sarıkaya (2020), Ardahan'da İlk Süreli Yayın: Yeşil Yuva, FAD Folklor Akademi Dergisi, İstanbul, C.3, S.2, s.397-398.

⁹⁴ Neşe Oktay (2020), Yeşil Yuva Dergisi Üzerine Bir İnceleme, ASOS Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y.8, S.105, s.187.

1908 yılında Bozdoğan Kaymakamlığından emekliye ayrılan Osman Fikri Bey, Nazilli’de kurduğu Celali isimli Matbaası’nda Nazilli Belediye Başkanı Haşim Enveri ile birlikte **Celali** adlı *siyasi, fenni ve havadisi mahalliyeden* bahseden alt başlıklı bir gazete çıkarmıştır. Haftada iki gün yayınlanan bu gazete üç yıl kadar çıktıktan sonra kapanmıştır.

Balıkesir: Karesi gazetesi

Balıkesir’de ilk matbaa 1886 tarihinde Balıkesir’in vilayet olmasından sonra kurulan Karesi Vilayet Matbaasıdır. Balıkesir’de yayınlanan ilk gazetede bu matbaada basılan haftalık **Karesi** gazetesidir. 5 Mart 1886 günü yayın hayatına başlayan gazete, 1888’de Karesi’nin Mutasarrıflık haline getirilmesiyle kapanmış, matbaa vilayet merkezi olan Bursa’ya taşınmıştır. Gazete 1914’de yeniden yayın hayatına başlamış, mütareke döneminde de faaliyetlerini sürdürmüştür. 1926’da adını *Balıkesir* olarak değiştiren gazete 1940’da kapanmıştır.

Balıkesir’de ilk özel gazete 15 Eylül 1325 (1909) tarihinde Muharrem Hasbi tarafından yayınlanan *Balıkesir* gazetesidir. Balıkesir’de açılan ilk özel matbaa olan Cemil Efendi Matbaası’nda basılan gazetenin sahibi Muharrem Hasbi, başyazarı ve idarecisi Hasan Basri (Çantay)’dır.⁹⁵

Bartın: Bartın gazetesi

Bartın’da yayınlanmış en eski süreli yayın 6 Eylül 1924 tarihinde çıkmaya başlayan **Bartın** gazetesidir. *İktisadi, İctimai, Edebi Haftalık Memleket Gazetesi* alt başlığıyla haftalık yayınlanan gazete kendilerini *Müttehit Arkadaşlar* diye adlandıran 6 kişi tarafından kurulmuştur. Künyede kurucusu ve başyazarı olan İbrahim Cemal Aliş’in 22 Haziran 1977’de vefat etmesi üzerine gazete oğlu Esen Aliş tarafından çıkarılmıştır. Günümüzde *Cumhuriyetçi Memleket Gazetesi* alt başlığıyla 10 günde bir yayınlanan gazete ilk

⁹⁵ Abdullah Yurdakök (1991), Balıkesir Basın Tarihi (1886-1991), Sonsöz gazetesi, Balıkesir, s.13’den aktaran İbrahim Meral (1993), Mütareke Dönemi Balıkesir Basını ve Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.31-33

sayılarından bugüne CHP çizgisinde bir yayın politikasını sürdürmektedir.⁹⁶

Batman: *Batman Sesi gazetesi*

Batman Sesi gazetesi, 1960 yılında Adanalı matbaa ustası Nazım Sökmen tarafından çıkarıldı. Başlık altında günlük siyasi gazete olduğu belirten, onunda altında *Gaye fikirleri aydınlatmak, hakkı yaymaktır* sloganıyla çıkan gazete 1968’de Nizamettin İzgi tarafından satın alındı.

Bayburt: *Bayburt Postası gazetesi*

Bayburt’un ilk gazetesi *Bayburt gazetesi* 21 Şubat 1950 tarihinden itibaren yayın hayatına başlamıştır. Trabzon Yeniyol Matbaası’nda basılan gazetenin sahibi Zeki Salih Başaağaç’tır. *İyiye, Doğruya ve Hakka Doğru Pazartesi Günleri Çıkar Müstakil Siyasi Halk Gazetesi* alt başlığı ile çıkan gazetenin başyazarı Osman Zeki Mehmetli, “Evet... Bayburdumuzda bir gazete çıkmağa başlıyor. Ne mutlu, ne güzel haber... Bayburt, gelişmeğe doğru mühim bir adım atıyor. Medenilik vasıtalarından birine daha kavuşuyor” cümleleriyle gazetenin ilk oluşunu kaydetmiştir.

Merkezi Bayburt olan ilk gazete 1952’de kurulan *Bayburt Postası* gazetesidir. 20 Şubat 1953 tarihinde sürekli yayın hayatına başlayan gazete Hoca Ali Efendi Matbaası’nda basılmıştır. İlk yayınlandığı dönemlerde günlük çıkan gazete, yayın yaşamı boyunca çeşitli yayın periyotlarında (haftalık, pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün) okurlarıyla buluştu. Gazete, 1 Ocak 2009’dan itibaren internete taşındı.⁹⁷

Bilecik: *Bilecik gazetesi*

Bilecik gazetesi 1925 Ocak ayında yayınlanmaya başlamış, aylık gazetedir.

Bingöl: *Bingöl gazetesi*

⁹⁶ Yenal Ünal (2015), Bartın Matbuat Tarihinin İzini Sürmek: Parthenios Bartın’da Kültür ve Sanat Bülteni, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, C.15, S.31, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s.455.

⁹⁷ (21 Şubat 2012), 60. yılında, dünden bugüne Bayburt Postası, <https://www.bayburtpostasi.com.tr/medya/60-yilinda-dunden-bugune-bayburt-postasi-h4246.html>.

Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulunan 2 Ekim 1912 tarihli *Milli, ictimai, siyasi Türk gazetesi* ser levhası bulunan perşembe günleri yayınlanan 4 sayfa ve haftalık *Bingöl gazetesinin* mesul müdürü ve imtiyaz sahibi Ali Rıza'dır ve Erzurum İttihad Matbaası'nda basılmıştır. Gazetenin ikinci sayısında kuruluş tarihi olarak 19 Eylül 1912 tarihi verilmiştir.⁹⁸

1936 yılında vilayet statüsüne kavuşan Bingöl'ün il merkezinin Çabakçur olan ismi 1945 yılında Bingöl olarak değiştirilmiştir. Yılmaz'ın kentte ki yerel gazeteciliği 1948 yılında *Hacı Bayram Özpazarbaşı tarafından Bingöl gazetesinin çıkartılmasıyla başlamıştır* demişi muhtemelen Bingöl'de basımı yapılan ilk gazete olmasından dolayıdır. Pazar günleri hariç günlük olarak yayımlanan ve Bingöl Matbaası'nda basılan gazete, 1955 yılına ait bir sayısında başlığı kırmızı renkte basılmış, başlık altında *Günlük Siyasi Gazete* yazısının yanı sıra sol üst köşesinde sahibi Hacı Bayram Özpazarbaşı, yazı işlerini fiilen idare eden Fahri Özpazarbaşı olarak belirtilmiştir.⁹⁹

Bitlis: Yurd Yolu gazetesi

Yurd Yolu gazetesi 8 Haziran 1938 günü yayın hayatına başlamıştır. Bitlis Yurd Yolu Matbaasında basılan gazetenin ebatları da ara ara değişmiştir. İlk çıktığı yıl 42 cm ile 27 cm olan gazete sonraki aylarda 33 cm ile 23 cm olmuştur. Genel olarak bu ölçüler arasında değişiklik göstermiştir. "*Siyasî, Halk ve Memleket Gazetesi*" sloganıyla çıkan gazete ilk çıktığı zamanlarda, çarşamba ve cumartesi günleri yayımlanmıştır. 26. sayıya kadar haftada iki gün çıkan gazete, bu sayıdan sonra pazar hariç her gün çıkmaya başlamıştır. Genelde iki ya da dört sayfa çıkmış, nadiren haberlerin yoğunluğuna göre beş, altı sayfa çıktığı da olmuştur. Gazetenin adı, birinci sayfanın en üstünde doğuyu temsilen dağların ardından doğan güneşin logosu üzerine yazılmıştır. Kurucusu M. İhsan Yazman ve Umum Neşriyat Müdürü M. Remzi Ulugöl isimleri künyede yer almıştır. Ekonomik sıkıntılardan ötürü 17 Ocak - 10 Mayıs 1939 tarihleri arasında yayım yapmayan gazete, desteğiyle

⁹⁸ <http://www.osmanlicagazeteler.org/incele.php?id=19277>

⁹⁹ Erol Yılmaz (2018), Bingöl'de Yerel Gazeteciliğin 70 Yıllık Tarihine Genel Bir Bakış, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi, C.5, S.1, Bingöl, s.94-96.

tekrar çıkmaya başlamıştır. Gazete 23 Aralık -15 Ocak 1943 tarihleri arasında çıkmamıştır. *Yevmi, Yurtçu, Haberci, Siyasi Halk ve Memleket Gazetesi* sloganıyla çıkmaya başladığı 253. sayısında kadrosunda değişiklik olmuş, 31 Ağustos 1939'da gazete İlyas Kitapçı ve Haydar Perihan'a devredilmiş, gazetenin neşriyat müdürlüğüne Kamil Koçbay, yazı işleri müdürlüğüne Rıza İşipek getirilmiştir. 268. sayıdan itibaren sloganı *Yurdcu ve Haberci Siyasi İçtimai Halk Gazetesidir* olan gazete kâğıt sıkıntısı nedeniyle pazartesi, çarşamba ve cuma günleri olmak üzere haftada 3 gün çıkmaya başlamıştır. 348. sayıdan sonra *siyasi, içtimai, halk gazetesidir* yazısının üst kısmına slogan olarak *Yurdun Yolu Atamızın İzidir* cümlesi yazılmıştır. 27 Mart 1940'tan itibaren tekrar her gün çıkarılmaya başlayan gazete son sayısını 1 Şubat 1944 tarihinde çıkarmıştır. Herhangi bir açıklama yapılmadan sessiz sedasız yayın hayatını sonlandırmıştır. Genel olarak kaleme alınan köşe yazılarında, devlete bağlılık dile getirilmektedir. Gazete içinde o dönemde yapılan inkılapları destekleyici yazılar sıklıkla bulunmaktadır.¹⁰⁰

Bolu: Bolu Vilayet gazetesi

Bolu'da matbaa 1913 tarihinde Mutasarrıf Ali Osman Bey tarafından kurulmuştur. **Bolu** gazetesi yayın hayatına 15 Ocak 1914 tarihinde başlamış, dört sayfa olarak basılan **Bolu** gazetesi ilk sayıları haftalık iken sonra 15 günlük olmuştur. Gazete yayını 1974 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁰¹

Gazete Millî Mücadele, Kuvayı Milliye'yi desteklemiş, Ankara Hükümeti yanında yer almıştır. Anadolu'nun işgal edildiği dönemlerde Padişah ve İstanbul Hükümetlerine doğrudan ithamlarda bulunmamasını livanın resmî gazetesi olması etkilemiştir. Bununla birlikte bu dönemdeki makalelerde İtilaf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi'ne aykırı olarak yapılan işgallerin ve mezalimin kınanması, Türk milletinin bu işgallere karşı

¹⁰⁰ Canan Altınbaş (2019), İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye'de Yerel Basına Bir Örnek: Bitlis'te Yayımlanan Yurd Yolu Gazetesi (1938-1944), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.23-29.

¹⁰¹ Selami Özsoy (2019), Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Yerel Basın: Bolu Örneği, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), C.4,S.2, Malatya, s.92-94.

sessiz kalmaması için telkinlerde bulunulması söz konusu olabilmıştır. İşgalci güçlere karşı sergilenen bu tavır BMM'nin bölgede idareyi ve kontrolü ele almasıyla daha organize, daha net ve kararlı bir şekle bürünmüştür. Gazetenin 7 Kasım 1918 tarihli nüshasında Mondros Mütarekesi'nin maddeleri manşet haberi olarak Bolu ahalisine duyurulmuştur. 6 Şubat 1919 tarihli nüshada yer alan Vicdâni müstearıyla *Niçin Uyanmıyoruz?* adlı makalede milli felaket günlerinde halkın üzerine sirayet eden kaderci tutum eleştirilmiş ve ahali atalet duygusundan kurtularak daha çok çalışmaya ve bilgisini artırmaya çağrılmıştır:

“Necib Türkoğlu!.. .Düşün bugünkü vaziyetin en mühlik harblerden daha tehlikelidir. Büyük Peygamberimiz hayata cihâd-ı ekber büyük muharebe demiş. Her ferd-i İslam, cihâd-ı ekberde karakol neferi gibidir. Vazifesi mukadderi öğrenmek değil, nöbetini namuskârane beklemektir.”

Aynı yazar başka bir makalesinde söz konusu dönem itibariyle Şark dünyasının bütünüyle mahkûmiyetle çevrili olduğuna dikkat çekmiş, İslam ve Osmanlı tarihindeki çözülüş dönemlerine atıflarda bulunarak, bu duruma düşülmesine idarecilerin İslami gelenek içinde var olan hak ve hürriyet kavramlarına riayette gösterdikleri zaafın neden olduğunu belirtmiştir.

Bolu gazetesi, yıllar süren ve çoğu toprak kaybıyla sonuçlanan savaşların halk üzerinde yarattığı ümitsizlik ve yorgunluk duygularını yok etmek ve millete güven aşılamak için çaba göstermiştir:

“Hâl-i hâzırı muhafazaya yeltenme onda ölüm şüphesizdir. Yürü! Yolun tehlikesiz değil, fakat seni ulaştıracağı mahsul şeref ve saadet makamıdır... Cür'et ve gayret sahibi isen ilmi kendine servet ve sâmanı teşebbüsâta zahir bulacaksın... Binaenaleyh her şeyden ziyade kuvve-i muharrike muhtacız.”

Bolu gazetesinde; çalışmaksızın, gayret göstermeksizin atalet duyguları içinde ümitsiz bulunan ve sadece yabancı milletlere hayranlık duymakla yetinen insan tipi eleştirilmiş, milletin kendine güven duyması için en zor şartlarda bile izzet-i nefisini yüksek tutması gerektiği yolunda telkin ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Gazetede İtilaf Devletleri'ne karşı yürütülmesi gereken siyaset konusunda da cesur yorumlarda bulunulmuştur. 1 Kasım 1919 tarihli nüshada Zühdi imzalı makalede Allah'ın insanların dinleri hususunda bir, beraber ve tek vücut olmalarını emrettiği konusu dile getirilmiş ve işgal altında bulunan Anadolu topraklarına güven ve ümit telkin edilmiştir.¹⁰²

Burdur: Yeşil Burdur gazetesi

Burdur'da ilk matbaa 1933 yılında Ali Rıza Taraşlı ile ortağı Sururi Karamil tarafından açılmıştır. Bu matbaanın ardından 1938 yılında Mustafa Tüzün tarafından Cumhuriyet Matbaası kurulmuştur. Matbaacılık faaliyetlerinin ardından Burdur'da basımı yapılan ilk yayın *Gül Mecmuası*'dır. (74-75) S. İmamoğlu tarafından 1 Ekim 1933 tarihinde yayımlanmaya başlayan kültür-sanat içerikli Dergi, 1 Şubat 1936 tarihinde yayın hayatını sonlandırmıştır. 1937 yılında Ülker Halkevi Dergisi yayınlanmıştır. Burdur'da gazete, dergiye nazaran daha geç yayımlanmıştır. Cumhuriyetin ilanının ardından geçen 21 yıl aradan sonra 16 Ekim 1944 tarihinde tıp doktoru Ali Bahşişoğlu tarafından Burdur'da yayımlanmaya başlayan *Yeşil Burdur* gazetesi ilde yayınlanan ilk gazetedir. Gazetenin yayımlandığı dönemde de şehrin tek gazetesi olduğu içerikten anlaşılmaktadır. Gazete, *Haftalık Siyasi Gazete* klişesiyle 4 sayfa yayımlanmıştır.¹⁰³

Bursa: Hüdavendigar gazetesi

Bursa Vilayet Matbaası 1864 yılında Sultan Abdülaziz'in iradesiyle kurulmuştur. İlk müdürü Saib Efendidir. 19 Şubat 1869 yılında Bursa Valisi Hacı İzzet Paşa döneminde yayınlanmaya başlayan Hüdavendigar gazetesi ilin ilk gazetesidir. 25x50 ebadında cumartesi ve çarşamba günleri 4 sayfa yayınlanan gazete Türkçe ve Ermeni harfleriyle Türkçe (82. sayıdan itibaren) yayımlanmıştır. 1917'ye kadar *Hüdavendigar* adıyla çıkan gazete, 1926'ya kadar

¹⁰² Erol Evcin (2012), Bolu Basınında Milli Mücadele, Belleten Dergisi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu C.76, S.277, Ankara, s.982-997

¹⁰³ Faruk Temel – Mustafa Burak Çelebi (2015), Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Dönemi ve Basın "Burdur Yerel Gazeteleri Üzerine Bir İçerik İncelemesi", 1 Tekke Yöresi Sempozyumu Bildiri Kitabı, Burdur, s.977.

Günlük Hüdavendigar, 30 Aralık 1936 tarihinden 1937'ye kadar *Resmî Bursa*, bu tarihten kapandığı 1953 senesine kadar *Bursa* adıyla çıkmıştır.

19 Ekim 1891'den itibaren Emir Matbaası'nda basılarak yayın hayatına başlayan *Bursa* gazetesi ilin ilk özel gazetesidir. Başlangıçta haftalık çıkan gazete daha sonra günlük olmuştur. Gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Yenişehirli Murat Emr'i Efendi'dir. Gazetenin ne zaman yayınına son verdiği bilinmemektedir.¹⁰⁴

Çanakkale: Çanakkale Vilayet gazetesi

Çanakkale'de ilk gazete 1 Mart 1339 (1923) yılında haftalık yayınlanmaya başlayan *Çanakkale Vilayet* gazetesidir. Gazeteyi uzun yıllar vilayet adına A. Cevdet Tanyel yayınladı. Gazete, Vilayet Matbaası'nda 1960 yılına kadar otuz sekiz yıl aralıksız yayınlandı. Gazetenin ilk yazı işleri müdürü Kerim Refi Bey'di. Çanakkale Vilayet gazetesi, 24 Haziran 1953 tarihinden itibaren haftada iki kez yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin isminin altında *Çarşamba ve Cumartesi Günleri Çıkar. Vilayetin Resmî Gazetesidir* yazısı yer almaktaydı. Gazete bu tarihte dört sayfa olarak yayınlanmaktadır. *Çanakkale Vilayet* gazetesinin son sayısı 22 Nisan 1960 tarihlidir.¹⁰⁵

Çankırı: Kengiri gazetesi

Çankırı'ya matbaanın geldiği dönemde basılan ilk gazete Vali Cemal Bardakçı'nın görev yaptığı dönemde 1921 Eylül ayında resmi gazete niteliğinde *Kangırı (Kengiri)*¹⁰⁶ adıyla yayınlanmıştır. İstiklal Savaşı esnasında İstanbul'dan İnebolu - Kastamonu (İstiklal Yolu) üzerinden, Hacıseyhoğlu (Üçok) Hasan'ın girişimleri ile

¹⁰⁴ Mustafa TAYLA (1997), Bursa Basını (1868-1983), Bursa Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Bursa, s.13-21; Yücel ÖZTÜRK (2010), Bursa Basın Tarihi (1969-2005), Atatürk Üniversitesi Atatürk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, s.7-31.

¹⁰⁵ Mithat ATABAY (2018), Çanakkale'nin İlk Gazetesi ve Gazetecisi, <https://www.canakaletravel.com/yazi/canakkalenin-ilk-gazetesi-ve-gazetecisi.html>

¹⁰⁶ <http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=%C3%87ank%C4%B1r%C4%B1&GazeteID=Cankiri>

Çankırı'ya matbaa getirilmiştir. İlin isminin Çankırı olarak değiştirilmesinden sonra gazetenin ismi Mayıs 1924 tarihli 142. sayıdan itibaren Çankırı olmuştur. Salı günleri vilayet matbaasında dört sayfa olarak Osmanlıca yayınlanan Kengiri gazetesinde *Vilayetin Resmi Gazetesidir* ibaresi yer almaktadır. Harf inkılabının ardından gazete Latin harfleri ile yayın hayatına devam etmiştir.¹⁰⁷

Çorum: Müstakil Çorum - Çorum gazetesi

Çorum'un ilk gazetesi olarak bilinen *Ajans*'ın sahibi ve satıcısı Çorumlu Abidin Efendi'dir. Ajans hakkında en eski yazılı bilgi kaydı 1967 Çorum İl Yıllığı'ndadır. *Ajans*'ın kesin olarak hangi günlerde, ne zaman çıkarılmaya başlandığı, kaç sayı çıkarıldığı ve akıbetinin ne olduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Çorum'da ilk gazete olarak bilinen *Müstakil Çorum*, 3 Mayıs 1921 tarihinde yayın hayatına başlamış, 1 Ocak 1964 tarihinde 3000'inci sayı ile yayımına son vermiştir. Bu 43 yıl boyunca gazetenin tek sahibi Çorum İl Özel İdaresi olmuştur.

Gazetenin ilk beş sayısı *Müstakil Çorum* başlığı ile çıkarılmış, altıncı sayıdan itibaren ismi Çorum olmuştur.

Başlık altındaki kuşağın iki tarafında *Halkın iyiliğine hadim pazartesi günleri çıkar, resmi Çorum Gazetesi* yazısı bulunmaktadır. İlk 35 sayısı 2 sayfa çıkarılan gazete 36 sayıdan itibaren 4 sayfa olarak yayımlanmıştır. Gazete haftada bir yayını ile ilk 75 sayısını Millî Mücadele Basınının üyesi olarak Çorum'dan yerine getirmiştir. Gazetenin başyazarı olarak görevlendirilen Ayetullah Bey, Çorum Livası Yazı İşleri Müdürüdür.

Çorum Gazetesi 1956 yılında haftada iki defa, 1957 yılından 4 Mart 1964 tarihine kadar da günlük olarak yayınlanmıştır.

Çorum Liva Matbaası olarak kurulan matbaa, sonra Çorum Vilayet Matbaası ve daha sonra da Çorum İl Basımevi adlarıyla işletilmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Erdem Taşdemir – Aytaç Burak Dereli (2017), Kengiri'den Günümüze Çankırı Basını, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, S.44, Ankara, s.3.

¹⁰⁸ Abdulkadir Ozulu (2012), Çorum Basın Tarihi Notları, Çorum Belediyesi Kent Arşivi Yayını, Çorum, s.45-52

Denizli: *Hülasa* gazetesi

Denizli basın hayatının ilk adımı, Mustafa Naili Bey (Küçüka) tarafından 1909'da *Hülasa* gazetesinin yayınlanmaya başlamasıyla atılmıştır. Taş baskı olan gazete, Denizli'nin tespit edilebilen basın tarihinin ilk gazetesi olmuştur. Gazetenin imtiyaz sahipliği ile sorumlu yazı işleri müdürlüğünü (Müdür-ü mes'ulü) Mustafa Naili Bey yapmıştır. Hülasa, 4 sayfa olarak 31 x 46 cm ebatlarında yayınlanmıştır. Gazetenin Cuma günleri yayınlandığı bilgisi gazetenin ismi altında, *Şimdilik Cuma günleri neşr olunur. Siyasi, ilmi, ahlaki, iktisadi, makale ve havadisleri telhis ve tevhid eder* şeklinde verilmiştir. Hülasa'nın yayına ekonomik nedenler ve teknik imkânsızlıklar nedeniyle 3 Ocak 1911 tarihinde son vermiştir.¹⁰⁹

Diyarbakır: *Diyarbakir* gazetesi

Diyarbakir gazetesi 3 Ağustos 1869 tarihinde Vali Kurt İsmail Hakkı Paşa'nın gayretleriyle yayın hayatına başlamıştır. *Diyarbakir* gazetesi önce haftalık salı günleri, 5. sayıdan itibaren perşembe günleri, daha sonra da günlük çıkarılmıştır. 4 sayfa olan gazete Türkçe dışında Ermenice ve Arapça da yayınlanmıştır 150. Sayısından itibaren Ermenice yayımına son verilmiştir. İlk yazı işleri müdürü Süleyman Nazif'in babası Sait Paşa'dır. Ondan sonra sırasıyla 1872'den itibaren yazı işleri müdürlüklerine Ziya Gökalp'in babası Mehmet Tevfik Efendi, Talat Efendi, Süleyman Nazif getirilmiştir (1893). *Vilâyet* gazetelerinin genel bir özelliği olarak yayınlandığı günden itibaren gazetenin yazar kadrosunda Vilâyetin yöneticileri, meşhur âlimleri, şairleri ve fikir adamları yer almıştır. Bu yazar kadrosu içinde Ziya Gökalp de bulunmaktadır. Gökalp, yazılarını 1904 yılında imzasız, 1906'da Meclis-i İdare-i Vilâyet Ketebesinden Ziya veya Meclisi İdare-i Vilâyet Zabıt Kâtibi Ziyaeddin ismiyle 1908'de ise Mehmet Ziya imzası ile yayınlamıştır. *Diyarbakir Gazetesi ve Matbaası* Valilik tarafından 1931 yılında Tahsin Cahit Çubukçu ile Zekai Arman'a satılmış, şehrin isminin 1937'de

¹⁰⁹ Ercan HAYTOĞLU (2009), Denizli Basın Tarihi (1909-2009), Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli, s.62-64..

Diyarbakır olarak değiştirilmesi sonrasında ismi *Diyarbakır* olan gazete 2 Eylül 1963 tarihinde kapanmıştır.¹¹⁰

Edirne: *Edirne Vilayet gazetesi*

Edirne’de 1868’de Vali Hurşit Paşa tarafından kurulan Vilayet Matbaası ilk resmi matbaadır. Matbaanın kuruluşunda taş ve hurufat baskı tekniği ile Türkçe, Rumca, Bulgarca, Fransızca ve Yahudice yayınlar yapılmaktaydı. Bu matbaada 17 Ağustos 1867’de *Edirne* adıyla ilk resmi gazete yayınlanmıştır. Türkçe, Rumca, Bulgarca olarak 3 dilde haftalık olarak perşembe günleri yayınlanan gazete başlangıçta 2, daha sonraları 4 sayfadır.¹¹¹ 1929-1930 yıllarında çarşamba ve pazar günleri çıkmıştır. Gazetenin yazarı İl Tahsilat Bürosu şefi Nihat Ali’dir. Gazetenin geliri Mekteb-i Hamidiye’de okuyan kimsesiz ve yetim çocukların eğitiminde kullanılmıştır.¹¹²

Elazığ: *Ma’muratü’l-Aziz vilayet gazetesi*

Elazığ’da ilk matbaa (taş destigah) 1866 yılında Vali Hacı İzzet Paşa zamanında Maruf Rıza Efendi tarafından kurulmuştur. Matbaanın faaliyete geçmesinden sonra 5 Ekim 1883 tarihinde Elazığ’da yayınlanan ilk gazete olan *Ma’muratü’l-Aziz* vilayet gazetesi haftalık olarak Pazar günleri yayın hayatına başlamıştır. 15 Aralık 1885’te yayınlanan 110. sayadan itibaren yayın gününü Salı olarak değiştirmiştir. 4 sayfa çıkan gazetenin matbaa müdürü Hüseyinli Hacı Ömer Bey, yazarı ise Mustafa Satvet Efendi’dir. Daha sonra gazetenin müdürlüklerini çeşitli dönemlerde Hacı Kerim, Ahmet Efendi, şair Hacı Hayri Bey, Bitlisli İbrahim Ethem Bey, Şükrü Paşazade Asaf Bey, Ali Haydar Bey, Cemil Bey, Ali Haydar Bey ve İbrahim Bey üstlenmiştir. Hacı Hayri Bey zamanında gazetede, edebi ve sosyal makaleler, şiirler ve mizahi hikâyeler yayınlanmıştır. *Ma’muratü’l-aziz* gazetesi 1883-1914 yılları arasındaki 31 yıllık yayın yaşamında 1475 sayı yayınlanmıştır.

¹¹⁰ Neslihan KILIÇ (2019), Diyarbakır Vilayet Matbaası’nın Yerel Basının Gelişimine Katkısı (1868-1923), Mehmet Salih Erpolat vd. (Ed.), Tanzimattan Günümüze Diyarbakır, Cilt: 3, Manas Yayıncılık, Elazığ, s.379-381.

¹¹¹ Ender Bilar (2006), Edirne’nin Basın-Yayın Tarihi (1361-2006), Cilt:1, Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul, s.41-102

¹¹² <http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Edirne&GazeteID=Edirne>

1920'lerden itibaren tekrar yayına başlayan gazete 31 Ekim 1928 tarihinde yayınlanan 2129 sayılı nüshasıyla kapanmıştır. Harf inkılabından sonra 1929 yılının Haziran ayında *Elaziz* ismiyle tekrar yayınlanmaya başlayan, vilayet matbaalarının özelleştirilmesi sonrasında gazetenin kesintili olarak devam eden yayını 1935 yılında sonlanmıştır.¹¹³

Erzincan: Yeni Erzincan gazetesi

Erzincan'ın ilk gazetesi *Yeni Erzincan*, 26 Mart 1942 tarihinde dönemin valisi ve belediye başkanı Dr. Sükûti Tükel'in girişimleriyle haftalık ve 2 sayfa olarak yayınlanmaya başlamıştır. Erzincan vilayet matbaasında basılan gazetenin adı 1939'da yaşanan depremle büyük bir yıkıma uğrayan Erzincan'ın yeniden kurulmasına ithafen *Yeni Erzincan* olarak belirlenmiştir. Yayın hayatı boyunca perşembe günleri yayınlanan gazetenin klışesinin altında kırmızı renkle *Büyüklerimize şükranlarımızı ve arkadaşlarımıza saygılarımızı sunarız* ifadesi başlığı yer alırken solda fotoğrafına yer verilen İsmet İnönü; "*Büyük Milli Şef İsmet İnönü*", sağda ise Atatürk'ün fotoğrafı "*Ebedi Şef K. Atatürk*" diye takdim edilmiştir.

Gazetenin içeriğinde 1947'de değişime gidilmiş, "Müjde" başlıklı yazıyla içeriğin zenginleştirileceği duyurulmuştur. 20 Mart 1947'den itibaren gazete 4 sayfa olmuştur. Gazetenin Yazı İşleri Müdürlüğünü uzun bir süre felsefe öğretmeni Zekeriya Mahmut Günem yürütmüştür. Gazetenin bir vilayet gazetesi olması, tamamen Cumhuriyet Halk Partisi ilkelerinin yansıtıldığı bir mecra konumunda yayın yapmasına sebep olmuştur. *Yeni Erzincan*'ın, devletin kurumlarını tanıtmak, iktidarın ideolojik dünyasını benimsetme ve içselleştirme, inkılapları yerleştirme amacı yayın

¹¹³ Yavuz Haykır – Handan Haykır (2015), *Elazığ Basın Tarihi (1883-1960)*, Tarihten Günümüze Elazığ Uluslararası Kongresi Bildirileri Kitabı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, C.2, Ankara, s. 1170-1172; Yaşar Yıldırım (1997), *Elazığ Basınının Öncüsü Mamuratül-Aziz Gazetesi (1883-1884)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.21.

politikasının yegâne parçası konumundadır. Gazete 1952 yılında kapanmıştır.¹¹⁴

Erzurum: *Envar-ı Şarkıyye* gazetesi

1867’de yayın hayatına başlayan *Envar-ı Şarkıyye* (Doğunun Nurları), Anadolu’da yayınlanan ilk vilayet gazetesidir. 1916 yılında Erzurum’un Ruslar tarafından işgal edilmesini kadar vilayet matbaasında haftada bir kez Çarşamba (sonra Perşembe) günleri düzenli olarak basılmıştır. Saman kâğıdına 30x40 ebadında 4 sayfa basılan gazetenin ilk iki sayfası Türkçe, diğer iki sayfası Ermeni harfleriyle Türkçedir. Bu şekildeki yayını 93 Harbi ya da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşına kadar sürmüştür.

1918’de ilin işgalden kurtulması sonrasında işgalciler tarafından Hınıs’a nakledilen Matbaa Kazım Karabekir tarafından tekrar Erzurum’a getirilerek vilayet emrine verilmiştir. Böylece gazete tekrar *Envar-ı Şarkıyye* adıyla yeniden yayınlanmıştır. Gazetenin ismi Harf İnkılabından sonra *Erzurum* olarak değiştirilmiştir.

Gazetenin Erzurum’da çıkmasında sahip olduğu jeopolitik konumu ile bölgede yer alan etnik unsurların dünyada meydana gelen fikir akımlarından etkilenecek merkezi yönetime olan güvenin azalması gibi unsurlar büyük bir rol oynamıştır. Dönemin Rus basını dünya çapında artan milliyetçilik akımlarını Osmanlı Devleti aleyhinde kullanarak bölgede yaşayan Ermeni vatandaşlara yönelik milliyetçi söylemler barındıran ifadeler kullanmak suretiyle bir kargaşa ortamı yaratmak istemekteydi. Rus basının takındığı bu tavrın olumsuz sonuçlarını engellemek amacıyla Erzurum’da bir vilayet matbaası kurulmuş ve *Envar-ı Şarkıyye* gazetesi böylelikle yayın hayatına başlamıştır. Anadolu’nun ilk Türk gazetesi Envar-Şarkıyye’nin Erzurum vilayetinde çıkmasının diğer bir önemli sebebi ise sahip olduğu nüfus sayısıdır. Ermeni tebaanın sayısının nüfusun 6’da birini oluşturması sebebi ile Envar-ı Şarkıyye’nin arka yüzü Ermeni harfleriyle Türkçe olarak yayınlanmış ve Ermeni

¹¹⁴ Yaşar Zorlu (20160), Tek Parti İktidarında Bir Vilayet Gazetesi Yeni Erzincan, Erzincan Üniversitesi Uluslararası Erzincan Sempozyumu 28 Eylül-1 Ekim 2016, Bildiriler Kitabı, Erzincan Üniversitesi Yayınları, C.1, Erzincan, s.453-464.

tebaanın da gelişmelerden haberdar olması istenmiştir. 1963 yılında kapanan gazete 15 Mayıs 1969'da Erzurum İl Genel Meclisi'nin aldığı kararla tekrar *Envar-ı Şarkıyye* olarak yeniden aylık bir gazete yayınlanmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda ödenek yokluğu nedeniyle yeniden kapatılmıştır.¹¹⁵

Eskişehir: *Nimet gazetesi*

Eskişehir'de yayınlanan ilk gazete *Nimet* gazetesi, Zeytunzade Sadık Efendi'nin çabası ve finansal desteğiyle 22 Mart 1908'de çıkmaya başladı. Gazetenin sahip ve başyazarı Mehmet Burhanettin Efendi, sorumlu müdürü Hafız M. Nazif Efendidir. Haftada üç kez yayımlanan gazete, Ticaret Matbaası'nda 4 sayfa basılıyordu.¹¹⁶

Gaziantep: *Ayıntap gazetesi*

Gaziantep'te ilk basımevi Amerikalı misyonerlerin çalışmaları ile 1831 yılında kurulmuştur. 1843 yılına kadar Türkçe İncil basılan matbaada 1872 yılı başlarında *Ayıntap* gazetesi Ermenice harfli Türkçe yayınlanmıştır. Gaziantep'te yayınlanan ilk gazete olan *Ayıntap*, Amerikan Kolej Basımevinde haftalık dört sayfa olarak basılmıştır. Gazetenin kaç sayı yayınlandığı ve ne zaman kapandığı tespit edilememiştir. Ayrıca, Amerikalılar tarafından Ermenice harfli Türkçe *Avedaper* ve *Kolej* gazeteleri ile Ermenice-İngilizce *Rehnûma* gazeteleri yayınlanmıştır.

Türkler tarafından ilde yayınlanan ilk gazete *Meclayı Muarîf*, Hüseyin Cemil Göğüş tarafından 1903 yılında çıkarılmıştır. 8 sayı olarak yayımlanan bu gazete el ile yapılan ve teksir prensibi ile hazırlanan şapoğrafla çoğaltılmıştır. Gazete Güneydoğu

¹¹⁵ Muammer YAŞAR (1971), Anadolu'da İlk Türk Gazetesi: Envar-ı Şarkıyye, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, s.32-40; Haluk Harun Duman (2000), Erzurum Basın Yayın Tarihi (1867-1997), Duyap, İstanbul, s.24-26.

¹¹⁶ M. Şinasi Acar (2009), Eskişehir zaman, mekân, insan, "22 Mart 1908 Nimet Eskişehir'de İlk Gazete", Eskişehir Ticaret Odası Yayınları, Sayı: 98, Eskişehir 2009, Eskişehir, s.94.

Anadolu’da çıkarılan ilk Türk gazetedir. 15 günlük olarak yayımlanmıştır. 6. ve 7. sayıları haftalık basılmıştır.¹¹⁷

Giresun: Gireson gazetesi

Giresun’da yayımlanan ilk gazete, *Gireson* adını taşımaktadır. İlk sayısı 11 Mart 1326 (24 Mart 1910) tarihinde Duydukzade Mehmet Hamdi Bey tarafından çıkarılmıştır. Yazıhanesi hükümet binası civarında bulunan gazete, Gireson Matbaası’nda basılmıştır.¹¹⁸

Gazetenin jenerikteki başlığının altında “*Hâsılât-ı Sâfiyesi Giresun’da Bulunan İslam, Rum, Ermeni Mekatibi İbtidaiyesine Aittir*” ibaresinin yer alması, bu tarihte Müslim ve gayrimüslim cemaatler arasında henüz ciddi bir ayrışmanın olmadığı gibi bu birlikteliğin sürdürülmesinin eğitim seviyesinin yükselmesiyle gerçekleşebileceğine inanıldığına işaret etmektedir. Yine jenerikteki “*Vatan ve Milletin Menafîine Hâdim Yazılar İçin Sahifelerimiz Açıktır*” ibaresiyle herhangi bir etnik ve dinsel ayrım gözetilmeksizin “ülkenin ve halkın yararına” olan her türlü yazıya açık olduğunun vurgulanmış olması da II. Meşrutiyet’in ilk yıllarında sürdürülen “Osmanlılık” düşüncesinin yayın politikası olarak benimsendiğini göstermektedir. Ancak gazetenin birinci senesine ait 3 Ekim 1910 tarihli 46. sayının başlığın altında yer alan bu bilgi ikinci seneye ait 24 Temmuz 1911 tarihli 103. sayının jeneriğinde yerini “*Hasılât-ı Safiyesinin Yüzde Onu Giresun’un Hacı Hüseyin Mahallesi Mekteb-i İbtidaiyesine Aittir*” yazısına bırakmıştır. Gazetenin alt başlığındaki bu değişim, gazete yönetimi nazarında İttihad-ı Anasır (Osmanlılık) fikrinin değişmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Başlangıçta Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere haftada iki kez çıkan gazete, bir süre sonra yalnızca haftanın Pazartesi günü çıkmaya başlamış, 57 cm x 82 cm ebadındaki kâğıdın dörtte birine (28,5 cm x 41 cm) basılmıştır. Üç sütun halinde dört

¹¹⁷ Elif Akyüz (2014), Geçmişten Bugüne Gaziantep’te Yerel Medya Ve Günümüz Gaziantep Yerel Medyasında Sosyal Medyanın Rolü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, s.70-75.

¹¹⁸ Hüseyin Gazi Menteşeoğlu (2021), Ömer Erden Menteşeoğlu Giresun Basın Tarihi (1908-2004), Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, Giresun, s.44.

sayfalık olarak çıkan gazetenin yazı kadrosunda Mehmet Hamdi (Duyduk) Ali Naci (Duyduk), “*Kandil*” mahlasıyla Mustafa Kazım, İbrahim Hamdi, Osman Fikret (Topallı), Ömer Avni (Can Akengin)’nin yanı sıra Feridun Mahir, M. Sadık, Beyazıtade A. Avni ve Ali Necati gibi isimler yer almaktadır.¹¹⁹

Gümüşhane: *Ufuk gazetesi*

Gümüşhane’de bilinen ilk gazete 1922 yılında aylık olarak okuyucusuyla buluşan *Ufuk* gazetesidir. Meşrutiyet’in ikinci döneminde milletvekilliği yapmış olan Refioğullarından öğretmen Rıfkı Bey tarafından yayınlanan gazete 1923 yılında kapanmıştır.¹²⁰

Hakkâri: *Hakkâri gazetesi*

28 Nisan 1955 yılında yayın hayatına başlayan *Hakkâri* gazetesi, ilin yerel basındaki ilk örneğidir. Gazetenin kurucusu ve yazı işleri müdürü Abbas Koyuncu’dur. Gazetenin dizgi ve basıldığı yer Güven Matbaası, idare yeri de hükümet konağı olmuştur. Kuruluş tarihi olarak her ne kadar 1955 yılı verilmiş olsa da, gazetenin elde edilen ilk nüshası 31 Mart 1961 yılına aittir. Bu nüshada yer alan *Yeniden başlarken* başlıklı köşe yazısında Abbas Koyuncu, vatani görevde olması ve sonrasında da bir dönem Hakkâri’den uzak kalmış olması gibi nedenlerle gazetenin çıkmadığını yazmıştır. *Hakkâri gazetesi*, 1961-69 yılları arasında kesintisiz olarak yayın hayatına devam etmiştir. 1961- 1962 yıllarında yalnızca pazartesi ve cuma günleri çıkartılan gazete, 1963 yılından itibaren pazar hariç her gün çıkartılmaya başlanmıştır. 2 sayfa olan gazetenin ilk sayfasında, siyasi sosyal, ekonomik, dış haber, bölge ve şehre dair haberlere yer verilirken, ikinci sayfada birinci sayfanın devamı şeklinde haberler, çoğunlukla ilanlar ve vilayete dair şiir, öykü ve maniler yer almıştır. Gazetenin dikkat çekilebilecek iki hususu vardır; birincisi gazetede spor ve sanata dair

¹¹⁹ Veysel Usta (2020), Yeni Bilgi ve Belgeler Işığında Giresun Basın Tarihine Güncel Bir Bakış (1908-1928), I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Trabzon, s.611-677

¹²⁰ Ali Özcan (2019), Gümüşhane Yerel Basını, e-GİFDER Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, C.7, S.2, Gümüşhane, s.1021.

haberlere yer verilmemiştir, ikincisi ise haberlerde herhangi bir görsel malzeme kullanılmamıştır.¹²¹

Hakkâri gazetesinin başlığının yanında *şimdilik pazartesi ve cuma günleri çıkar* ibaresi yer almaktadır. Gazete finansal sorunlar nedeniyle 1969 yılında *Uyanış* ve *Demokrat Hakkâri* gazeteleriyle birlikte *Hakkari'nin Sesi* bünyesinde birleşmiştir.¹²²

Hatay: Yeni Mecmua

Hatay'da Fransa ve Suriye hükümetleri tarafından desteklenen unsurlar tarafından *Antakya* gazetesi çıkarıldı. Gazetenin kaç sayı yayımlandığı ve ne zaman kapatıldığına ilişkin kesin bilgiler mevcut olmasa da aynı kesimlerin desteğiyle bir başka muhalif gazete Arapça *El Urube* gazetesi yayınlandı.

1925 yılına kadar Hatay'da milli görüşleri yansıtan bir basın organı yayınlanmadı. Fransız propagandasına karşılık vermek amacıyla 1928'de Antakya'da kurucuları arasında Şükrü Balcı, Avukat Firuz Hanzad Vedi Münir Karabay ve Nafi Miski gibi isimler bulunan *Yeni Mecmua* adıyla bir dergi çıkarılmaya başlandı. Derginin iki yıl gibi bir süre yayınlanmasına rağmen beklentiyi karşılamaktan uzak olması sonrasında, bu eksiği kapatmak ve mücadeleyi başarıyla yürütmek maksadıyla *Yenigün* adıyla bir gazete, 16 Eylül 1930'da yayınlandı. Vilayetin ilk gazetesi olan *Yenigün*, önce haftalık kısa süre sonra ise günlük çıkarılmaya başlandı. Gazetenin yayın dili hususunda 1929'da değişikliğe gidilerek yeni yazı Türkçe ve Arapça şeklinde olmak üzere iki dilli bir yayın hayatı izlendi. Yayın ilkeleri ve politikası nedeniyle 1939'da Suriye'de dağıtımı yasaklanan gazetenin Arapça nüshası *El Yevmül Cedid*, 20 Ocak 1939'da kapatıldı. 1945 yılında *Yenigün*, Antakya gazetesi matbaasının Selim Çelenk tarafından satın alınmasıyla burada basılmaya başlandı.¹²³

¹²¹ Suna Altan (2020), *Hakkâri'de Yerel Basını İlk Örneği: Hakkâri gazetesi, Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkâri Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.991-992.*

¹²² Taner Aydoğan (2020), *Ekonomi Politik Perspektiften Hakkari Basın Tarihi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, s.113-118.*

¹²³ Selçuk Ural –Nesrin Hangül (2019), *Hatay'da Yerel Basın (1939-1950), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.23, Kars, s.257-277.*

İğdır: İğdır gazetesi

İğdır'da çıkan ilk basılı yayın organı 1921 yılında Doktor Derviş Kuntman tarafından haftalık yayımlanan *Aras dergisidir*. İğdır'ın ilk gazetesi ise Cengiz Ekinci tarafından 28 Eylül 1950'de pazartesi ve cuma günleri haftada iki gün, iki sayfa yayınlanan *İğdır gazetesidir*. İkinci gazetede, İğdır'ın sorunlarına mizahi bir üslupla yaklaşmıştır. Yazılarında ciddiyet, mizah ve hiciv iç içedir.¹²⁴ İkinci, genellikle Azerice kökenli olan İğdır'ın zengin argo dilini gazetenin sayfalarına taşımıştır. Gazete, siyasi mizah ağırlıklıdır. İkinci, 1951 yılı sonlarında İğdır'dan ayrılarak önce Ankara'ya sonra Kars'a yerleşince gazetenin yayını sona ermiştir.

Isparta: Isparta gazetesi

Isparta gazetesi, 1923 yılı başlarında yayına başlamıştır. Matbaa Müdürü ve Muharriri Mehmet Ali Bey'in yaptığı gazetenin başlık altında, *Halkın faidesine hadim, haftada bir Çarşamba günü çıkar resmi vilayet gazetesidir* ibareleri yer almıştır. 131. Sayıdan itibaren bu ibare *Cumhuriyet ve halkın faidesine hadim, haftada bir Çarşamba günü çıkar resmi vilayet gazetesidir* şekline dönüşmüştür. 254. sayısı dergi görünümünde ve özel sayıdır.¹²⁵

İzmir: Le Spectateur Oriental gazetesi – Aydın gazetesi

İzmir'de yayınlanan ilk gazete 24 Mart 1821'de Alexander Blacque tarafından Fransızca olarak çıkan *Le Spectateur Oriental*'dir. Küçük boy 4 sayfa olan gazete aynı zamanda Osmanlı Topraklarında çıkarılan ilk özel gazetedir. Yunan sorununda Osmanlı'nın yanında, Fransa, İngiltere ve Rusya'ya karşı tavır aldığı için Fransız Konsolosluğu'nun girişimiyle 27 Mart 1824 tarihinde kapatılmıştır.¹²⁶ İzmir'de yayınlanan ilk Türkçe gazete Vilayet Matbaası'nda basılan ve 1869'da çıkan *Aydın*'dir. Gazete İzmir'deki

¹²⁴ Mücahit Özden Hun (2019), İğdır'da İz Birakanlar,

<http://hunacademy.com/igdirda-iz-birakanlar-cengiz-ekinci-2/>

¹²⁵ <http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Isparta&GazeteID=Isparta>

¹²⁶ Yavuz ÖZMAKAS (Tarihsiz), İzmir'de Türkçe Dış Basın (1821-1922), Erişim

Tarihi: 21 Mart 2023,

TTahttps://www.academia.edu/92661544/%C4%B0zmirde_T%C3%BCrk%C3%A7e_d%C4%B1nC5%9F%C4%B1_bas%C4%B1n

basın ve yayıncılığın ilk itici gücünü oluşturmuştur.¹²⁷ Gazetenin yayıncısı Mehmet Salim Efendi'dir.

Kahramanmaraş: *Yenigün* gazetesi

Maraş'ta ilk matbaa 1913 yılında milletvekili Hüdayi Beyzade Tahsin Bey tarafından konağının selamlığında kurulmuştur. 1919'da Maraş İngilizler tarafından işgal edildiği zaman matbaa gizli olarak faaliyet göstermiş ve milli mücadeleyi destekleyen *Ajans* adında yapraklı el afişleri niteliğinde bültenler çıkarılmıştır. Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi, kurulan bu matbaada gizlice basılmış ve dağıtılmıştır. Maraş'ta kurulan ikinci bir matbaa ise 1916 yılında Ahmet Bey adında biri tarafından getirtilmiştir. Seyithan zade Ali Efendi'nin evinde kurulan bu matbaada *Yenigün* adında bir günlük gazete çıkarılmıştır. *Ajans* ve *Yenigün* gazetelerine ait koleksiyon bulunmamaktadır. Daha sonra 29 Nisan 1920 tarihinde çıkarılan *Amal-i Milliye* gazetesinin imtiyaz sahibi Hacı Nuri Bey, mesul müdürü Ayaşlızade İsmail Hakkı beylerdir. Gazetenin ilk nüshasında *Haftada iki defa Maraş'ta intişar eyleyen milli bir gazetedir* şeklinde bir başlık yazısı bulunmaktadır. *Amal-i Milliye* gazetesinde yer alan bir makalede, Millî Mücadele'yi gerçekleştirenler *Altın Ordu* olarak nitelendirilmiştir.

Maraş'ta 1919-1920 yıllarında Mehmet Ali Kısakürek tarafından el ile yazılan *Elbistan* adında bir gazete daha çıkmıştır. Başka bir kaynakta gazetenin adının *Maraş* olduğu bilgisi vardır. Bu gazete okuyan vatandaşın nüshasını çoğaltarak yayılmasına yardım etmesi ricası ile çıkarılmıştır. Gazete, istihbarat ve başmakale kısımlarından meydana gelmiştir. İstihbarat kısmında ise Maraş'ta o günlerde olan olaylar yazılmıştır. Gazetenin ilk nüshasını 2 Aralık 1919 tarihinde çıkaran Mehmet Ali Bey, 15-20 gün ara ile bu gazetelerden her birini birkaç nüsha olarak belli belirsiz ve değişik şekillerde yazıp çoğaltmış ve Türklerin çoğunlukta olduğu

¹²⁷ Yaşar ALDIRMAZ (), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Başlarına İzmir'de Yayınlanan Gazeteler: Envanter Çalışması, <http://www.izmirdergisi.com/tr/dergiarsivi/59-35inci-sayi/167-izmir-basininin-ilkleri>, s.8.

mahallelere gizlice bıraktırmıştır. Ancak bu gazetenin nüshaları günümüze ulaşmamıştır.¹²⁸

Karabük: *Hürbilek gazetesi*

Karabük'te yayınlanan ilk gazete 30 Ekim 1947'de yayınlanmaya başlayan Karabük *Hürbilek* gazetesidir. 15 günde bir yayınlanan gazetenin sahibi, Necmi Ayaş, Yazı İşleri Müdürü Vezni Duranlı'dır.

Karaman: *Karaman gazetesi*

Karaman gazetesi, Karaman Halkevi tarafından çıkarılmıştır. Kurucusu Vefik Altuğ, Sahibi Halkevi adına Nesimi Doğan olarak gözüken gazete, 21 Şubat 1948 Cumartesi günü haftalık memleket gazetesi alt başlığı ile yayın hayatına başlamıştır. İlk yılında 2 sayfa olan gazete yazı işleri müdürlüğünü Ahmet Şükrü Çiloğlu'nun üstlenmesinden sonra sayfa sayısını 4'e yükseltmiştir. İlan sayısı fazla olunca ya da özel günlerde 6 sayfa çıkmıştır. Konya'da Ülkü Matbaasında basılan gazetede Naci Galip Tartanoğlu ve M. Tevfik Yavuzer düzenli olarak yazmıştır.

Kars: *Kars gazetesi*

1883'te kurulan vilayet matbaasında, 4 Ocak 1883 tarihinden itibaren resmi yayın organı olarak yayınlanmaya başlayan haftalık *Kars* gazetesi genellikle salı günleri bazı dönemlerde çarşamba, perşembe ve cuma günleri de yayınlanmıştır. Rus Çarlığının hâkimiyetine giren yeni bölgelerde kurulan vilayet idareleri tarafından resmî nitelikli bir süreli yayın neşredilmesi geleneğinin bir ürünü olan *Kars gazetesi*, 34 yıl gibi uzun bir süre haftalık olarak Rusça neşredilmiş, son sayısı 28 Şubat 1917 tarihinde kapanmıştır.¹²⁹

¹²⁸ Erhan Alpaslan – Yusuf Tombul (2018), Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Yerel Basın (1923-1980), Turkish Studies C.13, S.16, Ankara, s.5-6; Yusuf Tombul (2019), Cumhuriyet Dönemi Maraş Basını ve Bölgenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Gelişiminin Basındaki Yansımaları, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, s.47-30.

¹²⁹ Alper Alp (2012), Kars Tarihi Bakımından Bir Kaynak Olarak Vilayet Gazetesi Kars, TSA (Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi), Y.16, S.1, Ankara, s.91-99.

Millî Mücadele sırasında Kars'ta bölge halkının sesini duyurabilmek için Kars, Ardahan ve Batum'u içine alan Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti tarafından Batum'da *Saday-ı Millet gazetesi* çıkarıldı. Memişoğlu Hoca Necati yönetiminde çıkarılan gazete haftada üç gün yayınlanmıştır.

Kazım Karabekir Paşa'nın öncülüğünde çıkarılmaya başlayan *Varlık Gazetesi* ile Kars'ta yerel basın başlamıştır. Ruslardan ele geçirilen matbaa, Kolordu bünyesinde Sarıkamış'a taşındıktan sonra, *Varlık Evi* adlı bir matbaa oluşturulmuş ve matbaanın harfleri İstanbul'dan getirtilmiştir. Bu matbaada 25 Ağustos 1921'den sonra *Varlık* adıyla haftada iki kez yayınlanan bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. "*Varlık Birlikte Yaşar*" başlığının altında "*Milletin Uyanmasına Çalışır, Siyasi, İctimai, İlmi, Ahlaki, Edebi*" gazetedir şeklinde bir açıklama vardır. Mesul müdürlüğünü Yusufzade Yusuf Bey yapmıştır. Kazım Karabekir Paşa'nın gayretleriyle dört yıl Sarıkamış'ta daha sonra Erzurum'da toplam sekiz yıl boyunca çıkarılan bu gazete halka farklı alanlarda haberler ve bilgiler vermiştir.¹³⁰

Kastamonu: Kastamonu Vilayet Gazetesi

Kastamonu Vilayet Matbaası 1868 yılında kurulmuş; Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi müdürlüğe atanmıştır. Uzun süre hizmet veren matbaa 1944 yılında satılmıştır. Ayrıca taştan yapılmış 2 katlı matbaa binası da Cumhuriyet Meydanı düzenlenirken ne yazık ki yıkılmıştır. Matbaada ilkin *Kastamonu Vilayet* gazetesi basılmıştır. Bu gazete 1872 yılından itibaren haftalık yayınlanan gazete çoğunlukla 4 sayfa çıkmıştır. Ancak yazıların fazla olduğu zamanlarda sayfa sayısı artırılmıştır. 1864 tarihli Vilayetler Nizamnamesiyle Kastamonu'ya bağlanan Bolu, Çankırı ve Sinop sancaklarıyla ilgili haberler ve değişik bilgilere genişçe yer verilmiştir. Gazete sadece Kastamonu açısından değil adı geçen iller bakımından da tarihî bir hafıza özelliğine sahiptir. Yazılar arasında şehirde yaşayan Ermeni ve Rum entelektüeller tarafından kaleme alınanlar da bulunmaktadır. Gazete çok geniş bir sahaya hitap etmesi bakımından insanlar arasında önemli bir iletişim ve etkileşim

¹³⁰ Mustafa Eliş-Nebahat Arslan (2021), Kars'ta Yerel Basın (1980-2000), *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), Hatay, s.70-86.

sağladığı kadar, kentler arasında ortak kültür oluşmasına da bir ölçüde katkıda bulunmuştur.¹³¹

Kayseri: Erciyes gazetesi

Mutasarrıf Muammer Bey tarafından ile getirilen Matbaa'da basılan *Erciyes* Kayseri'de çıkan ilk gazetedir. İlk sayısı 29 Ağustos 1910'da yayınlanan gazetenin manşet altında 15. sayıdan itibaren *Pazartesi günleri neşrolunan Türk gazetesidir* ifadesi yazılıdır. Sorumlu yönetmeni Yunus Bekir, başyazarı Ahmet Hilmi (Kalaç) Beydir. Kalaç, Meşrutiyetin getirdiği olumlu havadan faydalanan Ermenilerin o günlerde çıkardıkları *Majak* adlı gazetenin Türk ibaresinin çıkarılması yönündeki isteklerinin kendilerince kabul edilmediğini, aksine milli harekete daha fazla destek vermelerine sebep olduğunu yazmıştır. 1911 yılı aralık ayında yayınlanan 69. sayıdan sonra yeniden numara alarak aynı adla dergi biçiminde yayınına devam eden Erciyes,¹³² 1912'den itibaren yeniden gazete olmuştur.¹³³

Kırıkkale: Kırıkkale gazetesi

Kırıkkale merkezde çıkarılması planlanan ilk gazete *Kırıkkale* gazetesidir. Gazetenin ilk sayısı üzerindeki tarih 22 Mayıs 1953'tür. Ancak daha sonraki sayılarda muhtelif tarihler verilmiştir. Haftalık *Kale* gazetesinin çıkış tarihinin 4 Ocak 1952 olması ve gazetenin kurucusu Selim Pehlivanlı'nın anılarında söz ettiği *Kırıkkale'de benden sonra birçok gazete çıkarıldı* ifadesinden 8 Aralık 1951 tarihinin kuruluş tarihi olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülebilir. 1951 yılında Selim Pehlivanlı yönetiminde yayın hayatına başlayan *Kırıkkale gazetesi*, şehrin en uzun soluklu gazetesi olmuş, 1983 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür.¹³⁴

Kırklareli: Trakya'da Yeşilyurt gazetesi

¹³¹ Mustafa ESKİ (2012), Kent Kültürünün Oluşmasında Basının Görevi, Dört Öge, Yıl: 1, Sayı: 1, Kastamonu, S.141-152.

¹³² Ali Rıza Önder (1972), Kayseri Basın Tarihi 1910-1960, Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Kayseri, s.25-28.

¹³³ Age, s.31.

¹³⁴ Hâbilhan Pehlivanlı (2014), Türkiye'de Yerel Basın (Kırıkkale Örneği 1951-1983), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, s.

Ali Rıza Dursunkaya tarafından 31 Ağustos 1925 tarihinde yayın hayatına *Kırklareli* adıyla başlatılan, daha sonra adını *Trakya'da Yeşilyurt* olarak değiştiren gazete Kırklareli'nin ilk yerel gazetesi olma özelliğini taşımaktadır. *Trakya'da Yeşilyurt* gazetesi, haftada iki kez çıkan Cumhuriyetçi bir gazetedir. Gazetenin kurucusu ve başyazarı Ali Rıza Dursunkaya'dır.

Kırklareli gazetesi 30 Kasım 1927 tarihinde, adını çıkarılması kararlaştırılan resmi vilayet gazetesine vermiş, 163. sayısından itibaren *Trakya'da Yeşilyurt* adı altında çıkmaya başlamış, günümüze kadar da bu adla yayınına devam etmiştir. Gazete, bu tarihten itibaren Edirne Vilâyetinin satılığa çıkardığı baskı makinelerini satın alarak oluşturulan Yeşilyurt Matbaası'ndan basılmaya başlanmıştır. Ali Rıza Dursunkaya'nın 1957 yılında vefat etmesiyle gazete, kız kardeşinin eşi Rıza Tagal tarafından, onun ölümü sonrasında da Rıza Tagal'ın oğlu Mehmet Tagal tarafından yayınlanmaya devam etmiştir. Gazete yayın yaşamı boyunca yeni Türk devletinin demokrasi, milliyetçilik, devrimcilik ve lâiklik ilkelerine bağlı kalmıştır.¹³⁵

Kırşehir: Kırşehir Vilayet gazetesi

Kırşehir'de bilinen ilk yerel gazete 3 Şubat 1925 tarihinden yayın yaşamı başlayan haftalık resmi *Kırşehir Vilayet* gazetesidir.¹³⁶ İlk sayıları, Ankara'da basılan gazetede dönemin politik olayları ile kültür ve sanat haberleri ile birlikte, şehirde ve çevre illerde yaşanan olaylara yer verilmiştir. 27 Mayıs ihtilali sonrasında Vali Nevzat Baykal'ın matbaayı satması sonrasında gazete kapanmıştır.¹³⁷

Kilis: Kilis gazetesi

¹³⁵ V. Türkan Doğruöz – Esra Çavdar (2016), Trakya'da Yeşilyurt Gazetesine Göre 1944 Yılında II. Dünya Savaşı ve Kırklareli, Tarih ve Gelecek Dergisi, C.2, S.2, file:///C:/Users/ademi/Desktop/Trakya'da_Yesilyurt_Gazetesine_Gore_1944_Yilinda_II.pdf, s.37-42.

¹³⁶ Adnan Yılmaz (2023), Kırşehir Basın Tarihinde, Atatürkçü Cumhuriyetçi Geleneğin 46 Yıllık İzdüşümünde; Kırşehir Çiğdem, <https://kirsehirhaberturk.com/haber-kirsehir-basin-tarihinde-cigdem-gazetesi-36122-haberi>

¹³⁷ Güneş ŞAHİN (2017), Kırşehir Basınından Bir Örnek: Kervansaray Dergisi, Foklor/Edebiyat Dergisi, C.23, S.91, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşe-Kıbrıs, S..

Kilis'te gazetecilik 1922 yılında çıkan *Kilis* gazetesiyle başlamıştır. Emin Çelebizade Mahmut Ragıp Yazman tarafından 2 sayfa halinde, cumartesi ve çarşamba günleri haftada iki kez basılmıştır.¹³⁸

Kocaeli: Kocaeli gazetesi

Kocaeli gazetesinin kuruluş tarihine ilişkin 2 farklı bilgi vardır. 1925-26 Devlet Salnamesinde gazetenin 14 Nisan 1341 (1925) tarihinde İzmit'te perşembe günleri haftalık yayınlanmaya başladığı; 1927-28 Devlet Salnamesinde ise 27 Nisan 1918 tarihinde yayınlandığı belirtilmektedir. 1967 Kocaeli İl Yıllığında ise 1918 tarihinde yayına başladığı bilgisi verilmiştir. 10 Yıl sayısında yer alan bilgiye dayanarak gazetenin 28 Nisan 1918 olarak kabul edilmektedir. Gazete İzmit Sancağı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin organı olarak yayınlanmaya başlamıştır. İşgal yıllarında yayınına ara veren gazetenin logosu Harf İnkılabı sonrası *Resmî Kocaeli* olarak değiştirilmiştir. Gazete yayını 1933 yılına kadar sürdürmüştür.¹³⁹

Konya: Konya Vilayet gazetesi

Konya Vilayet Matbaası, 1867 yılında iki taş baskı makinesi ile açılmıştır. 16 Kasım 1870'de haftalık *Konya* gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Bazen haftada iki kere çıkmıştır. İki sayfası Türkçe, iki sayfası Karamanlıcadır. Gazetenin yayın ekibi Ebubekir Hazım (Tepeyran) gibi yazı desteği alanlar hariç Vilayet Matbaası kadrosudur. En serbest ve etkili yayını 1870-1876 yılları arasında yapan gazetede, Servet Rifat (İskit), Abdülkadir Erdoğan, Muzaffer Hamid gibi isimlerin yazıları yer almıştır. 1879'da Matbaada çıkan yangın sonrası yayınına bir süre zorunlu olarak ara veren gazete, 1932 yılında İçişleri Bakanlığı'nın özel gazeteler çıkan yerlerde resmî gazetelerin çıkamayacağı kararı üzerine kapanmıştır.¹⁴⁰

Kütahya: Kütahya Vilayet gazetesi

¹³⁸ <https://kilisli.tripod.com/basin.html>

¹³⁹ Sedat ŞİMŞEK (2001), Başlangıçtan Bugüne Kocaeli Basın Tarihi 1848-2001, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli, s.54-66.

¹⁴⁰ Caner Arabacı (2019), Konya'nın Kırk Gazetesi, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, s.13-15.

Kütahya Vilayet gazetesi Kütahya’da çıkan ilk gazetedir. Gazetenin Kuruluş tarihi 2 Ekim 1925’ tir. Son sayısı 31 Aralık 1975’ tir. Gazete, 1925-1930 yılları arasında *Kütahya Mecmuası*, 1930-1947 yılları arasında *Kütahya Vilayet* gazetesi, 1947-1954 arası *Kütahya İl gazetesi*, 29 Ekim 1965-21 Ocak 1966 arasında *Eğitim- Kalkınma-Haberleşme* adı ile 21 Ocak 1966-1975 yılları arasında ise *Kütahya Vilayet gazetesi* adı ile çıkmıştır. 1930 yılına kadar 15 günde bir çıkan gazete bu tarihten sonra haftalık olarak yayınlanmıştır. Sayfa sayısı çeşitli dönemlerde 2-6 arasında değişmiştir. 1 Haziran 1930 tarihinden itibaren gazete olarak yayınlanması, *Mecmua halinde intişar etmekte olan Kütahya Mecmuası vilayetin hakiki ihtiyaç ve menfaatlerine daha uygun neşriyatta bulunma, memleketin harsî, tarihi ve halkiyatını tanıtmak, ilmî, iktisadî, ziraî makalat ile nafi ve şümüllü yazılarla halka daha yakın olmak arzu ve azmi ile haftalık gazete halinde intişare başlamıştır* şeklinde açıklanmıştır.¹⁴¹

Malatya: Malatya gazetesi

Malatya’da ise basın hayatı 19 Ekim 1923 yılında Osman Hilmi Bey’in sahibi olduğu **Malatya** gazetesi ile başlamıştır. Malatyalı Keşşaf Hoca’nın teşviki ve o zamanlar İstanbul’da yaşayan Müminzade Mahmut Efendi’nin girişimleri ile İstanbul’dan alınan baskı makinesi önce deniz yolu ile Samsun’a, oradan da karayolu ile ve parça parça Malatya’ya taşınarak getirilmiştir. Matbaa parçalarının bir kısmı nakliye sırasında hasar görse de Fabrikatör Mehmet Bey’in fabrikasında çalışan Ustabaşı Yunus Efendi tarafından onarımı ve montajı yapılmış ve Malatya’daki ilk matbaa “Hizmet Matbaası” adı ile kurulmuştur. Malatya’nın ilk gazetesi olarak kabul edilen *Malatya*’nın ilk sayısı da kurulan bu matbaada 19 Ekim 1923’te Osmanlıca harfler ile basılarak yayınlanmıştır.¹⁴²

¹⁴¹ Müjgan UYANIK (2013), *Kütahya Basın Tarihi (1923-1980)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, s.31-32.

¹⁴² Nezir Kızılkaya (2017), *Zamanın tanığı sayfalar ve Malatya Basın Tarihi*, Malatya Haber gazetesi, <https://malatyahaber.com/nezir-kizilkaya/zamanin-tanigi-sayfalar-ve-malatya-basin-tarihi#:~:text=Ag%C3%A2h%20Efendi'nin%20gazetesinde%20yaz%C4%B1lar%C4>

Manisa: *Saruhan* gazetesi

Manisa kentinde yayımlanan ilk gazetenin adı *Saruhan*'dır. Sultan II. Abdülhamid döneminin sonlarına doğru yayımlanan bu gazetenin resmi nitelik taşıdığı da belirtilmektedir. Bu ilk gazetenin varlığına dair bilgi, herhangi bir koleksiyona değil, dönemin İstanbul gazetelerindeki haber iktibaslarına dayandırılmaktadır. 1923-1926 yıllarında kentte kısa ömürlü de olsa beş süreli yayının varlığından söz edebiliyoruz. Bunlar: *Saruhan*, *Yeni Saruhan*, *Manisa*, *Güzel Saruhan* ve *Manisa Yeni Yurd* gazete ve dergileri.

1923 yılında yayımlanan *Saruhan* gazetesi ise *Millî Mücadele*'nin ardından Manisa'da yayımlandığı tespit edilen ilk gazetedir. Gazetenin yayın hayatına girmesinden sonra İstanbul gazeteleri tarafından haber yapıldığı tespit edilmiştir. Vakit gazetesinin "Manisa'da Yeni Bir Refik" başlıklı haberinde "Manisa'da Saruhan unvanıyla Himaye-i Etfal menfaatine yeni bir gazete neşrine başlanmıştır. Saruhan'ın ilk nüshası, henüz tertibatını ikmal edememiş olduklarını söylemelerine rağmen bize mükemmel ve ümidbahş göründü. 'Harab yurdları imar münferid kuvvet ve faaliyetleri muayyen emin istikametlere sevk etmek' vazifesini ifada devam ve muvaffakiyetini temenni ederiz."

Gazetenin ilk sayısı 26 Mayıs 1923 Cumartesi tarihini taşımaktadır. Başlık kısmında, *şimdilik haftada bir defa cumaertesi günleri intişar eder* bilgisi bulunan gazetenin, elimizdeki 6. sayısının tarihi ise, 30 Haziran 1923 Cumartesi tarihini taşımaktadır. Elimizde bulunmayan beşinci sayıya rağmen, bu tarihe kadar gazetenin periyoduna uygun olarak çıktığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten, muhtemelen aynı kişi tarafından çıkarılan *Yeni Saruhan* gazetesinin yayımlandığı, 20 Ağustos 1923 tarihine kadar geçen yaklaşık 50 günlük dönemde, *Saruhan* gazetesinin yayımlanmaya devam edip etmediği şimdilik bilinmemektedir. Gazetenin yayın periyodu ile ilgili olarak, ilk sayıda bir açıklama yapma ihtiyacı hissettiği görülüyor. Bu açıklamaya göre, bazı imkânsızlıklar nedeniyle gazetenin şimdilik yalnızca cumartesi günleri çıkacağı ve eksikliklerin giderilmesinden sonra günlük olarak yayımlanacağı

belirtilmektedir. Bu da *Saruhan* gazetesinin kısa bir süre sonra eksikliklerini gidererek günlük hale geldiğini ve adını da *Yeni Saruhan* olarak değiştirmiş olabileceğini akla getirmektedir.

Gazetenin elde bulunan sayılarında başlığının hemen altında bulunan *Himaye-i Etfal'in menfaatine neşr olunur* ibaresi gazetenin, bugünkü adı Çocuk Esirgeme Kurumu olan, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yararına yayımlanmakta olduğunu göstermektedir. Gazetenin birinci senesi olduğuna dair ibareden, daha önce yayımlandığı bilinen *Saruhan* adlı gazeteyle ilişkisiz olduğu da anlaşılmaktadır. Gazetede yer alan bilgilere göre, sorumlu müdürü Alâeddin'dir ve Manisa Cemil Efendi Matbaasında basılmıştır. Saruhan'dan sonra yayın hayatına giren Yeni Saruhan da aynı matbaada basılmıştır.¹⁴³

Mardin: Hikmet dergisi

Mardin'de ilk matbaa makinesi 1845 yılında Süryani Kadim Patriği II. Yakup tarafından getirilen küçük bir makinedir. 1872'de Patrik IV. Bitris tarafından Londra'dan getirilen makineyle beraber iki büyük matbaa, Deyrülzafaran Manastırı'nda kurulmuştur. *Hikmet* adlı dergi, Metropolitliğin ilk aylık dergisi olarak bu matbaada basılmıştır. 1926-27 yılında Mümin Bey tarafından Mardin'e bir matbaa makinesi daha getirilmiş ve vilayet matbaası kurulmuştur.¹⁴⁴ Mardin vilayet matbaasının kurulmasıyla ilin ilk Türkçe gazetesi 9 Ocak 1927 tarihinde yayın hayatına başlayan *Mardin Vilayet Gazetesi*'dir. Haftada bir perşembe günleri çıkan gazete, daha sonra pazartesi günleri yayın hayatına devam etmiştir. 1933 yılında Anadolu'nun hemen hemen her bölgesinde olduğu gibi Mardin'de de vilayet matbaası ve gazetesi satılmıştır. Gazeteyi satın alan gazetenin muharriri ve Cumhuriyet Halk Partisi genel meclis üyesi Mehmet Siret Bayar, daha sonra 1 Ağustos 1927 tek parti döneminin yayın organı olan *Ulus Sesi Gazetesi*'ni yayınlamıştır.

¹⁴³Nejdet Bilgi (2016), Millî Mücadele'den Sonra Manisa'da Çıkan İlk Gazete: Saruhan, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi, C.31, S.1, İzmir, s.77-98.

¹⁴⁴Adnan Oktay – Hatice Uzunkaya (2021), Yerel Gazetelerde Munteva: Mardin Vilayet Gazetesi 15. Sayı Örneği, Mardin Artuklu Üniversitesi TÖMER Uluslararası Filoloji Bengü Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Mardin, s.132.

1936 yılında günlük olarak çıkmaya başlayan gazetenin yayın yaşamı, 1970’li yıllarda son bulmuştur.¹⁴⁵

Mersin: *Tarsus gazetesi*

Mersin’de ilk gazete Tarsus’ta bulunan Mıgırdıçyan’ın matbaasını satın alan Müezzinzade Mehmet Tahir (Öncü) tarafından 1908 yılında yayınlanan¹⁴⁶ *Tarsus* isimli gazetedir. Gazetenin sorumlu müdürü Tahir Mehmed Fuad Beydir. Önceleri çarşamba günleri haftada bir sonra haftada iki defa basılan ve iki sayfa olan gazete 1927 yılında kapanmıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin sözcülüğünü üstlenen gazetede milli mücadeleyi destekleyen yazılar yer almıştır.¹⁴⁷

Muğla: *Menteşe gazetesi*

Muğla’da yayınlanan ilk gazete 11 Mayıs 1919 İtalyan işgali sırasında çıkarılan *Menteşe* gazetesidir. Gazetenin başyazarı, Kuvayı Milliye’nin bölgede kurulmasında etkin rol oynayan Ulalı Yüzbaşı Cavit Aker’dir. Gazete, Millî Mücadeleye destek vermiştir.¹⁴⁸

Muş: *Muş Gazetesi*

Sosyal ve ekonomik bakımlarında az gelişmiş bir taşra şehri olan Muş’ta hem Osmanlı Devleti döneminde hem de Cumhuriyetin ilk 30 yılında yerel basın gelişmemiştir. Muş’ta yerel gazeteciliğin ilk örneği 15 Aralık 1952 yılında yayınlanmış *Muş* gazetesidir. Gazete, Nazif Kurucu ve Talat Sungur tarafından *Siyasi, Müstakil Mahalli Gazete* sloganıyla çıkmıştır. Muş merkezde matbaanın

¹⁴⁵ Ayşe Fedai (2022), Cumhuriyet Dönemi Yerel Basın Örneği: Demokrat Mardin gazetesi, <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/06-AyseFedai.pdf>, s.94-95.

¹⁴⁶ İbrahim Çetin (2019:7), “Türk Basın Tarihinde Tarsus Gazetesi (23 Haziran 1925-22 Mart 1926)” adlı yüksek lisans tezinde Milli Kütüphane arşivlerinde *Tarsus* gazetesi üzerine yaptığı çalışmalar sırasında 1928 yılına ait nüshalarda gazetenin kuruluş tarihi olarak 1910 yılının görüldüğünü belirtmektedir.

¹⁴⁷ Mesut Bulut (2007), Mersin’de Yerel Gazete Tarihi, Suat Gezgin (ed.), Türkiye’de Yerel Basın, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.141

¹⁴⁸ Sinan Kıyanç (2017), Muğla’nın İlk Gazetesi *Menteşe*, *Menteşe gazetesi*, https://www.academia.edu/43893864/Mu%C4%9Flan%C4%B1n_%C4%B0lk_Gazetesi_Mente%C5%9Fe_Gazetesi, Muğla, s.5.

olmamasından dolayı Ankara Nur Matbaası'nda basılan ve 4 sayfa olan gazete, sadece bir sayı çıkabilmiştir. *Muş Altınova* ise ilin ikinci yerel gazetesi olarak 5 Ocak 1953'te *Şimdilik Pazartesi, Perşembe Günleri Çıkar Müstakil Siyasi Gazete* sloganıyla dört sayfa olarak Vahdettin Toplu tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin ilk dört sayısı Diyarbakır Şark Postası matbaasında bastırılmıştır. 4. sayıdan sonra gazetenin imtiyaz hakkını alan Vahdettin Sabuncuoğlu, Muş'un ilk matbaasını kurmuş, 5. sayıdan itibaren gazete Sabuncuoğlu matbaasında basılmıştır. Gazete 36. sayısından itibaren *Günlük Siyasi Demokrat Gazete ve Şimdilik Pazardan Maada Günaşırı Çıkar* sloganı ile çıkmaya başlamış, Vahdettin Sabuncuoğlu yazı işleri müdürlüğünü de üstlenmiştir. Gazetede *pazardan maada çıkar* yazısına rağmen pazartesi, çarşamba ve cuma günleri yani haftada üç gün çıkmıştır. 5 Ocak 1954'ten itibaren gazetenin sloganında Demokrat oluşu hep vurgulanmıştır. Bazı haftalar pazartesi, salı, çarşamba, cuma, cumartesi ve pazar günleri çıkmışsa da bu uzun sürmemiştir. 25 Mart 1955'te gazete tekrar el değiştirmiş ve yeni sahibi İhsan Sabuncuoğlu olmuştur. Vahdettin Sabuncuoğlu ise yazı işleri müdürü olarak gazetede görevine devam etmiştir. Gazete, 4 Kasım 1955'ten itibaren *Demokrasinin Sesi* sloganıyla çıkmıştır.¹⁴⁹ 15 Haziran 1960'dan kapandığı 31 Aralık 1960 tarihine kadar günlük olarak yayını sürdürmüştür.¹⁵⁰

Nevşehir: Yeni Muşkara gazetesi

Nevşehir'de basın-yayın faaliyetlerine başlanabilmesi 20 Temmuz 1954 tarihli kanunla il statüsüne yükseltilmesinden kısa bir süre önce 1950 yılında mümkün olabilmiştir. *Yeni Muşkara* gazetesi Nevşehir'de dağıtımı yapılan ilk gazetedir. İlk sayısı 9 Ağustos 1950 tarihinde okurlarıyla buluşmuştur. Ankara'da bulunan Güney Matbaasında basılan gazetenin sahibi Turgay Sutekin'dir. Adı geçen gazetenin bir sayısına ulaşılabilmiştir. Ulaşılan sayıda gelecek

¹⁴⁹ Ümit Işık - Nevzat Erdoğan (2019), Muş'ta Yerel Gazetecilik ve İlk Örnekleri, Tarih Ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.869-870.

¹⁵⁰ İrşad Sami Yuca (2016), Cumhuriyet Döneminde Muş'ta Basın Hayatı (1923-1960), The Journal of Academic Social Studies, (JASSS) International Journal of Social Science, S.43, Elazığ, s.201-220.

sayıda yayımlanacak bazı haberlerin konu başlığından anlaşılacağına göre ilk sayıdan sonraki sayıların basılacağı anlaşılrsa da hangi tarih aralığında, kaç sayı yayımlandığı konusundaki bilgiye henüz ulaşılammıştır. Gazetenin adının yazıldığı bölüm renklidir. “Halkın ve Hakkın Emrindedir” sloganıyla çıkartılan gazete haftalıktır. Fiyatı 10 kuruştur. Gazetenin ilk sayısında gazetenin adının neden “*Yeni Muşkara*” koyulduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir. Spor sayfası da bulunan gazete dört sayfa olup, reklam almıştır ve renksiz olarak basılmıştır. 40x28,5cm ebadındadır.¹⁵¹

Niğde: *Feryad* gazetesi

Niğde’de ilk matbaa 1922 senesinde kurulmuştur. Niğde’de ilk neşredilen gazete *Feryad* gazetesidir. 13 Temmuz 1924 tarihinde yayın hayatına başlayan bu gazetenin ismi 13 Ocak 1926 tarihinden itibaren *Niğde* olarak değişmiştir. Sahibi ve C. Şehabettin ve Hamid Şakir, başmuharriri ise C. Şehabettin’dir. Haftalık olan gazete çarşamba bazen de perşembe günleri yayımlanmıştır. Gazetenin bazı sayılarında sahibi olarak Hamid Şakir, sorumlu müdürü olarak Rıza Ratıb gösterilmiştir.¹⁵²

Ordu: *Osmanlı Ajansı*

Ordu basın tarihi Karnik Erman Efendi’nin 1913 yılı başlarında çıkardığı *Osmanlı Ajansı* ile başlamıştır. Karnik Efendi’nin Petek isimli matbaasında küçük boyda basılmıştır. Sahip ve başyazarlığını İsmail Hakkı (Gariboğlu) Beyin yaptığı *Güneş* gazetesi 15 Kasım 1919 tarihinde haftalık 4 sayfa olarak yayınlanmıştır. Gazete o tarihlerde ilde matbaa olmadığı için Giresun’da basılmıştır. 8. sayıdan itibaren Ordulu gençlerin oynadıkları oyundan elde ettikleri gelir ve bağışlarla alınan baskı makinesiyle kurulan Ordu Matbaasında basılan gazete, 1920 yılı ortalarında yapılan baskılar ve

¹⁵¹ Hüseyin Saraç (2012), Cumhuriyet Döneminde Nevşehir’de Basın-Yayın Organlarının Tarihsel Gelişim Süreci (Gazete, Dergi ve Bülten), 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.79-83.

¹⁵² Nevzat Topal (2013), Niğde Basın Tarihinden Bir Kesit (1924-1931). Turkish Studies C.8, Sayı.5, Ankara, s.797-791.

maddi yetersizlikler yüzünden yayın hayatından çekilmiştir. Gazete yayın hayatı boyunca Kurtuluş Savaşı'nı desteklemiştir.¹⁵³

Osmaniye: Cebel-i Bereket gazetesi

Osmaniye'de yayınlanan ilk gazete *Cebel-i Bereket* gazetesidir. Harf devrimi ve mali sıkıntılar nedeniyle yayın hayatına son vermiştir.

Osmaniye Postası gazetesi, 1952 Mayıs ayı başlarından itibaren salı ve cumartesi günleri haftada iki gün yayınlanmıştır. İmtiyaz sahibi M. Nuri Arıkan, yazı işleri müdürü Velittin Temel'in olduğu gazetenin manşet altında Müstakil Siyasi Gazete ifadesi yer almıştır.¹⁵⁴ 2 sayfa olan gazetenin her sayısında Hamdi (Gökalp) Akalın'ın *Yeri Geldikçe* başlıklı köşesi yer almıştır. 1960 yılında yayın hayatına son vermiştir.

Rize: Yeni Ay mecmuası

Rize'de tespit edilen ilk yayın Kasım 1926'da yayına başlayan *Yeni Ay* mecmuasıdır. Hüseyin Avni Bey tarafından çıkarılan ve İstanbul'da bastırılarak bölgede dağıtılan, eğitim, edebiyat ve kültür ağırlıklı olan dergi, Ocak-Şubat 1927 tarihli birleşik 3. sayısıyla yayınına son vermiştir.¹⁵⁵

Rize'de ilk matbaa ve gazete Mustafa Cavaş tarafından Rize matbaası ve gazetesi adıyla 1931 yılında hizmete girmiştir. Rize'de uzun süre yayın hayatına devam eden ilk gazete olan *Rize gazetesi*, 1 Haziran 1933 tarihli 94. sayısında Çoruh ismini almış ve 3 yıl boyunca bu ismi kullanmıştır. Gazetenin Çoruh ismi ise 25 İkinci Kanun 1936'da yayınlanan 227. sayısında tekrar değiştirilerek eski adı olan *Rize*'ye dönüştürülmüştür. 1931-1942 yılları arasında haftada bir gün yayınlanan gazete toplamda 547 sayı çıkmıştır.¹⁵⁶

Sakarya: Adapazarı gazetesi

¹⁵³ Albayrak, 2019, age, s.525-528.

¹⁵⁴ Gülsün Şimşek (2018), Geçmişten Günümüze Osmaniye'de Yerel Basın, Ed. Aytekin İçman-Aydın Ziya Özgür, İletişim Çalışmaları 2018, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya, s.165-166.

¹⁵⁵ Albayrak, 2019, age, s.437-438.

¹⁵⁶ Elif Yormaz (2018), Rize Gazetesine Göre Rize'de Ekonomik Durum (1931-1942), KAREN Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Y.4, S.5, Trabzon, s.122.

Adapazarı'nda yayınlandığı bilinen ilk gazete 7 Mart 1919'da yayın hayatına başlayan haftalık *Adapazarı* gazetesidir. Gazete 1937'de kapanmıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Ahmed Asım Bey aynı zamanda başyazarlık görevini de sürdürüyordu. Neşriyat müdürü Hayri Bey idi. 8 Haziran 1937 tarihinden itibaren *Yeni Adapazarı* gazetesinin yayınlanmasıyla birlikte gazete kapanmıştır. *Yeni Adapazarı* gazetesi haftalık bir gazetedir ve başlığının altındaki *Ülkümüz: Altı Okun Amacıdır. Siyasi, İktisadi ve Edebi Halk Gazetesidir* ifadeleriyle siyasi yönünü açıkça ifade etmiştir.¹⁵⁷

Samsun: Aks-ı Seda gazetesi

Samsun'un matbaa ve gazete kültürü ile tanışması sivil şahsiyetlerin teşebbüsü sonucu olmuştur. Samsun'da matbaa ilk olarak 1887'de Hüseyin Avni Bey tarafından kurulmuştur.¹⁵⁸

Samsun'un ilk gazetesi *Aks-ı Seda (Anadolu Sesleri)* gazetesidir. 2 Ağustos 1908'de yayına başlayan gazetenin sahibi ve mesul müdürü Avnizade Cemil Bey'dir ve Samsun Matbaası'nda basılmıştır. İlk sayısında çıkış amacı şu kelimelerle belirtilmiştir:

"Hakikati düşünen, vatan ve milletin esbab-ı saadetini ta derinlerden arayarak çıkarabileceği kıtaları tahlil ve tetkik zahmetini ihtiyar eden esbab say ve gayreti ve esbab fikret ve hakikatin izhar edecekleri menkul ve muhakemeli sadalara makûs olacaktır."

İl çıktığında cumartesi ve salı günleri yayınlanan gazetenin yayın periyodu 140. sayıdan itibaren haftada üç güne (pazar, salı ve perşembe) çıkarılmıştır. 16 Nisan 1916'dan itibaren haftada bir gün yayınlanan gazete 1 Eylül 1916 tarihinden itibaren 10-15 günde bir yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin menkul ve gayrimenkulleri ile matbaası 1949 yılında üç ortağa satılmıştır.¹⁵⁹ Aynı dönemde *Vicdan*

¹⁵⁷ Cavit Orhan Tütengil (1968), *Sakarya Basını, 1966-1967 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları Yedinci Kitap, Fakülteler Matbaası, İstanbul, s.269-272*; Enis Şahin (2005), *Sakarya Basın Tarihi 1919-2004, Sakarya Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, s.24-33*.

¹⁵⁸ Mervenur Öznülüer (2019), *"Samsun" Vilâyet Gazetesi'nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1939), Atatürk Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, s.5*.

¹⁵⁹ Albayrak, 2019, age, s.540-543.

Sesleri (1908 -1914) ve *Doğru Seda* (1908 -1922) gazeteleri de yayın hayatına başlamıştır.¹⁶⁰

Siirt: Siirt gazetesi

Haftalık Cumhurcu Siyasal Gazete sloganı ile 7 Ağustos 1937 tarihinde yayın hayatına başlayan **Siirt** gazetesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı oklu amblemiyle yayımlanmıştır. Gazete, ilk sayısından 97. sayısına değin başlığın sağında yer alan *Türk Genci! Atatürk, Cumhuriyeti Sana Emanet Etmiştir* ifadesiyle yayımlanmıştır. İlk olarak Zeki Şalış ve Emin Kılıççoğlu'nun sahipliğini yaptığı gazetenin genel yayın yönetmenliğini ve başyazarlığını Abdülatif Atılğan yapmıştır. Daha sonra imtiyaz sahipliğini ve mesul müdürlüğünü Mustafa Eroğuz'un yaptığı Siirt gazetesi, Mehmet Emin Kılıççoğlu'nun "sermayedarlığında" yayın hayatına devam etmiştir. Gazetenin birinci sayısında "Gayemiz ve Yolumuz" başlığıyla Zeki Şalış tarafından kaleme alınan yazıda, "*siyasî amaçlarının Mustafa Kemal'in yapmak ve yaşatmak için kendilerine armağan ettiği Altı Ok'un birleştiği amaca doğru metanet, sadakat ve gayretle varmak azmiyle Türkiye, Siirt ve çevresinde kültürel, sosyal ve ticarî hayatın gelişimine hizmet etmek olduğu* ifade edilmiştir.

Siirt Halkevi tarafından Türkçe'nin kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla yürütülen faaliyetler desteklenmiş, gazetenin iç sayfalarının en üst kısımlarında zaman zaman "*Vatandaş! Türk'sün Öz Türkçe Konuş.*" şeklindeki sloganlara yer verilmiştir. Gazetenin günümüzde genel yayın yönetmenliği ve imtiyaz sahipliğini, kurucusu Mehmet Emin Kılıççoğlu'nun yeğenleri Mehmet Metin Arıtürk ve kardeşi Ahmet Arıtürk yaparken sorumlu yazı işleri müdürlüğünü ise Yusuf Salih Arıtürk yapmaktadır.¹⁶¹

Sinop: Sinob gazetesi

¹⁶⁰ Nazım Hikmet Polat (2002), Türkiye'de Yerel Basının Gelişimine Kısa Bir Bakış, TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S.12, s.23.

¹⁶¹ Resul BABAÖĞLU - Sadi OLGUN - Siirt Basın Tarihi: Bibliyografik bir Döküm, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/5 Spring 2015, Ankara, s.57-78.

Sinob gazetesi, 1918 yılında yayına başlamış haftalık gazetedir. Çarşamba günleri yayınlanan gazetenin künyesinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁶²

Sivas: Sivas Vilayet gazetesi

Sivas'ın ilk matbaası 1878 yılında kurulmuştur. Hükümet Konağı'nın bir köşesinde Taş baskı makineyle basım faaliyetlerine başlayan Vilayet Matbaası, 1913 yılında yeni binasına taşınmıştır. 1993 yılında İl Özel İdare Müdürlüğü'ne devredilen matbaa, bir süre sonra zarar ettiği gerekçesi ile kapatılmıştır.

Sivas'ta yayınlanan ilk yerel gazete 1878 yılında yayın hayatına başlayan *Sivas Vilayet* gazetesidir. İlk sayılarını Ermenice ve Türkçe basan gazete, 6 Aralık 1941 tarihine kadar yayınlanmıştır.

1909 yılında iki özel yerel gazete *Vicdan* ve *Kızılırmak* gazeteleri kentin yazılı basın yaşamına katılmıştır. Vicdan gazetesi, 26 Temmuz 1909 tarihinde İttihat ve Terakki Fırkası memurlarınca yayın hayatına kazandırılmış kentin ilk özel gazetesi kimliğine sahip olmuştur. Vilayet Matbaası'nda basılıp pazartesi günleri yayınlanan gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Halit Cevdet Bey'dir. Cumhuriyetçi, Mefkûreci (Ülkücü), Millî Gazete özelliği ile 15 Teşrin-evvel 325 (15 Ekim 1909) tarihinde yayına başlayan Kızılırmak gazetesi 25 Ekim 1946 yılına kadar yayın hayatında kalmıştır. Kızılırmak ilk neşrine 325'te başlamış, 326 senesi nihayetine kadar devam etmiştir. Üçüncü neşri 1925 senesidir. Bu sene içinde Sivas Halk Fırkası bir gazete çıkarmaya ve Kızılırmak'ı ihya etmeye karar vermişti. 925'de Kızılırmak'ı Halk Fırkası'na devredildikten sonra bir müddet neşriyat hayatına devam etmiş ve nihayetinde gazete Kemal Kitapçı'ya devredilmiştir. Kemal Kitapçı bu gazeteyi yine haftalık olarak 1946 yılına kadar neşriyatını devam ettirmiş ve bu tarihten sonra Ülke gazetesini çıkarmaya başladığından dolayı neşriyatı tatil etmiştir.¹⁶³

¹⁶² <http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Sinop&GazeteID=Sinob>

¹⁶³ Günay Nair (2017), Türk Basın Tarihinde Taşrada Yayınlanan Bir merkez Gazetesi: Ülke, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, C:2, S:4, Bolu, s.80-93.

Şanlıurfa: Urfa Vilayet gazetesi

1925'te Vali Fuat Bey ilk basımevini kurmuş ve **Urfa** adıyla ilk gazete yayınlanmıştır. Vilayet gazetesi hüviyetinde olan bu gazete uzun süre haftalık olarak yayınlanmış, 1949 yılında gınaşırı çıkmaya başlamıştır. Aynı yıl *Yeni Urfa* adını alan gazete 1960'a kadar CHP'nin yayın organı olarak yayınlanmış ve 1960 tarihinde kapanmıştır.¹⁶⁴

Tekirdağ: Köylü Dili gazetesi

Tekirdağ'da yayınlanan ilk gazete **Köylü Dili** adını taşımaktadır. Osman Taşkınbaş tarafından şapograf ile çoğaltılarak yayınlanmıştır. 1927 yılında haftalık perşembe günleri 4 sayfa yayınlandığı söylenen gazetenin elde herhangi bir nüshası bulunmamaktadır. Tekirdağ'da matbaa harfleri ile dizilip basıldığı ve yayınlandığı bilinen en eski gazete **Resmi Tekirdağ** adını taşımaktadır. Tekirdağ Vilayet Matbaasında basılmıştır. Gazete, Tekirdağ Valiliği tarafından 16 Aralık 1926 tarihinden itibaren yayınlanmıştır. Gazetenin adı daha sonra *Tekirdağ* olarak değiştirilmiştir.¹⁶⁵

Tokat: Tokat gazetesi

Tokat'ta ilk matbaa, 1914 yılında Tikuryan adlı bir gayrimüslim tarafından kurulmuş ve bu matbaada **Osmanlı Ajansı** adı verilen bir bülten yayınlanmıştır. Bülten bir yıl kadar devam etmiştir. 1924'de Vali Mustafa Rami Gökçe döneminde kurulan Tokat Vilayet Matbaasında 1925-1926 yıllarında **Tokat** isimli haftalık bir gazete yayınlanmıştır. 1930 yılında yeniden yayın yaşamına başlayan gazete 1935 yılında tekrar kapanmıştır.¹⁶⁶

Trabzon: Trabzon Vilayet gazetesi

¹⁶⁴ Kemal Kapaklı (2014), *Urfa Basın Tarihi ve Yerel Gazetecilik*, Şanlıurfa Kültür, Eğitim, Sanat Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara, s.114.

¹⁶⁵ İbrahim Birelma (2014), *Tekirdağ Basın Tarihi*, <https://arsiv.tekirdagyenihaber.com/tekirdag-basin-tarihi/>
Aslı Köseoğlu (2017), *Dijital Ortamda Yerel Basın: Tekirdağ Örneği Üzerinden Bir İnceleme*, Egemia Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergi, İzmir, S.1, s.38

¹⁶⁶ Albayrak, 2019, age, s.649-650.

Trabzon merkezde 1865 yılında kurulan matbaa, Vali Esad Muhlis Paşa zamanında 13 Nisan 1869 yılında ilk Türkçe gazete olan *Trabzon Vilayet* gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Padişahın onay alındıktan sonra da 17 Mayıs 1869 tarihinden itibaren haftalık olarak yayın hayatına başlamıştır.¹⁶⁷ Trabzon Vilayet gazetesi ve matbaası, Trabzon'da basın ve yayın hareketinin oluşmasındaki en büyük etmenlerden biridir. Buradan yetişen pek çok kişi hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde Trabzon yerel basınının etkin kişileri olmuşlardır. Vilayet Gazetesi aralıklarla yayınını 1916 Rus işgaline kadar devam ettirmiştir.

Trabzon'da özel Türkçe basının öncüsü, II. Meşrutiyet dönemi öncesinde 1885 tarihinde Mehmet Nuri ve Ahmet Fehmi Efendi'nin çıkarmış oldukları Saadet ile 1897 yılında Şatırzade Osman Bey'in imtiyazını aldığı Karadeniz gazeteleridir. II. Meşrutiyet döneminde Trabzon basını, dönemin siyasal akınları ve siyasal partilerinin faaliyetlerine paralel olarak; Trabzon'da siyasal söylemler oluşturmayı amaçlayan bir karaktere sahiptir. Yerel basın sadece siyasetle sınırlı kalmadan bölgede kültürel öğelerin gelişimine de öncülük etmiştir. 1918-1925 döneminde; dönemin siyasal gelişmelerine paralel olarak ortaya çıkan Trabzon yerel basını, milli hareketin gelişimine uygun olarak Hürriyet ve İtilafçılık - İttihat ve Terakki çekişmesinden Millî Mücadele basınına doğru bir gelişme göstermiştir.¹⁶⁸

Tunceli: *Munzur gazetesi*

1947'de İstanbul'da basılan *Tunceli Postası* gazetesi ilin adını taşıyan ilk gazetedir. Tunceli'den yayın yapan ilk yerel gazete Turgut Parlar ve Şevket Çeçen'in sahibi olduğu *Munzur* gazetesidir. Gazete aynı zamanda bölgede yayınlanmış en uzun soluklu yerel yayından birisidir. İlk sayısı Haziran 1953 tarihinde yayınlanan Tunceli C. Mutlu Yazıhanesinden idare edilen Elazığ'da bulunan Uluova Matbaası'nda basılan gazete, pazar günü hariç her gün

¹⁶⁷ Hüseyin Albayrak (2005), Doğu Karadeniz Bölgesinde İlk Matbaa, İlk Gazete ve İlk Salname, KARAM Dergisi, Sayı:4, Trabzon, s.39-52.

¹⁶⁸ Rahmi Çiçek (2017), Çok Partili Hayata Geçişte Trabzon Basını (1945-1950), KAREN (Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 2017, 3/3, Trabzon, s.129-166.

yayınlanmıştır. Turgut Parlar, künyede yazı işleri müdürü olarak da yer almaktadır.¹⁶⁹

Uşak: *Uşak Halkevi Dergisi*

Uşak'ta ilk yayın 1936'da çıkarılan *Uşak Halkevi* dergisidir. Sahibi Alaeddin Tiritoglu olan ve ikinci sayısı bir yıl sonra yayınlanan dergi ilde basımevi olmamasından dolayı İstanbul'da basılmıştır. Uşak eski milletvekili ve belediye başkanlarından Alâeddin Tiritoglu öncülüğünde yirmi iki ortaklı ilk matbaa 1949'da açılmış, Eskişehirli Celal Kağnıcıoğlu yazı işlerini, Kütahyalı Matbaacı Talat da teknik tertibini yürütmüştür. Matbaada basım işlerinin yanı sıra *Kurultay* adlı haftalık gazete çıkarılmıştır. 1951 yılında ortaklarının anlaşamaması nedeniyle matbaa kapanmıştır. Uşak'ın 1953 yılında il olmasından sonra basın sektöründe gelişmeler yaşanmıştır. Ancak Uşak'ta matbaa bulunmadığı için gazeteler Afyon il merkezlerindeki matbaalarda basılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri Afyon'da basılan Ali Uluğ'un yayınladığı gün aşırı 2 yıl yayınlanan *Murat* gazetesidir. 17 Şubat 1954 tarihinde çıkmaya başlayan *Demokrat Uşak* gazetesi altı ay boyunca Afyon ilindeki Sadakat matbaasında basıldıktan sonra sahiplerinin Yeni Uşak Matbaası'nı kurmasıyla Uşak'ta basılmaya başlamıştır.¹⁷⁰

Van: *Van Kartalı gazetesi Artsvi Vaspurakan*

Van'da varlığı bilinen ilk yerel gazete, Ocak 1858'te Mıgırdıç Kırımyan (Mkrtich Khrimian) adlı bir Ermeni din adamı tarafından çıkarılan *Van Kartalı* (Artsvi Vaspurakan)'dır.¹⁷¹ Kırımyan, gazeteyi 1855'de aynı adla İstanbul'da dergi olarak yayınlamıştı.¹⁷² 1856'da Van'a geri dönen Kırımyan, Ocak 1858'den itibaren *Van Kartalı*'nı

¹⁶⁹ Besime Şen - Sinan Yıldırım (2013), Tunceli'de Yayınlanan Yerel Süreli Yayınlar: Bibliyografik Bir Döküm, ed. Şükrü Aslan vd, Dersim'i Parantezden Çıkarmak, İletişim Yayınları, İstanbul, s.273-286.

¹⁷⁰ M. Murat Öntuğ-Hüseyin Saraç (2012), Cumhuriyet Döneminde Uşak'ta Matbaa, Gazete ve Dergilerin Tarihsel Gelişim Süreci, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.5, s.1, Uşak, s.3-7.

¹⁷¹ Rubina Perroomian, The Heritage of Van Provincial Literature; Armenian Van/Vaspurakan, ed. Richard G. Hovannisian, Mazda Publishers, California (USA), s.138.

¹⁷² Age, s.136.

gazete olarak Van Gölü yakınlarındaki Varak Manastırı'ndan (Yedi Kilise) çıkarmaya devam etmiştir. Beş yıl kadar süren yayın hayatı boyunca Van Kartalı, Ermenileri sürekli olarak isyana teşvik etmiştir. 1862'te Muş Surp Garabet Manastırı'na (Çengelli Kilise) atanan Kırımyan, matbaasını Van'dan Muş'a taşıyarak 1963-1965 yılları arasında bu defa Artsvik Tarono (Taron'un Küçük Kartalı – Muş Kartalcığı) adlı yeni bir dergiyle çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁷³

Bölgede Ermeniler tarafından çıkarılan bölücü yayınların sayısında zamanla artış olmuş ve bunlar geniş bir kitleyi etkilemeye başlamıştı. Bu tür yayınların zararlı etkilerini önlemek isteyen Türk aydınlarının basınla ilgilenmesinde azınlık basını etkin bir rol oynamıştı.

Van'da çıkarılan “*Van*” gazetesi de bu düşüncenin bir ürünü olmuştu. Gazetenin çıkarılması Anadolu'nun aydınlatılması ve kalkındırılması fikrinin devamı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Van'ın Türk kültürünü koruyan bir vilayet konumunda bulunması, İran sınırına yakınlığı, buradaki ayrılıkçı Ermenilerin faaliyetleri ile askeri-stratejik bir merkez olması gibi nedenlerle burada bir resmi vilayet gazetesinin çıkarılması zorunluluğu hissedilmişti. Bu nedenlerden dolayı 1892'de haftalık ve dört sayfa halinde resmi *Van* vilayet gazetesi çıkarılmıştı. Türkçe yayınlanan gazete, Hükümet Konağı civarında bulunan Vilayet Matbaası'nda çıkarıldı.¹⁷⁴

Yalova: İleri Yalova gazetesi

İleri Yalova gazetesi, 21 Kasım 1953 tarihinden itibaren cumartesi günleri yayınlanan haftalık gazetedir. Sahibi ve mesul müdürü Tahsin Çetinkaya olan gazete küçük boy 4 sayfa ve 4 sütun olarak dizilmiştir. Manşet altında *Dilimiz Halkın Dilidir*, onun altında da *Siyasi, içtimai, edebi, mizahi müstakil gazete* ifadeleri yazılmıştır.

Yozgat: Yozgad gazetesi

¹⁷³ Fikret Yavuz (2007), Ermeni Kimliğinin İnşasında Bir Patrik Portresi Mıgırdıç Kırımyan, Akademik İncelemeler, Cilt:2, Sayı:1, Sakarya, s.265-266.

¹⁷⁴ Abdulaziz Kardaş (2013), Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Van'da Basın (1908-1915), Turkish Studies, Volume:8/13 Fall 2013, Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY, s.1189-1204

Yozgad gazetesi 1910 tarihinde yayına başlamıştır. Sahibi ve mesul müdürü Mehmed Sadık'tır. İdare yeri künyede Daire-i Mahsusa (Özel İdare) olarak gösterilmiştir. Çarşamba ve cumartesi günleri yayınlanan ve 4 sayfa olan gazete 270. sayıdan sonra 2 sayfa yayınlanmıştır. Başlık altında *Cum'artesi ve Çarşamba fünleri çıkar müstakil, menafi-i vataniyyeye hadim Osmanlı gazetesidir* ibaresi yer almıştır.¹⁷⁵ Çapanoğlu gazetesinin İttihat Terakki Fırkası'nın iktidarda olduğu dönemde Yozgat Türkocağı Şubesinin yayın organı olarak çıkarıldığını yazmıştır. Mehmet Akif'in, 1912 yılında Arnavutluk'un Osmanlıdan kopması sonrasında, II. Abdülhamit'i yeren yazıları bu gazete de yayınlanmıştır. Savaş yıllarında donanmaya yardım kampanyaları yaparak, cephelere gönderilecek kavurmalar ve çamaşırlar ile ilgili kampanyalar yaparak büyük hizmetler yapan gazete 3-4 yıl sonra kapanmıştır.¹⁷⁶

Zonguldak: Zonguldak gazetesi

1920 yılında Zonguldak'ta Fayızzade Mehmet Efendi tarafından *Hâkimiyet* gazetesi 15 günde bir olmak üzere yayınlanmaya başlamıştır.¹⁷⁷

Zonguldak'ta ilk gazete Kastamonu'da *Açıksöz* gazetesinin çıkarılmasında da payı olan Tahir Karaoğuz tarafından yayımlanmıştır. Akın Tahir Karaoğuz Zonguldak'a yerleştikten Zonguldak Yazım ve Basımevini kurmuş, Cumhuriyetin ilanından 7 ay önce 23 Mart 1923'te *Zonguldak* isimli bir gazete çıkarmıştır. Gazetenin başlığının altında *İktisadi, İctimai, İdari Memleket Gazetesi* ifadeleri bulunmaktaydı. İlk dönemlerinde haftalık pazar günleri yayınlanan gazetenin yayın periyotları zaman içinde cumartesi-salı, perşembe-pazar günleri olarak haftada iki gün olarak değişmiştir. Gazete, 1953 yılında 1916. sayısıyla yayın hayatına veda etmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ <http://www.osmanlicagazeteler.org/Gazeteler.php?il=Yozgat>

¹⁷⁶ Abdulkadir Çapanoğlu (1921), *Yozgat il vilayet matbaası ve Yozgat gazetesi*, <https://www.yozgatgazetesi.com/a-kadir-capanoglu/yo-zgat-il-vilayet-matbaasi-ve-yozgat-gazetesi-160935.html>.

¹⁷⁷ İbrahim Atilla Sakka (2021), *Karabük Basın Tarihi*, <https://www.karabukpostasi.com/93514/>

¹⁷⁸ Dilşad YİRSUTİMUR (2008), *Zonguldak Basın Tarihi (1923-2007)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Sakarya, s.

2.5. MİLLİ MÜCADELE'DE ANADOLU BASINI

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce, yabancı işgaline karşı sesini yükselten Türk gazeteleri ve gazetecileri de bulunmaktadır. Bunların başında 15 Mayıs 1919'da Kordon'da ilerleyen Yunan askerlerine ilk kurşunu attıktan sonra şehit edilen, İzmir'in *Hukuk-u Beşer* gazetesi başyazarı Hasan Tahsin (Osman Nevres) gelir. Bazıları ise direnmekten çok işgalcilerle uzlaşma eğilimi göstermişlerdir. Mustafa Kemal'in ulusal direnci örgütlenmeye başladığında ilk girişimi, haber akımını kontrol altına almak olmuştur. Bölgeye dışarıdan her çeşit haberin ister telgraf ister gazete yoluyla girmesini engellemiştir. İkinci adım olarak, Sivas Kongresi vesilesiyle, 14 Eylül 1919'da Müdafaa-yı Hukuk sözcüsü olarak *İrade-i Milliye* gazetesi yayın hayatına başlamıştır.¹⁷⁹

Padişah ve İstanbul Hükümetlerinin baskı ve kontrolünden uzak kalmaları yanında çoğunlukla, işgal altında olmayan şehirlerde yayınlanışları Anadolu basınının bağımsız hareket etmelerini kolaylaştırmış, Milli Mücadeleyi daha yakından izlemelerini kolaylaştırmıştır. İzmir'in işgali sonrasında Anadolu gazeteleri seslerini daha fazla ve ateşli yazılarla duyurmaya başlamışlardır.¹⁸⁰ Milli Mücadele'nin kazanılmasında destekleyici katkısıyla Anadolu basını en büyük unsuru oluşturmuş, maddi sıkıntılar, dağıtım yolundaki düzensizlikler, kâğıt temininde karşılaşılan zorluklara rağmen, kuvvetini ve sesini duyurmaktan biran olsun geri kalmamıştır. Anadolu Ajansının kurulmasıyla da haber alma konusunda çok önemli bir aşama kaydedilmiş, doğru haberlerin ilk elden sağlanması basın için büyük kazanç olmuştur.

Doğruyol gazetesi, Türkler namusuyla yaşamayı bildikleri gibi şerefiyle de ölmeyi bilir diye yazarken, Konya'da İngiltere'nin baskısıyla *Öğüt* gazetesinin İtalyan işgalcileri tarafından kapatılması, 28 Ocak 1920 günü büyük bir mitingle protesto ediliyordu. Konya Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Başkanı Sivaslı Ali Kemali, konuşmasında, *Bugün, Öğüt'ü kapamışlarsa, yarın bir başka*

¹⁷⁹ Koloğlu, 2006, age, s.114

¹⁸⁰ Hülya Baykal (1988), Milli Mücadele Basını, ATAM Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.4, S.11, Ankara, s.475.

Öğüt çıkacak, bizi hakikat yolunda asla ve asla susturamayacaklar diye haykırarak Anadolu insanının duygularına tercüman oluyordu.

Açıksöz'ün 15 Temmuz 1919 tarihli sayısında Anadolu insanı, *Uyun ey Anadolu ahalisi, uyan! Uyku devresi çoktan geçmiştir* cümlesiyle mücadelele çağrılıyordu.¹⁸¹

2.6. MİLLİ MÜCADELEYE ÖNCÜLÜK EDEN GAZETELER

İrade-i Milliye gazetesi

Mustafa Kemal, 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sona ererken Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu önce kendi milletine anlatmak kararına vardığında gazete çıkarmak gereğini duydu. Adını ve başlık altını Mustafa Kemal'in koyduğu *İrade-i Milliye* gazetesini çıkarmak için izin Sivas Valisi Reşit Paşa'dan alındı. Vilayet Matbaası'nda basılan gazetenin imtiyaz sahibi Sivas Kongresi üyelerinden Rasim Hoca'nın öğrencisi 22 yaşındaki Selahattin (Ulusalerk)'ti. 14 Eylül 1919'da 4 sayfa olarak yayın hayatına başlayan *İrade-i Milliye* gazetesinin yazılarının tamamı Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle yazılmıştır. 18 Aralık 1919'daki sayısından itibaren gazete Ankara'ya hareket etmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolünden çıkmıştır.¹⁸²

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi

Mustafa Kemal, Ankara'ya gelişinin ikinci günü yeni bir gazete çıkararak, Ulusal Kurtuluş Savaşının amaçlarının ve yapılanların bütün yurda duyurulmasını istedi. Gazetenin ismini *Hâkimiyet-i Milliye* olarak koydu. Yazı işleri müdürlüğüne Recep Zühtü (Soyak) getirildi. Gazete 10 Ocak 1920'den itibaren haftada iki kez yayınlanmaya başladı.

Gazetenin ilk sayısında çıkış sebebi ve adının *Hâkimiyet-i Milliye* olması hakkında şunlar yazılmıştır:

“Bugünden itibaren mevki-i intişara çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfi olarak vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda takip edeceği tarihi mücadelenin nev'idir. Şu hâlde diyebiliriz ki

¹⁸¹ age, s.478.

¹⁸² Yücel ÖZKAYA (1989), Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.59-61.

Hâkimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hâkimiyeti olacaktır. İşte Kuva-yı Milliye, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı bu ıztırapın mevlûdu ve bu ahval ve hadisatın netice-i tabiiyesidir."

*Hâkimiyet-i Milliye'nin yazıları Heyet-i Temsiliye tarafından düzenlenmekteydi. Yazıların çoğu imzasızdır.*¹⁸³

Önceleri haftada iki gün çıkarılan gazete, Ankara'ya yerleşen güçlerin etkinleşmesinden sonra 1921 Şubat'ında günlük duruma getirilmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi Falih Rıfkı Atay'ın başyazarlığında, Ankara rejiminin görüşlerini yansıtan bir parti hatta devlet sözcüsü görünümünü almıştır.¹⁸⁴ DP'nin çıkardığı yasayla CHP'ye ait mal varlıklarına el konulunca basımevinden yoksun kalan *Ulus* gazetesi Aralık 1953'de yayınına son vermiştir.¹⁸⁵ 1934-1971 yılları arasında *Ulus* adıyla yayınlandıktan sonra, *Yeni Ulus*, *Halkçı Ulus*, *Halkçı*, *Barış* isimleriyle de yayın hayatını sürdürmüştür.¹⁸⁶

Hukuk-u Beşer gazetesi

Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918'de imzalanmasının ardından 5 Kasım 1918'de Hasan Tahsin Recep (Osman Nevres) tarafından İzmir'de yayınlanmaya başladı. Alt başlığında, "*Siyâsî, Fennî, İlmî, Edebî, İctimaî, Ziraî, İktisadî*" sözcükleriyle ilgi alanının genişliğini gösteren *Hukuk-ı Beşer*, yayın ilkelerini de "*Hukuk-ı ibâdî müdâfî, hakikatten ayrılmaz, hâdim-i beşeriyet, hür, müstakil gazetedir. Genç mefkûrelere sahifeleri açıktır*" şeklinde açıklamıştır. Her gün yayımlanacağını duyurmasına rağmen yasaklamalarla engellendiği için toplam 155 sayı çıkan *Hukuk-ı Beşer*'in başyazarı Hasan Tahsin Recep, sorumlu müdürü de Doktor Avni Muhittin Beydir. 45. sayısında, "*Hür*" sözcüğü, başlığın üstüne eklenerek gazetenin adı *Hür Hukuk-ı Beşer* olur. Gazetede, Naci Seni, Midhat, Mahmud Şevket, Salih Zeki, Halil Zeki, Mehdi, A. Vecihi, Bezmi Nusret imzaları yanında daha çok gülmece nitelikli yazılarda, Ben, Ma'ruf gibi müstear imzaların kullanıldığı görülür. Sadece, gazetenin 105.

¹⁸³ Age, s.61-70.

¹⁸⁴ Ali GEVGİLİ (1982), "Türkiye Basını", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s.213.

¹⁸⁵ Age, s.222.

¹⁸⁶ Girgin, 2011, age, s.105

sayısında, sosyalizme inandığını, sosyalist olduğunu açıkladığı, “İftiralara Cevap” başlıklı açıklama yazısında Tahsin adıyla karşılaşıyoruz:

“Bazı yadigârlarımızın İtilâf mümessil-i askerîlerinden birine hakkımda kahpece bazı isnâdât ve ithâmâtta bulunduklarını teessüfle haber aldık. Biz meslek itibariyle tekrar edelim adalet-i içtimaiyye ve muvazene-i iktisâdiyye esâsını tervic edenlerdeniz yani kelimenin bütün manasıyla sosyalistiz. Bolşevikliğe gelince daha ne olduğu belli olmayan ve cidden buhar halinde bulunan bir fikrin nezdimizde rû-yi kabul görmeyeceği müstağni-i izahtır. Mazide vatanî ve hasbî bir hareket mi? Her şeye rağmen ben bugün nefsim için medâr-ı iftihar ve gençlik nâmına vesile-i şeref addedenlerdenim... Kâinâtın bu husustaki hükm-i indisinin nazarımda hiçbir kıymeti yoktur. Rahmi Bey’in çocuğu meselesinde benim meşgûl olduğumu, âlâkadâr bulunduğumu iddia edenlere sefil, habîs ve namert derim. Ben fikrî isyanımı kalemimle ta’min edenlerdenim. Tahsin”

15 Mayıs 1919 Perşembe günü, İzmir’in işgaline karşı çıkıp direnen, şehit düşen Türkler arasında Hasan Tahsin de vardır. Şehit edilmesini ilk olarak *Ahenk* gazetesi, 18 Mayıs 1335 [1919] günlü sayısının 2. sayfasında “*Hukuk-ı Beşer refikimizin ser-muharriri Hasan Tahsin Recep Bey’in de kargaşalık esnasında şehit düştüğünü kemal-i teessüfle işittik. Cenâb-i Allah gani gani rahmet eylesin...*” şeklinde duyurmuştur.¹⁸⁷ Gazete 4 Mayıs 1919 tarihine kadar yayınlanmıştır.¹⁸⁸

Öğüt gazetesi

Abdülkadir Ahmet (Doyran) tarafından 1 Eylül 1917 tarihinde Afyon’da yayınlanmaya başlayan haftalık gazetedir. 15 Mayıs 1919’da Yunanlıların İzmir’i işgalinden sonra Abdülgani Ahmet Bey, *Öğüt* gazetesi ve matbaasını Konya’ya taşımıştır. 1 Temmuz 1919’dan itibaren 97. sayısıyla günlük olarak yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Aşki Naili Beyin yazı işleri müdürlüğünü yaptığı gazetenin başyazarı Nuri Tahsin’dir.

¹⁸⁷ Efdal SEVİNÇLİ, Basın tarihimizin en çok dikkati çeken gazetesi: *Hukuk-ı Beşer* <https://kentyasam.com/2022/07/24/basin-tarihimizin-en-cok-dikkati-ceken-gazetesi-hukuk-i-beser/>

¹⁸⁸ <http://www.izmirdesanat.org/hasan-tahsinin-gazetesi-hukuk-u-beser-kitaplasti/>

Öğüt, 22 Aralık 1919'da İngiliz baskısıyla işgal altındaki İstanbul Hükümeti'nin Konya Valiliğine talimatı ile kapatılmıştır. Bu defa *Halka Öğüt* adıyla çıkan gazete kısa bir süre sonra 14 Ocak 1920'de yeniden kapatılmıştır. Gazete İngiliz aleyhtarı yayınlarına devam etmesi sonrasında İngiliz güçlerin baskısıyla İtalyan işgal güçleri tarafından matbaası basılmış, *Öğüt*'ün yayını durdurulmuştur. İtalyan komutan tarafından gazete idaresine baskının önceden haber verilmesiyle matbaanın bir kısmı gizlice Söylemez Baba Türbesi'ne taşınmıştır. *Öğüt*'ün kapatılması Konya'da büyük bir mitingle protesto edilmiştir. Gazete, bundan sonra Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Ali Kemalî Hoca ile Vali Suphi Bey'in desteği ile *Nasihât* adıyla 23 sayı yayınlanmıştır. 19 Şubat'tan sonra yeniden *Öğüt* adıyla yayınına devam eden gazete 2 Temmuz 1921'den itibaren Ankara'ya taşınmıştır. Bundan sonra *Öğüt*, Ankara'da yayına başlayarak aynı anda iki şehirde çıkan ilk gazete olmuştur. *Öğüt* gazetesi, 9 Mayıs 1923 tarihinde 1146. sayısını çıkararak yayın hayatına veda etmiştir.¹⁸⁹

Yeni Gün gazetesi

Yunus Nadi tarafından kurulan *Yeni Gün* gazetesi, 2 Eylül 1918'de yayın hayatına İstanbul'da başlamıştır. 27 Mart 1919'da yayını durdurulan gazetenin üzerindeki kapatma kararı Ahmet Rasim'in başvurusu üzerine kaldırılmış, fakat gazete uzun süre yayınlanmamıştır. 11 Ekim 1919'da başlayan ikinci yayın dönemi 12 Nisan 1920'ye kadar sürmüştür. İstanbul'un işgali üzerine 22 Mart 1920'de şehri terk eden ve 2 Nisan 1920 günü Ankara'ya ulaşan Yunus Nadi, bir süre *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinin idaresini üstlenmiştir. Ankara'nın ilk günlük gazetesi Anadolu'da Yeni Gün 9 Ağustos 1920'de yayınlanmaya başlamıştır. Bu dönemde gazete, Mustafa Kemal'e olumlu yaklaşan, anti-empyralist, ulusal kurtuluşçu, sosyalist bir gazetedir. Kararlı sosyalist çizgisi Şubat 1921'e kadar süren gazetede 1922'de Kemalist eğilim hâkimdir. Saltanatın kaldırılması sonrasında Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi'nin de katılımıyla Cumhuriyet gazetesini İstanbul'da kurmuştur. İlk sayısı 7 Mayıs 1924 günü 6 sayfa çıkan

¹⁸⁹ Caner Arabacı, Bünyamin Ayhan, Adem Demirsoy, Hakan Aydın (2008), Konya Basın Tarihi, Palet Yayınları, Konya, s.172-184

gazetenin ilk sayısında Yunus Nadi, herhangi bir hükümetin, herhangi bir partinin gazetesi olmadıklarını, cumhuriyet fikrinin temsilcisi, koruyucusu, demokrasinin ve halk idealinin savunucusu olacaklarını ifade etmiştir. Sermaye arttıkça önce Nebizade Hamdi, sonra da Zekeriya Sertel ortaklıktan ayrılmıştır.¹⁹⁰ Çavdar, gazetenin İstanbul'a taşınmasının ve *Cumhuriyet* adıyla çıkarılmasının nedenlerinden birinin, Ankara'yı rahatsız eden İstanbul basını karşısında, hükümeti ve iktidarı savunmak amacı olduğunu öne sürmüştür.¹⁹¹

Anadolu Ajansı

Mustafa Kemal'in basına verdiği önemin bir kanıtı Anadolu Ajansı'nın kuruluşudur. AA, ulusal birliği engellemek amacıyla yapılan iç ve dış kışkırtmalara karşı önlem almak ve Kurtuluş Savaşı ile ilgili karar ve bilgileri halka duyurmak amacıyla 6 Nisan 1920 günü kurulmuştur.¹⁹²

İstanbul'dan Ankara'ya geçmek üzere yola çıkan Yunus Nadi ve Halide Edip arasında geçen konuşma sırasında Halide Edip'in önerisi üzerine Anadolu Ajansı ismi Yunus Nadi tarafından beğenilmiştir. Ankara'ya ulaştıktan sonra ajans fikrini Mustafa Kemal'e açan Halide Edip Hanım, haberleri telgrafhane olan yerlere göndermek, telgrafhane olmayan yerlerde cami duvarlarına asmak, önemli İngilizce ve Fransızca gazeteleri zamanında temine çalışmak gibi önerilerde bulunmuştur. Mustafa Kemal'in teklifi olumlu bulunmasıyla Ziraat Mektebi'ndeki karargâhta Mustafa Kemal, Yunus Nadi, Halide Edip ve Cami'nin (Baykurt) katıldığı yemekte ajans fikri kabul edilmiş, yalnız Mustafa Kemal ilk birkaç gün için memleket muhitine gönderilen telgrafları "takip olunan siyaset ve düşünceye muhalif bir şey olmasın diye görmek isteğinde bulunmuştur. AA'nın ilk bürosu Ziraat Mektebi'nde Refik (Saydam) Beyin odası olmuştur. Yunus Nadi ve Halide Edip tarafından

¹⁹⁰ Ferhat EROĞLU (2021), Yunus Nadi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.150-320

¹⁹¹ Tevfik Çavdar (1995), Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, İmge Kitabevi, Ankara, s.255.

¹⁹² Girgin, age, s.107

başlatılan ilk çalışmalara daha sonra İstanbul Milletvekili Ali Rıza Beyde katılmıştır.¹⁹³

Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye adına, 8 Nisan 1920 tarihinde, kolordulara, vilayetlere, müstakil livalara, Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyetlerine, Müdafaa-i Milliye Heyet-i İdarelerine, Ankara vilayetine ve Mebusan Heyeti'ne gönderdiği genelge ile Anadolu Ajansı'nın kuruluşunu duyurmuştur:

“ Kalb-i İslam olan Osmanlı Saltanat Merkezi'nin, düşman eline geçmesi ve bütün ulus ve vatanımızın en büyük tehlikeye uğramasının sonucu olarak, bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaşı sırasında, halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması önemle göz önünde tutulmuş ve burada en yetkili kişilerden oluşan bir özel kurulun yönetiminde ve Anadolu Ajansı adı altında bir kurum kurulmuştur.

Anadolu Ajansı'nın en hızlı araçlarla vereceği havadis ve bilgi, Temsil Heyetimiz'den de geçeceği için, ajans tebliğleri, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatımızca da bucak ve köylere kadar dağıtılacak ve duyurulacaktır. Bu bakımdan acele tertibat alınması ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur.” ¹⁹⁴

Anadolu Ajansı'nın *Anadolu Halkına Çağrı* başlığını taşıyan ilk bültenini 12 Nisan 1920'de yayınlanmıştır:

“Devlet merkezimizin düşman işgali altına geçmesi üzerine Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk azim ve kararlılığı içinde yiğitçe harekete geçtiği şu sıralarda din ve vatan kardeşlerimizin en doğru haber ve bilgiler alabilmelerini sağlamak için kurulan Anadolu Ajansı bugünden itibaren göreve başlıyor. Bugün alınan haber ve bilgilerin oralarda da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunup bilinmesi gereğini arz ve açıklamaya yer yoktur. Bu amaçla oralarda dahi özel örgütler meydana getirerek her gün vereceğimiz bilgilerin telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine yazılması ve yeterli araç olan yerlerde basılması, yayınlanması ve dağıtılması, nahiyele ve hatta köylere kadar gönderilmesi

¹⁹³ Eroğlu, age, s.172-173

¹⁹⁴ Girgin, age, s.108.

hususlarının yerine getirilmesini hepinizin vatan ve millet sevgisinden ve yardımlarından rica ederiz...”¹⁹⁵

Anadolu Ajansı'nın kurucuları: Kars Milletvekili Ağaoğlu Ahmet (Ağaoğlu), Siirt Milletvekili Mahmut (Soydan), Mardin Milletvekili Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Karahisar Milletvekili Ruşen Eşref (Ünaydın), Bolu Milletvekili Falih Rıfkı (Atay), Tevfik Kâmil (Koperler), Yusuf Hikmet (Bayur), AA Müdür-ü Umumiyesi (Genel Müdürü) Alaattin, AA İstanbul Mümressili Ethem Hidayet, AA Edirne Temsilcisi Enver Nurettin ve AA Başyazarı Kemalettin Kami (Kamu)'dur.

Seyyare-i Yenidünya (Yenidünya)gazetesi

1920 Ağustos ayında Çerkez Ethem'in desteğiyle Arif Oruç tarafından çıkarılan gazetenin başlığının altında; “Dünyanın Fukara-i Kasibesi (emekçileri) Birleşiniz” sloganı Azerice olarak yer almaktadır. Etem Çetelerine Seyyare denildiği için *Seyyare-i Yeni Dünya* adını kullandı. Gazete kendini önce Türk Bolşevik, sonra İslam Bolşevik olarak tanıtıyordu. Gazete Ankara'da resmi Türkiye Komünist Partisi'nin kurulması sırasında Ankara'ya taşındı. Bu dönemde başlık altındaki Azerice slogan, “Dünya emekçileri birleşiniz” şeklinde Türkçeye çevrilerek başlığa “Türkiye Komünist Partisi'nin gazetesidir” ibaresi konuldu. Resmi yazı işleri müdürü Hakkı Behiç iken gerçek yazı işleri müdürü Arif Oruç'tu.

Gazete bu sıralarda yayınlanan makalelerde komünizmin tarihi gereksinim olduğu belirtiliyordu. Ancak, Türkiye'de komünizmin dikkatlice, sabırla ve büyük tehlikelere atılarak gerçekleştirilebileceğini, Türk komünistlerin ülke koşullarını, halkın yaşantısını ve fanatizmini gözönünde bulundurmaları gerektiğini ve Anadolu'daki komünizmin İslam düşüncesi ile sıkı sıkıya bağlı bulunması gerektiğini belirtmekten geri kalmıyordu.

29 Eylül 1921 tarihinde aftan yararlanan Arif Oruç Ankara'ya döndükten 2 ay sonra gazeteyi *Yeni Dünya* adıyla yeniden çıkardı. Gazetenin yazı işleri kadrosunda Nizamettin (Nazif), Sosyalist Milletvekili Tevfik Rüştü (Aras) ile Lazistan

¹⁹⁵ Orhan Koloğlu, *Havas ve Reuter'den Anadolu Ajansı'na, ÇGD Yayınları, Ankara, s.48*

milletvekili liberal Osman Bey görev alıyordu. Toplam 160 sayı çıkan ve 2 sayfa olan gazete 1922 yılının mart ayında kapandı.¹⁹⁶

2.7. MİLLÎ MÜCADELE YANLISI GAZETELER

Adana - Yeni Adana gazetesi

Millî mücadeleyi destekleyen gazetelerden biri de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Fransızlar tarafından işgal edilen Adana'da, 25 Aralık 1918'de yayınlanmaya başlayan *Adana* ve onun devamı olarak yayınlarını sürdürecektir olan *Yeni Adana* gazetesidir. Adana ilinin işgalini alkışlayan ve İstanbul hükümetinin tutumunu savunarak Kuvayı milliye aleyhtarlığı yapan "Ferda" adlı gazeteye tepki olarak doğan *Adana* gazetesi, Yedek subay Yozgatlı Avni (Doğan) ile Öğretmen Ahmet Remzi (Yüreğir) tarafından yayınlanmıştır.

Çukurova'nın Türk olduğunu haykıran bu gazete ancak üç sayı çıkabilmiş, işgal kuvvetlerinin baskısı sonucu, valilikten gelen bir emirle kapatılmıştır.

Avni ile Ahmet Remzi bu kapatma sonrasında *Yeni Adana* adında bir gazete çıkarmak için valilikten gerekli müsaadeyi almışlardır. Hayat Basımevinde basılan gazetenin 8. nüshasında Avni Doğan imzasıyla yayınlanan "Kanuna Saygı" başlıklı yazıda gazete kapatılması eleştirilmekte, *Adana* gazetesinin kapatılmasının kanunsuz olduğu belirtilmektedir. Bu yazı üzerine milli mücadele aleyhtarı *Ferda* gazetesinin sahibi Ali İlmi, Avni Doğan ve Ahmet Remzi'yi ittihatçılıkla suçlamış, basımevinin kapatılmasını, bu iki genç gazetecinin tutuklanmasını sağlamıştır. Daha sonra tutukluluk halinden kurtulan Avni Doğan 1919 yılının son aylarında Boğazlayan Kaymakamı olarak görevlendirilir. Arkadaşı Ahmet Remzi, Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini kurmak ve Adana halkının sesini duyurmak için *Yeni Adana*'yı yayınlamak ister ve Boğazlayan'a gelir. Konya'da yayınlanan *Öğüt* gazetesinden temin edilen birkaç kasa hurufat ile eski bir pedal makinesiyle Torosların eteğindeki Gebelek istasyonunda, kör bir hatta çekilen hurda bir

¹⁹⁶ K. Yust (1995), *Kemalist Anadolu Basını*, ÇGD Yayınları, s.102-104; Hıfzı Topuz (2003), II: Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.134-136.

vagon içinde 9. sayısı 25 Temmuz 1920'de yayınlanır. *Yeni Adana*'nın 5 Ağustos 1920 tarihli 10. sayısı ise Bilemedik istasyonunda yayınlanmıştır. O günlerde gazetenin tüm kadrosu yazar Ahmet Remzi ile mürettip Hamdi'den oluşmaktaydı. Hurda pedal makinesi büsbütün yıpranmış ve baskı yapamaz hale gelmiştir. 9 Eylül 1920'de güç koşullara rağmen *Yeni Adana*'nın ilk Pozantı nüshası yayınlanabilmiştir. Gazetenin yazar kadrosu bir hayli genişlemiş, Yedek subay Ferit Celal aynı zamanda gazetenin yazı işleri müdürlüğü görevini de üstlenmiştir. Yahya Nüzhet, Naci Akverdi, Hacı Gülek gibi yedek subaylarda gazetenin yazarları olmuşlardır. *Yeni Adana* düzenli olarak haftada iki gün yayınlanıyordu. Bir süre sonra günlük hale getirilen gazete, Sakarya savaşları dolayısıyla kâğıt sıkıntısının artması üzerine, önce haftada dört gün, daha sonra da haftada üç gün çıkmaya başlamıştır. Sakarya zaferinin kazanılmasının ardından 27 Kasım 1921 tarihli 184 sayılı nüshada Pozantı'da basılmış, 12 gün aradan sonra, Adana'ya taşınan gazete, Osmanlı Basımevinde yayınlarını sürdürmüştür. 1 Ocak 1921 tarihli nüshasında, dört sayfa olarak gün aşırı yayınlanacağını okuyucularına bildiren gazete, 5 Ocak sabahı Adana'nın yedi ay sonra da bütün Anadolu'nun düşman istilasından kurtuluşunu müjdelemiştir.

Amasya Emel gazetesi

Sada-yı Millet Matbaası'nda basılan *Emel* gazetesi 14 Nisan 1336 (1920) tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi Mehmet Sırrı Bey, yazı işleri müdürü Mehmet Sırrı Beydir. Gazetenin manşet altında *Haftada bir çıkar Teceddüdperver Cumhuriyetçi Milli Türk gazetesidir* ifadesi yer almıştır.¹⁹⁷ Haftalık olarak çıkan gazete, İstanbul Hükümeti'ne karşı mücadele eden gazete hakkında Tokat Mutasarrıfı Nadir Bey tarafından Bolşevik olduğu ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası çizgisinde yayın yaptığı şeklinde Merkez Ordu Komutanı Nurettin Paşa'ya ihbar yapılmıştır. Gazetenin bunun üzerine kapatılıp kapatılmadığına ilişkin herhangi bir bilgi olmamasına rağmen *Emel*'in bu süreçte yayınına ara verdiği

¹⁹⁷ <http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Amasya&GazeteID=Emel>

bilinmektedir. *Emel* 24 Kasım 1921 tarihli 76. Sayısıyla başlayan ikinci yayın dönemi 179. sayıyla son bulmuştur.¹⁹⁸

Amasya Hakikat gazetesi

10 Mart 1921’de yayınlanmaya başlayan *Hakikat* gazetesinin imtiyaz sahibi İsmail Hakkı, mesul müdürü ve başyazarı Şemseddin’dir. Pazartesi ve perşembe günleri haftada iki kere yayınlanan gazete Amasya’da Sadayî Millet Matbaası’nda basılmıştır. Dokuz ay yayın hayatını sürdüren gazete sahiplerinin yeniden *Emel* gazetesini çıkarmaya karar vermeleri sonrasında kapanmıştır. *Emel* gazetesinin 1924 tarihli 151. sayısında Halk Fırkası’nın yayın organı olarak yeniden yayın hayatına başlayacağı duyurulan *Hakikat* gazetesinin bu sayılarına ulaşılammıştır.¹⁹⁹

Balıkesir Ses gazetesi

Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasında iki hafta önce, 17 Ekim 1918’de, Balıkesir’de haftalık olarak yayınlanan *Ses* Gazetesinin sahibi ve başyazarı Çantayzade Hasan Basri’dir. 22 sayı yayınlanabilen gazete, bölgede yaklaşan tehlikeye karşı halkın bilinçlenmesinde ve vatan sevgisinin güçlenmesinde önemli görevler yapmıştır. Türk halkında milli heyecanlar uyandıracak yayınlar yapması İngilizleri rahatsız etmiştir. İstanbul’da bulunan Düvel-i Mutelife Yüksek Komiserliği’nin isteği üzerine, gazetenin kapatılması ve idarecisinin Divan-ı Harb’e sevkine karar verilmiştir. *Ses* gazetesi son olarak 13 Mart 1919 Perşembe günü yayınlanmıştır.²⁰⁰

Balıkesir Doğru Söz gazetesi

İzmir’in işgalinden bir hafta sonra 22 Mayıs 1919’da Balıkesir’de Doğru Söz gazetesinin ilk sayısı yayınlanmıştır. Vilayet matbaasında basılan gazetenin imtiyaz sahibi Sındırgılızade A. Bakir, Varnalızade İsmail Hakkı’dır. Başlığının altında “haftada bir defa, Perşembe günü çıkar, müstakil gazetedir. “ ibaresi mevcuttur.

¹⁹⁸ Hüseyin Albayrak (2019), Trabzon ve Doğu Karadeniz İlleri Milli Mücadele Basını (1918-1923), Ortahisar Belediyesi Yayınları, Trabzon. s.603-610

¹⁹⁹ age, s.609-610.

²⁰⁰ Mücteba İlgürel (1999), Milli Mücadele’de Balıkesir Kongreleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s.8-11.

Doğru Söz'ün 5 Haziran 1919 tarihli üçüncü sayısında “manda teklifi” şiddetle eleştirilmiş, Türk için “Ya İstiklal, Ya Ölüm” şeklinde belirlenen iki yol olduğu dile getirilmiştir.

Balıkesir İzmir'e Doğru gazetesi

16 Kasım 1919'dan itibaren Balıkesir'de yayınlanmaya başlayan gazetedir. 2 sayfa (bazen 4 sayfa) ve haftada iki gün yayınlanan gazete 28 Ocak 1920'den itibaren çarşamba, cuma ve pazar günleri çıkmaya başladı. Mesul müdürü Hüseyin Vasıf (Çınar), yayın müdürü Esad Çınar ve başyazarlığını Mustafa Necati adındaki genç ve vatansever aydınların yürütüyordu. *İzmir'e Doğru* gazetesinin idarehanesi Kuvayı Milliye karargâhında bulunuyordu. Yayına başlamasından itibaren çok satan bir gazete olmuştur. 74 sayı çıkabilen gazete, 27 Haziran 1920'de Balıkesir'in işgali sonrasında basılamadı.²⁰¹

Başlığının altında *Harekât-ı Milliye'nin Hadim ve Müverricidir* cümlesi yazılı olan gazete, bir yazısında Amal-i Milliye'yi müdafaa edecek yazıları kabul edeceğini ilan ediyordu.

Adından da anlaşılacağı üzere bu gazetenin ana konusu ve amacı İzmir'dir. Nitekim 27 Kasım 1919 tarihli 4. Sayısında İzmir için miting yapılacağını bildirmiş ve belediye önünde toplanılmasını önermiştir. Mitingten sonra ilk defa dört sayfa olarak yayınlanan gazetenin tirajı da artmış ve 3 bin nüsha basılmıştır. Baskı işi, kolla çevrilen eski bir makineyle yapılmış, yazı işleri odası olarak Kuvayı Milliye karargâhı olan Halit Bey Konağı kullanılmıştır.

Haber yönünden zengin bir içeriğe sahip olan gazetenin aboneleri de mevcut olmakla beraber, önemli bir kısmı parasız dağıtılmaktadır. Maddi sıkıntılara, kâğıt ve mürekkep temini güçlüklerine ve ilkel baskı araçlarına rağmen, 11 Aralık tarihli nüsha 4 bin adet basılmıştır. İlk defa bu nüshada “Mustafa Necati” imzasıyla Başmakale yayınlanmıştır.

İngiliz muhipler cemiyetine bağlı Said Molla ile çevresindekilerin desteğini sağlayan Anzavur'un Kuvayı Muhammediye adlı çetelerinin, Kuvayı Milliye yi dağıtma gayretleri karşısında *İzmir'e Doğru* gazetesi, halkın topyekûn mücadeleye

²⁰¹ Age, s.151-152

katılmasını amaç edinen en önemli yayın organı olmuştur. Gazetenin 7 Ocak 1920 tarihli sayısında bu amacın en belirgin örneği görülmektedir. Mustafa Kemal'in birlik ve beraberlikle ilgili, Sivas ve Erzurum kongreleri esaslarını millete duyurulması hakkındaki ilk genelgesi bu gazetede yayınlanmıştır. O günlerde İstanbul'da hem hükümet hem de işgal kuvvetlerince sansür uygulanmakta olduğundan İstanbul gazetelerinde yayınlanamayan yazılar da Balıkesir'e gönderilmekte ve *İzmir'e Doğru* gazetesiyle kamuoyuna yansıtılmaktadır.

Kâğıt sıkıntısının belirli ölçüde artmış olmasına rağmen, gazete 28 Ocaktan itibaren haftada üç defa yayınlanmaya başlamıştır. 21 Mart günlü sayısında Ankara'da bir millet meclisi toplanacağını bildirmiş, 28 Mart 1920 tarihli nüshada ise Damat Ferit ve "hempalarının" vatan haini oldukları millete ilan edilmiştir. 27 Haziran 1920'de Yunanlılar Balıkesir'i işgal ettiğinde, 74 sayı çıktıktan sonra *İzmir'e Doğru* gazetesi kapanmıştır.

Edirne Trakya Paşaeli gazetesi

Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin resmî yayın organı olarak ilk sayısı 2 Aralık 1918 tarihinde yayımlanan Trakya Paşaeli gazetesi, Mütareke ve Millî Mücadele Basını olarak adlandırılan dönemin ilk süreli yayınlarından biridir. Gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Mehmed Şeref Beydir. 4 sütun ve 2 sayfa olarak toplam 47 sayı yayınlanabilen gazete haftada bir sayı yayınlanmış ve Vilayet Matbaasında basılmıştır.

Trakya Paşaeli gazetesinde makaleleri yayınlanan yazarlar cemiyet mensupları, yakın dönemde mezalim olgusuna şahitlik eden gerçek hikâyelere sahip sıradan insanlar ve Edirne'de görev yapan öğretmenlerdir.

Trakya Paşaeli gazetesinin hemen hemen her sayısında yer ayırdığı içeriklerin başında Bulgaristan ve Yunanistan tarafından bölgede yapılan mezalimleri konu edinen vesikalar yer almaktadır. Gazetede yayınlanan makale ve haberlerin büyük bir kısmında da nüfus istatistiklerinin önemli bir yer tutmaktadır.

Trakya Paşaeli'nin yayın hayatına başlamasının ardından meydana gelen askerî ve siyasi olaylar, gazetenin yayın politikası

başta olmak üzere gazetede yer alan ana konuları ve kullanılan temaları da doğrudan etkilemiştir. Nitekim başlangıçta sadece bölgesel kurtuluş fikrine yönelik bir yayıncılık anlayışı takip eden gazete, İzmir'in işgal edilmesi ile birlikte millî vurguları da ön plana çıkarmaya başlamış, Sivas Kongresi'nin ardından ise adeta Millî Mücadele'nin bölgesel bir sözcüsü hâline gelmiştir. Mustafa Kemal tarafından gönderilen tüm telgraflara sayfalarında yer ayıran *Trakya Paşaeli* gazetesi ilk ve son kez, Mustafa Kemal'in bu gelişmeleri konu edinen telgraflarının yer aldığı sayısında 4 sayfa olarak yayınlanmıştır.²⁰²

Erzurum Albayrak gazetesi

İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 14 Mart 1913 tarihinde çıkarılmaya başlanmıştır. Fazlaca bilgi olmayan Rus işgaline kadar olan dönemde Türkçü fikirleri savunun bir gazetedir. Erzurum'un düşman işgalinden kurtulması sonrasında Konya Hukuk Mektebi mezunu Süleyman Necati tarafından 1 Nisan 1919'dan itibaren ikinci kez çıkarılmaya başlanmıştır.²⁰³ Bu dönemde gazete Millî Mücadele'nin fikri bir organı olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Önceleri sol bir yayın politikası izleyen *Albayrak* Ermeni komitelerinin bölge insanına karşı tavırlarına reaksiyon olarak Türkçülüğü benimsemiştir. Başlığının altında *Vilayet-i Şarkıyye Ermenistan Olamaz* ibaresi yer alan gazetenin bu ikinci dönemi 1921 yılına kadar sürmüştür. Süleyman Necati'nin milletvekili olarak Ankara'ya gitmesi sonrasında gazeteyi bıraktığı kardeşi Mithat'ın yöresel özerkliğe yakın olması nedeniyle Kazım Karabekir tarafından kapatılmıştır.²⁰⁴

Erzurum Varlık gazetesi

25 Ağustos 1337 (1921) tarihinde yayın hayatına başlayan *Varlık* gazetesi, Kars'ın Sarıkamış ilçesinde bulunan *Varlık Evi* isimli binada basılmıştır. Gazete, *Birlikle Yaşar* sloganı ile neşredilmiştir.

²⁰² Hakan Şallı (2021), Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi (KARAM)*, XVIII/72, İzmir, s.875-904.

²⁰³ Haluk Harun Duman (2000), Erzurum Basın Yayın Tarihi (1867-1997), Duyap, İstanbul, s.29-30.

²⁰⁴ age, s.93.

Önceleri haftada bir kez Perşembe günleri yayınlanan gazete sonraki dönemlerde 3, 4, 5, 8 ve 10 günlük fasılalarla da çoğunlukla haftada 2 defa pazartesi ve Perşembe günleri ve 4 sayfa olarak basılmıştır. Mesul müdürü ve imtiyaz sahibi Yusufzâde Yusuf Bey, Başmuharriri de Şair Feyzullah Sacid Bey'dir. Millî Mücadele yanlısı bir gazete olarak yayın hayatına başlayan *Varlık*, Misak-ı Millî sınırları içinde tam bağımsız bir Türk Devleti hedefi doğrultusunda yayın politikasını sürdürmüştür. Gazetede çıkan makalelerde okuyucuya Millî Mücadelenin gerekçeleri, amacı ve ruhu aşılarmaya çalışılmış ve tam bağımsızlık fikri her fırsatta işlenmiştir.

25 Ağustos 1921-28 Ağustos 1922 tarihleri arasında yayınlandığı on iki ayda 75. sayıya ulaşan gazetenin 8 yıl aralıksız çıktığı gözönüne alındığında 663. sayıya ulaştığı ve yayın hayatına kesin olarak ne zaman son verdiği tam olarak bilinmemektedir.²⁰⁵

Kastamonu Açıksöz gazetesi

15 Haziran 1919'da Kastamonu ilinde yayınlanmaya başlayan *Açıksöz* gazetesinin kurucuları, aynı yıl Kastamonu lisesini bitiren Hüsnü Açıksöz, Ahmet Hamdi ve Tahir Karaoğuz adındaki gençlerdir. Gazetecilik bilgileri olmayan, politikadan anlamayan, paraları dahi bulunmayan, sadece ülkenin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle ulusa seslerini duyurabilmek için heyecan duyan bu gençler, Lise Müdürü Behçet Nida ve tarih Öğretmeni İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazı ve yardım vaatlerine güvenerek işe başlamışlardır.

İlk nüshasındaki "Mesleğimiz" başlıklı yazıyla izleyicileri yolun, particilikten ve kişisel çıkarlardan uzak olduğunu, hakkın ve hakikatin sesini duyurmak amacıyla haftada iki defa yayınlanacağını bildiren gazetenin sahibi ve yazı işlerinden sorumlu müdürü Ahmet Hamdi'dir. Nüshası iki kuruş olan gazete 300 adet basılmış, bütün vatandaşları yurdun çıkarları uğruna birlik ve beraberliğe davet etmiştir.

²⁰⁵ Halil İbrahim Mertcan (2014), Millî Mücadele'de Şarkın Sesi: *Varlık* gazetesi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, s.32-280.

1920 yılının ilk aylarında maddi sıkıntılar içinde çırpınan ve gerekli kâğıdı temin edemeyen gazete, dört sayfa yerine bir sayfa olarak yayınlarını sürdürmüştü, ancak İstanbul'un işgali haberini bildiren 21 Mart günlü nüshası büyük bir fedakârlıkla yine dört sayfa olarak dizilmiştir.

1921 yılının ilk aylarında, yayınlanma günlerinde değişiklik olmuş ve gazete 9 Mart gününden itibaren, Cumartesi dışında her gün çıkmaya başlamış, ancak sayfa sayısı dörtten ikiye indirilmiştir. *Açıksöz* gazetesi 1932 yılına kadar yayınlanmış ve beş yıllık bir duraklamadan sonra yine Hüsnü Açıksöz tarafından 1937 yılında "Doğrusöz" adıyla yayınlarına devam etmiştir.

Konya Babalık gazetesi

Konya'da yayınlanan bu gazetenin, yukarıda sayılanlara nazaran değişik bir yönü olduğunu belirtmekte yarar vardır. Çünkü incelediğimiz gazetelerin hepsi mütareke ve milli mücadele döneminin ürünü olduğu, işgal altındaki Anadolu topraklarının kurtuluşunu amaç edinen bir zorunluluktan doğduğu, daha açık bir deyimle Kuvayı Milliye ruhuyla yeşerip filizlendiği halde, Babalık Gazetesi o günlerde on yıllık bir geçmişe ve tecrübeye sahip bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet Döneminin ürünü sayılan bu gazete 23 Aralık 1910'da Konya'da yayınlanmaya başlamıştır. Yayına başladığı günlerde ve daha sonraki yıllarda ülke yönetiminde İstanbul hükümeti yegâne söz sahibidir. Bu koşullara rağmen Babalık Gazetesi, milli mücadele yıllarında, İstanbul hükümetinin geleceğine isabetli bir teşhis koymasını bilmiş ve Kuvayı Milliye'nin Konya'da büyük dayanaklarından biri olmuştur.

Yayına başladığı günden itibaren düzenli olarak haftada iki gün çıkan bu gazete, 1921 yılının 5 Nisan günü, ilk defa haftanın her günü çıkan günlük bir gazete olmuştur. Yurdun çıkarları söz konusu olduğu zaman partililik tutkularını bir tarafa itivermeyi bilen, tutucu ve hilafetçi grubun baskı ve saldırılarına rağmen daima ilerici fikirlerin savunucusu olan, İtalyan işgaline ve ilçelerine kadar yaklaşan Yunan tehlikesine aldırış etmeden, Mustafa Kemal'in Erzurum Kongresi'nde belirlediği temel ilkeleri kamuoyuna yansıtmaya çalışan bu gazete seçkin bir yazar kadrosuna sahiptir.

Babalık gazetesinin kurucusu Yusuf Mazhar başyazar ve yazı işleri müdürü Samizade Süreyya'dır. Namdar Rahmi, Reşat Ekrem Koçu, şair Yahya Saim, Saadettin Nüzhet, Enver Behnan Şapolyo ve Servet İskit gibi basın ve edebiyat alanında daha sonraları isim yapacak olan ünlü kalem sahipleri, bu gazetenin yazar kadrosunu oluşturmuşlardır. Sarıklı bir yazar olan Takva, uzun yıllar bu gazeteye emek vermiştir.

Babalık'ın 27 Nisan 1922 tarihli nüshasında gazetecilik mesleği konu olarak ele alınmış "Bu memlekette her aklına gelenin gazete çıkarması", "üç kelimeyi doğru veya yanlış yan yana getiren ve birazda kesesine güvenen her şahsın kendisinde gazete çıkarmak" yetkisini bulması ağır eleştiriye tabi tutulmuştur.

Büyük taarruzun başladığı günlerde, Babalık gazetesi, Taarruzun her yeni gelişmesini, sabah akşam çıkardığı ilavelerle halka duyurmuştur. Bu ilaveler halka parasız dağıtılmıştır. İşte bu neden Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, gazetenin başyazarı Samizade Süreyya'ya çektiği telgrafta, "Babalığı, Garp Cephesinin vefakâr bir arkadaşı addediyoruz." Cümlesini kullanmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşanın, "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri" cümlesiyle sonuçlanan tarihi günlük emrinin tam metni 3 Eylül 1922 tarihli Babalıkta yayınlanmıştır.

Babalık gazetesi 1930 yılına kadar Yusuf Mazhar yönetiminde yayınlanacak, onun ölümünden sonra, eşi ile yeğeni Afif Evren yönetiminde yirmi yıl daha yayınıni sürdürecektir, ancak eşinin ölümü ile kapanacaktır.

2.7.4. MİLLÎ MÜCADELE KARŞITI GAZETELER

Adana Ferda gazetesi

Türk birliklerinin bölgeyi tahliye ettikleri ve İtilaf devletlerinin bölgeyi işgale başladıkları 5 Aralık 1918 tarihinde yayına başladı. Logosu Osmanlıca ve Fransızca olarak düzenlenmiş, haftada iki kere yayınlanmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Sekreteri Zeynel Abidin'in kardeşi Ali İlmi Efendi tarafından yayınlanmıştır. Gazetenin sahip ve yazarları Fransız işgal yönetimiyle iş birliği içinde hareket etmişlerdir. Gazetede 12 Eylül

1920 tarihli nüshasındaki *Çetelerin Toplari* başlıklı yazıda, Kuvayı Milliye birliklerini küçümseyen alaycı bir yaklaşım söz konusudur:

Çetelerin elinde iki tane on buçukluk top varmış. Bunlardan kâbil-i istimal olanının geçen gün Fransız müfrezeleri tarafından yakalandığı malumdur. O gün çeteler ilk gülleyi Kurttepesi'nden atmaya başlar. Fakat güllerin yetişmediğini anlayınca, topu bağların yukarısında ve buraya bir saat mesafedeki Sülüklüpinar'a getirirler ve oradan ateşe başlarlar. Fakat gece yarısı Fransızların baskınına uğrayarak kaçtıkları ve topu hali üzere bıraktıkları malumdur.

Diğer top da yüzbeşlik imiş. Fakat top Avusturya'nın, gülle Almanya'nın, kundak da Bulgar'ın imiş. Kamayı da bizim ağalar uydurmuşlar. İşte Adana'yı yakacakların, memleketi fethedeceklerin kuvvetleri! Yazık bu serserilerden necat bekleyen akıllılara."

Haberlerinde Kuvayı Milliye'nin baskı, huzursuzluk ve düzensizlik kaynağı olduğu düşüncesi hâkimdir.

Ferdâ gazetesi, yerel boyutta olduğu gibi, ulusal boyutta da Millî Mücadele'ye ve onun kadrolarına karşı bir politika izlemiştir. Bu yayın politikasının oluşmasında, düşünsel temeller bakımından, Hilâfet ve Saltanata bağlılık ile İstanbul Hükümetleri önemli bir yere sahiptir. Millî Mücadele'nin meşru olmadığı yolundaki Şeyhülislâm fetvaları, gazetenin 29 Nisan 1920 tarihli nüshasında yayınlanmış ve bu nüsha, Fransız uçakları marifetiyle halka dağıtılmıştır. *Ferdâ*'nın yayınladığı yazı, yorum ve haberlerde Millî Mücadele lider ve kadrolarına saldırı, hakaret, küçümseme vardır. Bu yazılarda alaycı ve aşağılayıcı bir üslup ve dil kullanılmıştır.

Ferdâ gazetesi, üç yıllık yayın hayatı boyunca Millî Mücadele karşıtı bir yayın politikası izlemiş, bunda idare ve yazı heyetinin Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarından oluşması, hilâfet ve saltanata bağlılık, Millî Mücadele'yi küçümseme, kişisel çıkarlara göre hareket etme gibi etkenler rol oynamıştır. *Ferdâ* gazetesi yöneticileri, Çukurova'nın Türk yönetimine katılmasından sonra ülkeden kaçmışlar, Lozan Antlaşması'ndan sonra 150'likler listesine alınarak ülkeye girişlerine izin verilmemiştir. 1937 yılında ilan

edilen aftan sonra ülkeye girmeleri mümkün olmuş, bazıları bu haktan faydalanmayı da reddetmiştir.²⁰⁶

Balıkesir İrşad gazetesi

Yunan İşgal döneminde Balıkesir merkezde çıkmış bir süreli yayındır. Gazete İngiliz propagandası yapmak üzere çıkmış bir yayındır. İmtiyaz sahibi Kadızâde Hulûsi, müdürü ve başmuharriri ise Ömer Fevzi'dir. Gazetenin içeriğinin ve yayın politikasının nasıl olduğuna dair fazla bilgi yoktur, ancak elde bulunan tek sayıdan gazetenin her şeyden önce Kuvayı Milliye karşıtı bir gazetedir. *İrşat* gazetesinde, Kuvayı Milliye'ye ve Mustafa Kemâl Paşa'ya biraz daha az hakaret edilmektedir.²⁰⁷ *İrşat* gazetesine halk, Gâvurcu İrşat adını takmıştır. Yunan propagandasının yapmadığını öne süren Ömer Fevzi, Yunan işgal kuvvetlerini memnun etmek ve Yunanlıları Anadolu halkına dost göstermek için her çareye başvuruyordu. Bunun için çoğu kez halkın dinsel duygularından yararlanma yolunu seçiyordu. Hristiyan işgal ordusunu Müslüman Anadolu halkına hoş göstermek amacıyla Yunanlıların Müslümanlığın koruyuculuğunu yaptığını yaymaktan çekinmiyordu. Gazetenin bazı sayılarında, *Yunan yöneticiler Müslümanların Ramazan'da top atmalarına izin verdi...*, *Yunan Olağanüstü Komiseri Mösyö Steryadis yetimlere hediyeler dağıttı.*, *Dini bayram günlerinde yirmi bir pare top atılacaktır...*, *Mösyö Steryadis, İslam Darüleytam ve Sanayi Mektepleri'ne kurbanlık koyunlar hediye ederek Müslüman yetim çocukları sevindirmiştir* gibi başlıklar yer alıyordu.²⁰⁸

Bandırma Adalet gazetesi

Adalet gazetesi Bandırma'da çıkmıştır. *Adalet* gazetesinin tek nüshası vardır ve bu nüsha da tek sayfadan ibarettir. Bu nüsha da

²⁰⁶ İbrahim İslam (2009), Milli Mücadele'ye Muhalif Bir Gazete: "Ferdâ", Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, S.12, Diyarbakır, s.158-174.

²⁰⁷ Mustafa Özşarı (2018), Kurtuluş Savaşında Balıkesir Basınına Genel Bir Bakış, Edebiyatta Savaş ve Barış-Bildiriler Kitabı, https://www.academia.edu/40564163/%C3%96zsar%C4%B1_Mustafa_Kurtulu%C5%9F_Sava%C5%9F%C4%B1nda_Bal%C4%B1kesir_Bas%C4%B1n%C4%B1_Bildiri, s.9-10.

²⁰⁸ Gavurcu İrşat, Hatif ve diğerleri... Kurtuluş Savaşı'nda, Basının Satılık Kalemli, <https://www.bilgiyayinevi.com.tr/gavurcu-irsat-hatif-ve-digerleri-kurtulus-savasi-nda-basinin-satilik-kalemli>

gazetenin 20 Mart 1338/20 Mart 1922'de çıkan 28. sayısıdır. Bu durumda *Adalet* gazetesinin, en azından 28. sayıya kadar yayımlandığı anlaşılmaktadır. Gazete haftalık olarak neşredilmiştir. *Adalet*'in sahibi ve mesul müdürü Ali Sami Bey'dir. Ali Sami Bey kendisini *Cennet-mekân Sultan Abdülhamid'in yaveri ve serfotoğrafisi* (fotoğrafçısı) olarak tanıtmaktadır. Araştırmacı yazar Aydın Ayhan'ın verdiği bilgiye göre, Ali Sami Bey'in kurtuluştan sonra Yunan ordusuyla birlikte gittiği Yunanistan'da Rum ismi almış ve bir daha Türkiye'ye dönmemiştir.

Gazetenin ilk sayfasında, *Adalet: bilâ-tefrîk cins ve mezhep milletlerin uhuvvetine hâdim haftalık gazetedir* ifadesi yer almaktadır. Yani gazete insanların kardeşliği gibi hümanist bir düşünceyle yayımlanma ilkesini benimsemiştir.

Ali Sami Bey, yazmış olduğu bir başyazıda Anadolu Müslümanlarına hitap etmekte ve İstiklâl Savaşı'nı başlatan Mustafa Kemâl Paşa'yı halkın gözünde düşürmek için, Kuva-yı Milliye Hareketi ve onun reisine inanılmaz hakaretlerde bulunmaktadır. Ali Sami'ye göre, Mustafa Kemâl Paşa, İslâmların zararından başka bir şey düşünmeyen, bir müddetten beri bu milletin kanını içmekte halâ devam eden, evvelce hazırladığı mezara Anadolu halkını defnetmek isteyen bir çete reisidir. Ali Sami Bey, tam bir Yunan işbirlikçisi ve Kuvayı Milliye Hareketi'ne karşıdır. Aynı zamanda söz konusu ifadeler Millî Mücadele döneminde Anadolu Türklüğünün sadece düşmanla değil, yerli işbirlikçilerle de nasıl mücadele ettiğini göstermesi bakımından bir ibret vesikasıdır.

Adalet, Bandırma Yunan İşgal kumandanının emrinde çıkmış, Bandırma ve civarında Yunan hâkimiyetini yerleştirmeye çalışan bir propaganda paçavrasıdır. Hatta Ali Sami Bey Anadolu İslâmlarına hitap ederken, Türklüğü de kabul etmemiş olduğunu açıkça göstermektedir.²⁰⁹

Bursa gazetesi

Bursa'da Hüdevandigar'dan sonra yayına başlayan ikinci ve ilk özel gazetedir. 13 Kasım 1890 tarihinde İtilafçı Murat Emri Efendi tarafından çıkarıldı. Haftada 3 gün çıkma hedefiyle yayın

²⁰⁹ Özşarı, 2018, age, s.8-9.

yaşamına başlayan gazete haftada bir önceleri Perşembe, daha sonra da pazartesi günleri çıkmıştır. 1913 yılından sonra İttihatçı iktidarı döneminden sonra gazetenin yayın yaşamına son verdiği tahmin edilmektedir. Milli Mücadele döneminde İsmail Şükrü tarafından çıkarılan gazete işbirlikçi gazeteler arasında sayılabilir. Nitekim gazetenin sahibi İsmail Şükrü, kurtuluş sonrasında vatana ihanet suçuyla idama mahkûm edilmiştir.²¹⁰

Bursa Adalet gazetesi

Bursa'da 1912 yılında kurulmuş olan gazetenin bu ildeki yayın yaşamı, sahibi Aziz Nuri'nin 10 Eylül 1922'de Yunanistan'a kaçması sonrasında son bulmuştur. Kuvayı Milliye'ye karşı ve işgal güçlerinin safında yer alan²¹¹ gazete Yunanistan'da Aziz Nuri tarafından 7 sayı çıkmıştır. Önceleri haftada üç gün yayınlanan gazete İtilafçı Aziz Nuri yönetiminde yayınlandı. İflah olmaz bir Atatürk karşıtı olan Aziz Nuri, Meşrutiyet yönetimine de karşıydı. Gazetede, Atatürk'e yönelik, "Celâlılerden farkı olmayıp, onlardan daha fazla İslam kanı döktüren, kin ve haris olan eşhas-ı malumenin (malum şahsın) Makedonya, Selanik dönme ve avane-i meşhurelerinin..." gibi hakarete varan ifadeler kullanıyordu.²¹²

Bursa Mücadele gazetesi

Vilayet Matbaası'nda basılan 20 Nisan 1919 tarihinden itibaren yayın hayatına başladığı varsayılan günlük siyasi gazetedir. 12 Ocak 1924 tarihli *Ertuğrul* gazetesine göre gazetenin arkasında Bursa Valisi Gümülcineli İsmail vardır. Sorumlu müdürü işbirlikçi olduğu için daha sonra idama mahkûm olan İrfan Bahir'di.

18 Mayıs 1919 tarihli sayısında *Sevgili İzmir'imizin Yunan askerleri tarafından işgali haberi müeessifi üzerine gelen ızdırab...* gibi Yunan işgaline karşı ifadeler yanında yeralan *Melun İttihatçıların hareketi cinayetkârenesi neticesi olarak vatanın düştüğü felaket üzerine...* gibi ifadelerle işgalden İttihatçıları suçladığı anlaşılmaktadır.

²¹⁰ Raif KAPLANOĞLU – Ozan KAPLANOĞLU (2019), Tipodan Ofsete Bursa Basın Tarihi (1866-1974), Nilüfer Belediyesi, Bursa, s.51-56

²¹¹ Aysun AKAN – Uygur KOCABAŞOĞLU (2019), Mütareke ve Milli Mücadele Basını, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.83.

²¹² age, s.161-163

100'lü sayılarında Vilayet Matbaası'nda haftada iki defa basılan gazetenin logosunda, *Pazartesi ve perşembe günleri neşrolunur siyasi, içtimai, edebi, ilmi müstakil Türk gazetesidir* ibaresi yazmaktadır. Bu dönemde gazetenin sahibi olan Hüseyin Enver, vatana ihanet suçlamasıyla idam cezasına çarptırılmıştır. Dönemin işbirlikçi gazetecileri arasında sayılan Abdülkerim Fehim gazetede bir dönem başyazarlık yapmıştır.²¹³

Kastamonu Zafer gazetesi

Zafer gazetesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan Köroğlu gazetesinin bir müddet yayını durdurması üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden ayrılmış olan Sofuzâde Mehmet Tevfik (Safoglu)'nun sahipliğinde 27 Aralık 1911 (14 Kanun-ı evvel 1327) tarihinde haftalık olarak yayına başlamıştır. Hoca Tevfik unvanıyla tanınan Tevfik (Safoglu), *Zafer* gazetesini çıkardığı dönemlerde İttihat ve Terakki Fırkası karşıtı olarak bilinmekteydi. Gazetenin sorumlu müdürü Avukat Hersekli Mehmet İzzet'tir.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kurulması, kurucularının gazetede yayınlanması ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Kastamonu'da teşkilatlanması ile ilgili haberlerin *Zafer*'de yayınlanması zaten muhalefet hareketini organize etmek için kurulduğunu, bir siyasi partinin yayın organı olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır.²¹⁴

İzmir Köylü gazetesi

21 Ağustos 1908'den itibaren İsmail Sıtkı Bey tarafından yayınlanmaya başlayan cuma günü hariç her gün yayınlanan gazete. Yazı işleri müdürü Mehmet Refet Beydi. Köylülerin mektebi olduğunu vurgulayan gazete okurlarına sade bir Türkçe ile seslenmeyi ilke edinmiş bir gazetedir. Mart 1913'te M. Refet Beyin sahipliğinde yayını sürdüren gazete 9153 sayı çıktıktan sonra *Pazartesi'den başka her gün çıkar, her şeyden yazar, doğruluktan ayrılmaz,*

²¹³ Kaplanoğlu-Kaplanoğlu, age, s.164-165

²¹⁴ M. Ziyaeddin Demircioğlu (1968), Kastamonu'da Meşrutiyet Nasıl İlan Olundu, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, s.83-85'dek akt. Serhat Yılmaz, Kastamonu'da Bir Gazete: Zafer (1911-1919), <https://www.kastamonur.com/kastamonuda-bir-gazete-zafer-1911-191/>

köylü, rençper, esnaf, işçi kardaşların iyiliğine, ilerlemesine çalışır, ahali dostu Türk gazetesidir alt başlığını taşır. İttihat Terakki'nin yayın organı olmadığı halde partinin politikalarının uzun süre savunucusu olan gazete, başlangıçta İzmir'deki Rumların emellerine karşı durmuştur. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgali sonrasında M. Refet Yunan çıkarlarına hizmet etmeye başlar, Kuvayı Milliye, Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa aleyhine hakaret yazıları yazar. Türk ordusu İzmir'e girince Midilli üzerinden Atina'ya kaçan ve 150'likler listesine giren M. Refet, af sonrası İzmir'e döner. M. Refet'le birlikte Atina'ya kaçan ve aynı akıbeti paylaşan gazetenin başyazarı Resmolu Mehmet Ferit af sonrası dönmeyerek, din ve isim değiştirip Atina'da yaşamaya devam etmiştir.²¹⁵

İzmir Şark gazetesi

Eylül 1919'da İzmir'in işgal günlerinde yayınlanmaya başlayan günlük gazete. Sahibi Halil Zeki (Osma) Beydir. Gazete çeşitli dönemlerde kapatılmıştır. Şubat 1924'de Arif Oruç'un Yeni Turan gazetesiyle birleşerek Şark-Yeni Turan adıyla çıkan gazete Temmuz 1924'de kapanmıştır.²¹⁶

İzmir Müsavat gazetesi

1918 yılı Kasım ayında İzmir'de yayın hayatına başladığı tahmin edilen İtilafçı gazete. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Sadık, sorumlu müdürü Mehmet Emin Bey'di. Çalışmalarını İttihatçı düşmanlığı üzerine oturtan gazete 30 Temmuz 1919'da yayınına ara vermiş ve eldeki bilgilere göre 240 sayı yayınlanmıştır. 12 Ekim 1920'de tekrar yayınlandığı söylenen gazetenin bu dönemde ne kadar çıktığına ilişkin herhangi bilgi bulunmamaktadır.²¹⁷

İzmir Islahat gazetesi

10 Kasım 1918'te yayına başlayan gazetenin sahibi ve başyazarı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir Yönetiminde bulunan Sabitzade Emin Süreyya, yazı işleri müdürü Tahir-ül Mevlevi'dir.

²¹⁵ Sevinçli, 2019, s.118-120.

²¹⁶ age, s.167

²¹⁷ age, s.152-153.

Gazete, İzmir'in işgaline kadar İttihat ve Terakki düşmanlığı yaparak yayını sürdürürken, işgal sonrası Yunan çıkarlarının da savunucusu olmuş, onlarla iş birliği yapan, işbirlikçi, hain bir gazete olmuştur. 8 Eylül 1922 tarihine kadar yayını sürdüren gazetenin sahibi Emin Süreyya Kurtuluştan sonra 10 Eylül 1922'de tutuklanmış, daha sonra Konak Meydanı'nda idam edilmiştir.²¹⁸

Trabzon Selamet gazetesi

15 Kasım 1918'de yayın hayatına başlayan, pazartesi ve perşembe günleri haftada iki gün çıkan Millî Mücadele ve Mustafa Kemal karşıtı gazetedir. 1919 yılı Ekim ayında kapanmıştır. Sahibi Ömer Feyzi (Eyüboğlu)'dur. Gazete Erzurum ve Sivas Kongrelerine karşı çıkmış, Mustafa Kemal'e sert eleştiriler yöneltmiştir. Kazım Karabekir Paşa'nın yakalanarak Erzurum'a gönderilmesini istemesi üzerine bir süre Trabzon'da saklandıktan sonra önce İstanbul'a sonra da Balıkesir'e geçmiştir. Burada Kadızâde Hulûsi ile birlikte *İrşad* gazetesini çıkarmıştır. Ömer Fevzi 150'likler listesine alınarak yurt dışına çıkarılmıştır.²¹⁹

2.7.5. TEK PARTİ DÖNEMİNDE BASIN

Türkiye'de sosyal medya ağları özellikle de Twitter, spor gazetecileri tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Twitter kelime ve görseli birleştiren yapısı, gündemde olan konuların görünürlüğünü sağlaması, gündem oluşturmaya olanaklı yapısı, kullanıcılarla etkileşime olanak tanınması gibi etkenlerden dolayı gazetecilik için uygun alanlardan biri haline gelmiştir. Twitter, spor gazetecilerinin haber kaynaklarıyla etkileşime geçmesine, son dakika bilgilerini takipçilerine aktarmasına, haber ve bilgi kaynaklarını takip etmesine, bireysel ve örgütsel markalama yapmasına olanak tanınması gibi olumlu yanlarının yanında geleneksel gazetecilik rutinlerinin değişmesine ve eşik bekçiliği rollerinin zayıflamasına da yol açmaktadır.

Türkiye'nin 1923- 1946 yılları arasında yaşadığı tek parti döneminde basın tamamen siyasi otoritenin mutlak kontrolü altında

²¹⁸ Zeki Arıkan (1988), İşgal Dönemi İzmir Basını, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, S.13, Ankara, <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/656/tur,s.147;Sevincli,2019,age,s.160-161.>

²¹⁹ Kocabaşoğlu, 2019, age, s.115

kalmıştır. Bu, ekonomik güçlükler çıkarma gibi dolaylı bir baskı olmayıp, idarenin tek yönlü doğrudan baskı ve propagandasını içermiştir. Rejim aleyhindeki ayaklanmalar, her türlü muhalefetin yasaklanmasını öngören yasaların hazırlanmasını kaçınılmaz kılmıştır... İtalya'daki basın odalarının bir benzeri Basın Birliği çıkarılan bir yasayla meslek kuruluşu olarak kurulmuştur. Takrir-i Sükûn ve Matbuat kanunları ile antidemokratik bir ortam meydana gelmiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı yıllarında da devam etmiştir.²²⁰ Takrir-i Sükûn yasasında sonra *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *İstiklal*; *Sebilürreşat*, *Aydınlık*, *Orak Çekiç*, *Presse du Soir*, *Sadayı Hak* (İzmir), *Sayha* (Adana), *İstikbal* (Trabzon) ve *Kahkaha* gazete ve dergileri kapatılmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın 3 Haziran 1925'de kapatılmasından sonra da *Tanin* gazetesi sahibi ve başyazarı Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey aleyhine dava açılmış, 12-13 Nisan 1925 gecesi gazete aranmış, yazı işleri müdürleri Baha ve Kadri beylerle sorumlu müdür Muammer Bey tutuklanarak Ankara'ya gönderilmiştir. Bu dava sürerken *Resimli Hafta* dergisinde yayınlanan *İdama mahkûm olan insanlar bile bile ölüme nası giderler?* başlıklı yazı nedeniyle derginin sahibi ve sorumlu müdürü Zekeriya (Sertel) ile yazı sahibi Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı) yargılanıp üçer yıl kalebentliğe mahkum edilirler. Cezalarını çekmek üzere, Zekeriya Bey Sinop'a, Cevat Şakir'de Bodrum'a gönderildiler. Müebbet sürgün cezasına çarptırılan Hüseyin Cahit'in cezasını çekmek üzere gönderildiği yer ise Çorum'du. 7 Haziran 1925'de başlayan Doğu İstiklal Mahkemesi'nin İsyanı Kışkırttıkları gerekçesiyle verdiği Eşrep Edip, Velit Ebuzziya, Abdülkadir Kemali, Fevzi Lütfi (Karaosmanoğlu), Sadri Ethem, İlhami Safa, Gündüz Nadir'in tutuklanma istemi basını sindirme hareketinin en büyük aşamasıdır. Daha sonra bu gazetecilere, Ahmet Emin (Yalman), Ahmet Şükrü (Esmer), Suphi Nuri (İleri), İsmail Müştak (Mayakon) da eklenirken bunların gazeteleri kapatıldı. Abdülkadir Kemali Beyin Ankara İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmesi, diğerlerinin de adem-i mesuliyetlerine

²²⁰ Ahmet Öztürk (1994), *Tek Parti Döneminde Basın Özgürlüğü*, Marmara İletişim Dergisi, S.5, İstanbul, s.143.

(sorumluluklarına) karar verilmesine rağmen gazeteler kapalı tutuldu.²²¹

II. Dünya Savaşının hızla gelişmesi karşısında alınan tedbirlerden biri de sıkıyönetimin ilan edilmesidir. Sıkıyönetimle birlikte *Cumhuriyet*, *Tan*, *Vatan*, *Tasvir-i Efkâr*, *Vakit*, *Yeni Sabah*, *Akbaba*, *Son Posta* ve *Haber* gibi çok sayıda gazete ve dergi çeşitli sürelerde hükümet ya da sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır. Ahmet Emin Yalman o dönemi şu anekdotla anlatmıştır:

Tenkitte hürsünüz diyorsunuz, biz de görev ve sorumluluğumuzun gereği olarak bu özgürlüğü memleketin yararına kullanmak zorunda kalıyoruz. Derhal başımız belalara uğruyor. Hâlbuki siz apaçık sansür usulünü yürütseniz bizim hiçbir sorumluluğumuz kalmaz. Sorumluluk size geçer. Sizde rahat edersiniz, biz de. Saraçoğlu'nun yanıtı ise şöyle olur: Ben sansür koymam. Anayasanın dışına çıkmam. Fakat sen haddini bileceksin, bunu aşmayacaksın, aşarsan cezayı göreceksin. Almanya'nın yenilgisinin başladığı 1943 yılına kadar açık olmasa da tepkisiz kalarak Alman yanlısı yazı ve hareketlere göz yumulmuştur. 1943 Temmuz ayında yayınlanan F. Erkman imzalı *En Büyük Tehlike* başlıklı broşürde *Çınaraltı*, *Bozkurt*, *Gökbörü*, *Orhun* gibi dergileriyle, yazarları Peyami Safa, Nihal Atsız, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon ve H. Emir Erkilet savaş kışkırtıcılığı yapmak ve Türkiye'yi bir maceraya sürüklemekle suçlamaktaydı. Bu broşür sonrasında 1944 Mayıs ayında yayınlanan resmi bir tebliğ ile *Tahrîkçi Turancılar*'ın açığa çıkarıldığı açıklanmış, Atsız, Zeki Velidi, Reha Oğuz Türkkan ve Hasan Ferit Cansever başta olmak üzere 23 kişi tutuklanmıştır. Savaş döneminde *Tan* gazetesi baskını olarak adlandırılan olaylar gerçekleşmiş *La Turquie* gazetesi ile *Yeni Dünya* ve *ABC* Kitabevleri aynı akıbete uğramışlardır. *Yurt ve Dünya* dergisinde yazan Behice Boran, Niyazi ve Mediha Berkes, Adnan Cemgil, Pertev Naili Boratav, Hüseyin Avni Şanda ve Muzaffer Şeref gibi akademisyen yazarların kürsüleri lağvedilmiştir.²²²

²²¹ Çavdar, age, s.276-277.

²²² age, s.388-393.

2.7.6. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE SONRASINDA YEREL BASIN

Milli Şef İsmet İnönü 19 Mayıs 1945 nutkunda, *Memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir* diyerek yeni dönemi açmıştır. DP'nin parti örgütünü tamamlamasını beklemeden TBMM, tek dereceli seçim yasasını ve seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılmasını kabul ederek kendini feshetti. 1946 seçimleri çok tartışılan ve dürüstlüğünden kuşku duyulan bir seçim olmuştur.²²³ Seçimlerde, 465 milletvekilliğinden sadece 62 tanesini alan DP'nin seçimde usulsüzlük ve baskı yapıldığı yolundaki iddiaları ve bu konuda rapor hazırlamasından üç gün sonra seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve memleketin huzurunu sarsıcı her türlü neşriyat yasaklanmıştır. Ertesi gün, Celal Bayar'ın *"İşte ben iddia ediyorum, hatta itham ediyorum; seçim işlerine fesat karıştırılmıştır. Seçimler memleketin hakiki iradesini göstermekten uzaktır"* sözlerini yayımlayan *Yeni Sabah* ve *Gerçek gazeteleri* kapatılmış, aynı demeci aktaran iktidar yanlısı *Tanin* gazetesine dokunulmamıştır. İktidarın basın üzerindeki bu baskıcı tutumu muhalif yayımları önlemek yerine artırdı. 16 Aralık 1946'da Sıkıyönetim Komutanlığı, Cemiyetler Kanunu'ndaki değişikliğe dayanarak kurulan kimi partilerle onları destekleyen gazete ve dergileri kapatmıştır.

1945-1950 yıllarında gazetelerin büyük çoğunluğu Adnan Menderes'in, *"Gazete ve dergilerin kapatılabilmesi basın hürriyeti için gayet ağır bir baskıdır. Çünkü bir gazetenin kısa bir zaman için dahi kapatılması, onun mahvına kadar gidebilir"* şeklindeki sözleri ve partisinin basın özgürlüğü savunan görüşleri nedeniyle DP'yi desteklemiş, bu partinin iktidara gelmesinde önemli rol oynamıştır. 1946 yılında gazete ve dergi sayısında büyük bir artış olmuş, yayınlanan 202 gazete ve 302 derginin günlük tirajları yüz bine yaklaşmıştır.

14 Mayıs 1950 seçimi sonrasında iktidara gelen DP'nin ilk iktidar döneminde basına geniş özgürlükler getiren Basın kanunu ile basın çalışanlarına yönelik kanunları çıkarılmıştır. İlk iktidar döneminin son aylarında basına karşı gösterdiği yumuşak tavır

²²³ age, s.401.

azalmış, 1956 yılının ortasında, TBMM'den geçen iki kanunla basına getirilen kısıtlama daha da arttırılmıştır.

İlk iktidar döneminin sonlarına doğru başlayan ve ikinci iktidar döneminin tamamında devam eden DP'nin basın üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonya, partinin 27 Ekim 1957-27 Mayıs 1960 arasında geçen üçüncü iktidar döneminde daha da şiddetlenerek, basına yönelik baskıcı anlayış ve sansür uygulamaları eşliğinde devam etmiştir. DP'nin üçüncü iktidar döneminde, gazetelere ve gazetecilere birçok yeni dava açılmış, baskı ve sansür uygulanmıştır.²²⁴ 1950-60 dönemi demokratikleşme açısından ele geçirilen fırsatın kaçırıldığı bir dönem olmuştur. İlk DP hükümeti kurulduğu zaman, programda yer alan antidemokratik yasaların ayıklanacağı vaadi tutulmamış, aksine bu yasalara sığınarak daha baskıcı bir yapıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Önce sol düşünceye yönelik dergilerin kapatılmasıyla başlayan süreç kısa sürede tüm muhalif basına sıçramıştır. DP'nin ikinci iktidar dönemi basın özgürlüğü adeta rafa kaldırılmıştır.²²⁵

Bu dönemde yerel basının az olan sayfalarının çoğunluğunu Ankara'dan dikte edilen ajans haberleri ile liseli öğrenciler tarafından hazırlanan yerel edebiyat sayfaları doldurmuştur. Eleştiri yazılarına hemen hemen hiç rastlanmamaktadır. Gazeteler, suya sabuna dokunmadan, fincancı katırını ürkütmeden gibi atasözlerinde kendini bulan bir yayıncılık anlayışını benimsemişlerdir. Bu dönemde Demokrat ve İleri ön ekli başlıkları taşıyan çok sayıda yerel gazete yayın hayatına başlamış, resmi ilanlar sadece bunlara verilmiştir. Diğer gazeteler baskı altında tutulmuş, birçoğu yaşam mücadelesini kaybetmiştir.

2.7.7. 27 MAYIS, 12 MART VE 12 EYLÜL DÖNEMİNDE BASIN

27 Mayıs sabahı Türkiye, radyoda yayınlanan marşlar ve Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyduğu anonsuyla uyandı.

²²⁴ Tuğçe Seven (2015), Çok Partili Geçiş ve Demokrat Parti Döneminde Basın (1945-1960),

https://www.academia.edu/24917486/%C3%87OK_PART%C4%B0L%C4%B0_REJ%C4%B0ME_GE%C3%87%C4%B0C5%9E_VE_DEMOKRAT_PART%C4%B0_D%C3%96NEM%C4%B0NDE_BASIN_1945_1960

²²⁵ Tevfik Çavdar (2004), Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze), İmge Kitabevi, Ankara, s.80-81.

Radyodaki ilk anonsla birlikte ilan edilen sokağa çıkma yasağı kısa bir içinde kaldırıldı. Darbenin lideri Cemal Gürsel İzmir'den Ankara'ya geldikten sonra radyoda yaptığı konuşmada, *Asla diktatör olmayacağım* dedi.

Basın üzerinde konan yasakların kaldırılması üzerine bazı gazeteler akşam baskılarını *Ordu Gençlik Elele* ya da *Ordu Millet Elele* başlıklarıyla yapmışlardı.²²⁶ 27 Mayıs darbesinden sonra da çıkarılan af ile gazeteciler hapisten çıkarılmış, devam eden yargılamalar düşürülmüş, basına kâğıt üzerinde önemli özgürlükler sağlanmıştır.

12 Mart 1971 günü Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç ve kuvvet komutanlarının katılımıyla hazırlanan bir muhtıra öğle saatlerinde radyodan okundu. Muhtıranın verilmesinden sonra Başbakan Süleyman Demirel muhtıranın içeriğine ilişkin hiçbir şey söylemeden istifa ederken, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, muhtırayı eleştirmiştir. İnönü'nün, partilerüstü Başbakan'ın Nihat Erim olacağını açıklanması sonrasında hükümete destek olma ve bakan verme sözü vermesinin cuntanın daha ince bir şekli olduğunu öne süren CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit istifa etti.²²⁷ 12 Mart muhtırasına kadar gazeteciler kısmen de olsa özgür hareket etmiş ama muhtıradan sonra ilan edilen sıkıyönetimde yine denetimle karşı karşıya kalmışlardır. Birçok gazeteci gözaltına alınmış, yayın yasakları ile kapatma kararları uygulanmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar geçen süreç Türk siyasi hayatında çok hızlı değişimlere neden olmuştur. 14 Mayıs 1972'de toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda Bülent Ecevit'in CHP Genel Başkanı olması sonrasındaki gelişmeler üzerine İnönü partiden istifa etmiştir. 14 Ekim 1973 seçimleri sonrasında kurulan CHP-MSP Koalisyon hükümetinin dağılmasından sonra, Türkiye Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleriyle tanışmıştır. 1979 kısmi senato ve 5 milletvekilliği ara seçimlerinden sonra AP azınlık hükümeti kurulmuştur. 1980'li yılların en önemli olaylarından biri de cumhurbaşkanlığı seçimidir. Partilerin anlaşamaması sonrası

²²⁶ age, s.85-86.

²²⁷ age, s.193.

uzayan seçim süreci, 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasıyla sonuçlanmıştır.²²⁸

12 Eylül darbesinin ardından tüm yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiş ve Milli Güvenlik Konseyi üyeleri, basını bizzat denetimden geçirmiştir. Bu süreçte, yüzlerce gazeteci yargılanmış, çok sayıda gazete için yayın yasağı konmuş, basın kanunları da yeniden yasakçı metinler haline getirilmiştir. Bu yıllarda medyadaki ilk büyük çaplı mülkiyet değişiklikleri gerçekleşmiştir.²²⁹

Milli Güvenlik Konseyi'nin 2 Haziran 1981 tarihli 52 sayılı kararıyla, sıkıyönetim komutanlıklarının aldıkları karar ve koydukları yasakların herhangi bir şekilde tartışılması, kamu davası açılınca kadar haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılan kişi ve kuruluşlar hakkında kamuoyunu yanıltıcı, ilgilileri etkileyici yazı yazmak, sözlü ve yazılı beyanda bulunmak, yorumlar yapmak, açılan davalarında verilecek mahkûmiyet ve beraat kararları kesinleşinceye kadar, ilgilileri suçlayıcı veya savunucu herhangi bir yorum ve yayında bulunmak yasaklanmıştır... 25 Ekim 1983 tarihli Olağanüstü Hal Kanunu'nun 11. maddesiyle de idareye yayınlar için basılma, çoğaltma, yayımlanma ve dağıtılma yasağı getirme olanağı verilmiştir... Mart 1987'de *Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu* değiştirilerek bir sansür yasasına dönüştürülmüş, sanat eserleri de yasa kapsamına alınmıştır... Düşünce özgürlüğü önünde engel teşkil ettiği öne sürülen Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163. Maddeleri 1991 yılında kaldırılmıştır.²³⁰

Türk basını için, 1990'lı yılların en büyük özelliği tekelleşmenin artması olmuştur. Küçük gazete ve dergiler kapanmış ya da büyük sermaye gruplarının kontrolüne geçmiştir. Bu dönemde medya ile iktidar arasında var olan bağımlılık ilişkisi daha da artmış, medya asli görevini unutarak, patronların çıkarlarına hizmet eden kuruluşlara dönüşmüştür. Basının sahiplik yapısına paralel olarak, gazeteciler arasında medya sahibinin ticari çıkarlarını

²²⁸ age, s.218-260.

²²⁹ Mehmet Sena Köseadağ (2019), Sıkıyönetim Dönemlerinde Türk Basını, Selçuk İletişim Dergisi, Y.12, S.1, Konya, s.496-499.

²³⁰ Girgin, 2001, age, s.136-137.

gözetme ve iş takibi yapma çabaları da bu dönemde ortaya çıkmıştır.²³¹

Medya sahipliğindeki dönüşümün bir nedeni de iktidar ve gücü elinde tutanlara yakın olmak, siyasi hedeflerine ulaşmak isteyen sermaye sahipleridir. Özellikle gelir ortalaması yüksek bölgelerde bu kişiler protokole dâhil olmak gibi, basit şahsi amaçlarla basına sermaye yatırırken, giderek basını kişisel sorunlarını çözecek bir koz gibi kullanmaya başlamışlardır.²³²

Benzer süreç, zaten finansal güçlükler içinde olan yerel basında da etkin olmuş, yerel gazetelerin sahiplik yapılarında değişiklikler gözlenmiştir. Aile şirketi olan gazetelerin sahiplerinin birçoğu gazetelerini satmış mesleği icra etmekten vazgeçmiştir. Konya basınında Gücüyeneler (*Yeni Konya*), Alagözler (*Konya Postası*), Bahçivanlar (*Yeni Meram*) buna en iyi örneklerdendir.

Sonuç ve Tartışma

Yerel basın kuruluşları yaygın medyadakine benzer bir şekilde halkın beklentilerine cevap vermek yerine ilan ve reklam veren iktidar ve güç odaklarını gözetten bir yayın politikası izlemektedirler. Yeni okurlara erişmek yerine ilan ve reklamlardan elde edilecek mali kaynaklarla yetinme kolaycılığına kaçmaktadırlar.

İnternet haber sitelerine de resmi ilan verilmesini düzenleyen *Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliği*'nin yayınlanmasından sonra kaçınılmaz olan internet ortamında yayıncılığa geçme süreci hızlanmıştır. Yerel basının büyük oranda okur kaybettiği, sanal medyanın güç kazandığı günümüzde yerel basının tamamına yakını internet ortamında yayıncılığa başlamıştır. Yerel basın kuruluşları hızlı bir şekilde BİK'in şartlarına uyup, resmi ilan pastasından daha fazla pay almaya çalışmaktadırlar. Bazı bölgelerde yerel gazeteler güçlerini birleştirmektedir. Basılı medyanın yerini tamamen internet medyası/ sanal medyanın alması kısa bir süre içinde gerçekleşebilecektir.

²³¹ Köseadağ, 2019, age, s.499.

²³² Suat Gezgin (2007), *Türkiye'de Yerel Basın*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.192.

En büyük ekonomik kaynağı devletin resmi ilanları olan yerel basın standardı yüksek bir yayıncılık yapılabilmesi güçtür. Yetersiz olan bu kaynağın, tamamen yok olması halinde de pek azının ayakta kalabileceği kesindir.

Bir zamanlar makine ile dizilen gazetelere resmi ilandan aslan payının ayrılması, mesleğe fırsatçıların doluşmasına neden olmuş, bu da yozlaşmaya zemin hazırlamıştır. Bu durumun önlenebilmesi için yerel basına teşviklerin daha uygulanabilir yaptırımlar içermesi, ilan için çıkan yerel gazetelerin ayıklanması ile mümkün olabilecektir.

Bunun içinde alınan kararların tavizsiz uygulanması gerekir. Alınan önlemlerin esnetilmesini isteyenleri dikkate almadan gerçekten gazetecilik yapmak isteyenler desteklenmelidir. Ayrıca okur/izleyici/ takip edicilerde medyanın yaşayabilmesi ve demokrasiye katkı sağlayabilmesi için üzerlerine düşen mali yükümlülüklerini gazete olarak, güvenilir internet haber sitesini takip ederek, televizyonları izleyerek yerine getirmelidir. Bunları yaptığı takdirde hesap sorma şansının olacağını unutmamalıdır. Almadığınız gazetenin, takip etmediğiniz bir internet sitesinin, izlemediğiniz bir televizyonun kendi sorunlarımıza yer vermesini beklemek olanaksızdır. Yeterli okur/izleyici/ takip edici sayısına ulaşmış bir medya kuruluşu bunlardan kolayca vazgeçemez. Çünkü onlar sayesinde geniş bir kamuoyuna ulaşmak isteyen kurum ve kuruluşların ilgi alanına gireceklerdir. Ayrıca başta ABD, Kanada olmak üzere birçok ülkede denenen vakıf benzeri yapılanmalarla yerel basının desteklenmesi gibi projelerin Türkiye’de de uygulanmasa, yaşama geçirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Yerel medyanın okur/izleyici/ dinleyici odaklı yayın yapması ve sorunları çözmesini istiyorsak mutlaka gerçekten habercilik yapmak isteyen kurumlara bir şekilde destek olmamız gerekir.

Ücretsiz okumaya, seyretmeye, dinlemeye ve takip etmeye alıştığımız medya kuruluşunun yaşaması için mali kaynaklara gereksinim duyduğunu unutmamalıyız. Çözümü sadece iktidar ya da güç sahiplerinin bulmasını beklemek yerine çözümü bizler kamuoyu, yani kişiler ve sivil toplum kuruluşları bulmalıdır. Yerel medyayı finanse etmek konusunda çözüm güç sahipleri değil kamuoyu bulduğu zaman yerel medya okur/izleyici/ dinleyici

odaklı bir hesap verme sürecine girecektir. Yerel medya üzerinde reklam verenler değil kamuoyu önemli bir etkiye sahip olacaktır.

Kaynakça

- Abdulaziz KARDAŞ (2013), Osmanlı Devletinin Son Döneminde Van'da Basın (1908-1915), Turkish Studies, Volume:8/13 Fall 2013, Skopje (Macedonia) – Ankara.
- Abdulkadir ÇAPANOĞLU (1921), Yozgat il vilayet matbaası ve Yozgat gazetesi, <https://www.yozgatgazetesi.com/a-kadir-capanoglu/yo-zgat-il-vilayet-matbaasi-ve-yozgat-gazetesi-160935.html>.
- Abdulkadir ÖZULU (2012), Çorum Basın Tarihi Notları, Çorum Belediyesi Kent Arşivi Yayını, Çorum.
- Adem DEMİRİSOY (2021), Yerellikten Evrensele Yerel Basın: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Salih Tiryaki-Emre Vadi Balci, İletişimde Güncel Çalışmalar-2, Palet Yayınları, Konya.
- Adnan ADIVAR (1982), Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Adnan OKTAY – Hatice UZUNKAYA (2021), Yerel Gazetelerde Muhteva: Mardin Vilayet Gazetesi 15. Sayı Örneği, Mardin Artuklu Üniversitesi TÖMER Uluslararası Filoloji Bengü Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Mardin.
- Adnan YILMAZ (2023), Kırşehir Basın Tarihinde, Atatürkçü Cumhuriyetçi Geleneğin 46 Yıllık İzdüşümünde; Kırşehir Çığdem, <https://kirsehirhaberturk.com/haber-kirsehir-basin-tarihinde-cigdem-gazetesi-36122-haberi>
- Ahmet ÖZTÜRK (1994), Tek Parti Döneminde Basın Özgürlüğü, Marmara İletişim Dergisi, S.5, İstanbul.
- Ali GEVGİLİ (1982), “Türkiye Basını”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ali Murat VURAL (1997), Bir İletişim Kurumu Olarak Yerel Basının Kamuoyu Oluşumu Sürecindeki İşlevi ve Yerel Basın-Kamuoyu İlişkileri Eskişehir Basını Örneğinde Bir Uygulama, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Eskişehir.

- Ali ÖZCAN (2019), Gümüşhane Yerel Basını, e-GİFDER Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, C.7, S.2, Gümüşhane.
- Ali Rıza ÖNDER (1972), Kayseri Basın Tarihi 1910-1960, Kayseri İşçi Kredi Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Alpay KABACALI (2000), Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Alper ALP (2012), Kars Tarihi Bakımından Bir Kaynak Olarak Vilayet Gazetesi Kars, TSA (Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi), Akademisyenler Birliği Derneği, Y.16, S.1, Ankara.
- Andrew RAMSAMMY (2023), The case for local news: It is how you define “it”, <https://localmedia.org/2023/03/the-case-for-local-news-it-is-how-you-define-it/>
- Atilla ÇETİN (1984), *El Cevaib gazetesini ve yayını*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Mart 1983-1984, Sayı: 34.
- Atilla GİRĞİN (2001), *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Atilla GİRĞİN (2007), Türkiye’de Yerel Basın Suat Gezin (Editör). “Türkiye’de Yerel Basın ve Resmi İlan Türkiye’de Yerel Basın”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Avram GALANTİ (1947), Türkler ve Yahudiler Tarihi, Siyasi Tetkik, Tan Matbası, İstanbul
- Ayhavar gazetesi, s.2-28, <https://doczz.biz.tr/doc/89367/14.-ayhavar-gazetesi%CC%87--cengiz-ekinci-1952->
- Aysun AKAN – Uygur KOCABAŞOĞLU (2019), Mütareke ve Milli Mücadele Basını, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ayşe FEDAİ (2022), Cumhuriyet Dönemi Yerel Basın Örneği: Demokrat Mardin gazetesi, <https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/06-AyşeFedai.pdf>
- Besime ŞEN - Sinan YILDIRMAZ (2013), Tunceli’de Yayınlanan Yerel Süreli Yayınlar: Bibliyografik Bir Döküm, ed.Şükrü

Aslan vd, Dersim’i Parantezden Çıkarmak, İletişim Yayınları, İstanbul

Canan ALTINBAŞ (2019), İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkiye’de Yerel Basına Bir Örnek: Bitlis’te Yayımlanan Yurd Yolu Gazetesi (1938-1944), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Caner ARABACI (2019), Konya’nın Kırk Gazetesi, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya.

Caner ARABACI, Bünyamin AYHAN, Adem DEMİRİSOY, Hakan AYDIN (2008), Konya Basın Tarihi, Palet Yayınları, Konya.

Cavit Orhan TÜTENGİL (1968a), Sakarya Basını, 1966-1967 Ders Yılı Sosyoloji Konferansları Yedinci Kitap, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

Cavit Orhan TÜTENGİL (1968b), Türkiye’de Bölge Gazeteciliği Tarihi Gelişimi Bugünkü Durumu ve Sorunları, Anadolu Basını Semineri, İstanbul Matbaası, İstanbul.

Ceyda ILGAZ (2000), Küreselleşme ve 1980 Sonrası Türk Toplumuna ve Basınına Yansıması, Doğan Ofset, İstanbul.

Dilşad YİRSUTİMUR (2008), Zonguldak Basın Tarihi (1923-2007), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Sakarya.

Donald J. CİOETA (1979), Ottoman Censership in Lebanon and Syria, 1860-1908, International Journal of Middle East Studies, May, 1979, Vol. 10, no: 2, Cambridge University Press, USA.

Efdal SEVİNÇLİ (2019), İzmir Basın Tarihi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir.

Efdal SEVİNÇLİ (2022), Basın tarihimizin en çok dikkati çeken gazetesi: Hukuk-ı Beşer

Elif AKYÜZ (2014), Geçmişten Bugüne Gaziantep’te Yerel Medya Ve Günümüz Gaziantep Yerel Medyasında Sosyal

Medyanın Rolü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Ender BİLAR (2006), Edirne'nin Basın-Yayın Tarihi (1362-2006), Edirne Valiliği Yayınları, İstanbul.

Enis ŞAHİN (2005), Sakarya Basın Tarihi 1919-2004, Sakarya Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Ercan HAYTOĞLU (2009), Denizli Basın Tarihi (1909-2009), Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli.

Erdem TAŞDEMİR – Aytaç Burak DERELİ (2017), Kengiri 'den Günümüze Çankırı Basını, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Süreli Elektronik Dergi, S.44, Ankara.

Erhan ALPASLAN – Yusuf TOMBUL (2018), Cumhuriyet Döneminde Maraş'ta Yerel Basın (1923-1980), Turkish Studies C.13, S.16, Ankara.

Erol YILMAZ (2018), Bingöl'de Yerel Gazeteciliğin 70 Yıllık Tarihine Genel Bir Bakış, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi, C.5, S.1, Bingöl

Faruk TEMEL – Mustafa Burak ÇELEBİ (2015), Türkiye'de Çok Partili Siyasal Yaşama Geçiş Dönemi ve Basın "Burdur Yerel Gazeteleri Üzerine Bir İçerik İncelemesi", 1. Tekke Yöresi Sempozyumu Bildiri Kitabı, Burdur.

Ferhat EROĞLU (2021), Yunus Nadi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Fikret YAVUZ (2007), Ermeni Kimliğinin İnşasında Bir Patrik Portresi Mıgırdıç Kırımyan, Akademik İncelemeler, Cilt:2, Sayı:1, Sakarya.

Fikret YILMAZ - Sabri YETKİN (2002), İzmir Kent Tarihi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir.

François GEORGEON (1990), Kemalist Dönemde Türkiye'de Fransızca Yayın Yapan Basına Toplu Bir Bakış (1919-1938), Atatürk Araştırmaları Dergisi, Cilt:6, Sayı:17, Ankara.

- Gad Nassi Editör (2010), *Jewish Journalism and Printing Houses in the Ottoman Empire and Modern Turkey*, The Isis Press, İstanbul.
- Gavurcu İrsat, Hatif ve diğerleri... Kurtuluş Savaşı'nda, Basının Satılık Kalemli, <https://www.bilgiyayinevi.com.tr/gavurcu-irsat-hatif-ve-digerleri-kurtulus-savasi-nda-basinin-satilik-kalemleri>
- Gérard GROG- İbrahim ÇAĞLAR (1985), *La presse française de Turquie de 1795 à nos jours: histoire et catalogue*, Isis Yayıncılık, İstanbul.
- Gül Karagöz KIZILCA (2016), *Osmanlı/Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme*, Ankara Üniversitesi İlef Dergisi, C.3, S.1, Ankara.
- Gülsün ŞİMŞEK (2018), *Geçmişten Günümüze Osmaniye'de Yerel Basın*, Ed. Aytekin İçman-Aydın Ziya Özgür, İletişim Çalışmaları 2018, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- Gülşah DEĞİRMENCE (2019), *Adana Basın Tarihi (1873-2000)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir.
- Günay NAİR (2017), *Türk Basın Tarihinde Taşrada Yayınlanan Bir merkez Gazetesi: Ülke*, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, C:2, S:4, Bolu.
- Güneş ŞAHİN (2017), *Kırşehir Basınından Bir Örnek: Kervansaray Dergisi*, Foklor/Edebiyat Dergisi, C.23, S.91, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşe-Kıbrıs.
- Güven TURAN (2004). *Taşra Coğrafya mıdır?*, Kitap-lık Aylık Edebiyat Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, S.73, İstanbul.
- Habilhan PEHLİVANLI (2014), *Türkiye'de Yerel Basın (Kırıkkale Örneği 1951-1983)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Hakan ŞALLI (2021), Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi, Karadeniz Araştırmaları Dergisi (KARAM), XVIII/72, İzmir.

Halil İbrahim MERTCAN (2014), Milli Mücadele'de Şarkın Sesi: Varlık gazetesi, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Haluk Harun DUMAN (2000), Erzurum Basın Yayın Tarihi (1867-1997), Duyap, İstanbul.

Hıfzı TOPUZ (2003), II: Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Horst UNBEHAUN (2001), Sivas Vilayetinde Basının Doğuşu, TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S.10, Sivas.

<http://www.izmirdesanat.org/hasan-tahsinin-gazetesi-hukuk-u-beser-kitaplasti/>

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Gazeteler.php?il=Yozgat>

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=%C3%87ank%C4%B1r%C4%B1&GazeteID=Cankiri>

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Amasya&GazeteID=Emel>

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Isparta&GazeteID=Isparta>

<http://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Sinop&GazeteID=Sinob>

<https://kentyasam.com/2022/07/24/basin-tarihimizin-en-cok-dikkati-cek-en-gazetesi-hukuk-i-beser/>

<https://kilisli.tripod.com/basin.html>

<https://www.haberler.com/guncel/igdir-in-en-eski-gazetesi-58-yasinda-3910710-haberi/>

Hüseyin ALBAYRAK (2005), Doğu Karadeniz Bölgesinde İlk Matbaa, İlk Gazete ve İlk Salname, KARAM Dergisi, Sayı:4, Trabzon.

Hüseyin ALBAYRAK (2019), Trabzon ve Doğu Karadeniz İlleri Milli Mücadele Basını (1918-1923), Ortahisar Belediyesi Yayınları, Trabzon.

Hüseyin Gazi MENTEŞEOĞLU (2021), Ömer Erden Menteşeoğlu Giresun Basın Tarihi (1908-2004), Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, Giresun.

Hüseyin SARAÇ (2012), Cumhuriyet Döneminde Nevşehir’de Basın-Yayın Organlarının Tarihsel Gelişim Süreci (Gazete, Dergi ve Bülten), 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Ankara

İğdır’ın en eski gazetesi 58 yaşında, 3 Eylül 2012, <https://www.haberler.com/guncel/igdir-in-en-eski-gazetesi-58-yasinda-3910710-haberi/>

İbrahim Atilla SAKKA (2021), Karabük Basın Tarihi, <https://www.karabukpostasi.com/93514/>

İbrahim BİRELMA (2014), Tekirdağ Basın Tarihi, <https://arsiv.tekirdagyenihaber.com/tekirdag-basin-tarihi/>

İbrahim ÇETİN (2019), Türk Basın Tarihinde Tarsus Gazetesi (23 Mart 1925-22 Mart 1926), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

İbrahim İSLAM (2009), Milli Mücadele’ye Muhalif Bir Gazete: “Ferdâ”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, S.12, Diyarbakır.

İbrahim MERAL (1993), Mütareke Dönemi Balıkesir Basını ve Etkileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İlber ORTAYLI (2003), İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, İstanbul.

İrşad Sami YUCA (2016), Cumhuriyet Döneminde Muş’ta Basın Hayatı (1923-1960), The Journal of Academic Social Studies, (JASSS) International Journal of Social Science, S.43, Elazığ.

- K. YUST (1995), *Kemalist Anadolu Basını*, ÇGD Yayınları, Ankara.
- Kemal KAPAKLI (2014), *Urfa Basın Tarihi ve Yerel Gazetecilik, Şanlıurfa Kültür, Eğitim, Sanat Araştırma Vakfı Yayınları*, Ankara.
- Korkmaz ALEMDAR (1980H), *İstanbul (1875-1964) Türkiye’de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- Kristen HARE (2017), *Is it time for new definition of local media*, <https://www.poynter.org/tech-tools/2017/is-it-time-for-a-new-definition-of-local-news/>
- Lewis FRIEDLAND, Philip NAPOLİ, Katherine OGNANOVA, Carola WEİL, Ernest J. WILSON III. (2012), *Review of the Literature Regarding Critical Information Needs of the American Public*, https://transition.fcc.gov/bureaus/ocbo/Final_Literature_Review.pdf
- Linet ŞAUL (2015), *Seferad Şarkılarının Tarihçesi, Oluşumu ve Yapısı*, EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Dergisi, 2015 (7).
- Local Media, <https://www.impact.upenn.edu/democracy/local-media/>
- M. Bülent VARLIK (2000), *Ankara Basın Tarihi Üzerine Bibliyografik Notlar (1871-1928)*, *Kebikeç dergisi*, sayı: 9, Ankara.
- M. Murat ÖNTUĞ - Hüseyin SARAÇ (2012), *Cumhuriyet Döneminde Uşak’ta Matbaa, Gazete ve Dergilerin Tarihsel Gelişim Süreci*, *Uşak Üniversitesi Sosyal bilimler Dergisi*, c.5, s.1, Uşak
- M. Şinasi ACAR (2009), *Eskişehir zaman, mekân, insan, “22 Mart 1908 Nimet Eskişehir’de İlk Gazete”*, *Eskişehir Ticaret Odası Yayınları*, Sayı: 98, Eskişehir 2009, Eskişehir.
- M. Ziyaeddin DEMİRCİOĞLU (1968), *Kastamonu’da Meşrutiyet Nasıl İlan Olundu, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu*, akt. Serhat Yılmaz, *Kastamonu’da Bir Gazete: Zafer (1911-1919)*,

<https://www.kastamonur.com/kastamonuda-bir-gazete-zafer-1911-191/>

Makbule SARIKAYA (2020), Ardahan'da İlk Süreli Yayın, FAD Folklor Akademi Dergisi, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Derneği Yayınları, C.3, S.2, İstanbul.

Mecit HUN (Tarihsiz), Iğdır Tarihi ve Hatıratım, <https://studylibtr.com/doc/2384638/mecit-hun---i%C4%9Fdir-sevdasi-ki%CC%87tabi>

Mehmet GÜNDÜZ (2019), Adıyaman'da Yerel Basının Gelişimi ve Yayımlanan Gazeteler, Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları, C.12, S.2, Ordu.

Mehmet Sena KÖSEDAĞ (2019), Sıkıyönetim Dönemlerinde Türk Basını, Selçuk İletişim Dergisi, Y.12, S.1, Konya

Mervenur ÖZNÜLÜER (2019), "Samsun" Vilâyet Gazetesi'nin Samsun Basın ve Yayın Tarihindeki Yeri ve Önemi (1932-1939), Atatürk Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Mithat ATABAY (2018), Çanakkale'nin İlk Gazetesi ve Gazetecisi, <https://www.canakkaletravel.com/yazi/canakkalenin-ilk-gazetesi-ve-gazetecisi.html>

Muammer YAŞAR (1971), Anadolu'da İlk Türk Gazetesi: Envar-ı Şarkıyye, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara.

Muhammet GÜÇLÜ (2012), Antalya'da Yerel Basının İlk Temsilcisi: Antalya'da Anadolu Gazetesi (19 Aralık 1920-12 Eylül 1922), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz/Autumn).

Mustafa ELİŞ-Nebahat ARSLAN (2021), Kars'ta Yerel Basın (1980-2000), Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi, C.3, S.1, Hatay.

Mustafa ESKİ (2012), Kent Kültürünün Oluşmasında Basının Görevi, Dört Öge, Yıl: 1, Sayı: 1, Kastamonu.

- Mustafa ÖZSARI (2018), Kurtuluş Savaşında Balıkesir Basınına Genel Bir Bakış, Edebiyatta Savaş ve Barış-Bildiriler Kitabı, https://www.academia.edu/40564163/%C3%96zsar%C4%B1_Mustafa_Kurtulu%C5%9F_Sava%C5%9F%C4%B1nda_Bal%C4%B1kesir_Bas%C4%B1n%C4%B1_Bildiri
- Mustafa TAYLA (1997), Bursa Basını (1868-1983), Bursa Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Bursa.
- Mücahit Özden HUN (2019), Iğdır'da İz Bırakanlar, <http://hunacademy.com/igdirda-iz-birakanlar-cengiz-ekinci-2/>
- Müjgân UYANIK (2013), Kütahya Basın Tarihi (1923-1980), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Naim A. Güler yüz (2015), Türk Yahudi Basını Tarihi, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Nazan KAHRAMAN (2019), Amasya Basınında Erken Tarihli Bir Gazete Birleşmesi Örneği: Sabah Gazetesi, (e-GİFDER) Cilt: 7, Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumu Özel Sayısı, Gümüşhane.
- Nazım Hikmet POLAT (2002), Türkiye'de Yerel Basının Gelişimine Kısa Bir Bakış, TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, S.12, Sivas.
- Nazife GÜNGÖR (2011), *İletişim Kuramlar Yaklaşımıyla*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Necati BAŞDAĞ (2019), İsmail Hızal'ın Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme (1993-2009), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar
- Nejdet Bilgi (2016), Milli Mücadele'den Sonra Manisa'da Çıkan İlk Gazete: Saruhan, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi, C.31, S.1, İzmir.
- Neslihan KILIÇ (2019), Diyarbakır Vilayet Matbaası'nın Yerel Basının Gelişimine Katkısı (1868-1923), Mehmet Salih

- Erpolat vd. (Ed.), Tanzimattan Günümüze Diyarbakır, Cilt: 3, Manas Yayıncılık, Elazığ.
- Neşe OKTAY (2020), Yeşil Yuva Dergisi Üzerine Bir İnceleme, ASOS Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y.8, S.105.
- Nevzat TOPAL (2013), Niğde Basın Tarihinden Bir Kesit (1924-1931). Turkish Studies C.8, Sayı.5, Ankara.
- Oğuz DEMİRAY (2023), 1926-1980 Yılları Arasında Aksaray Basını, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aksaray
- Oktay KARAMAN (2020), Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun'da Basın Hayatı: Işık Gazetesi, Karen Dergisi ((Karadeniz Araştırmaları Dergisi), 6/11, Trabzon.
- Orhan KOLOĞLU (1994), Havas ve Reuter'den Anadolu Ajansı'na, ÇGD Yayınları, Ankara,
- Orhan KOLOĞLU (1998), Osmanlı Basınının Doğuşu ve Blak Bey Ailesi, Mütefferika Yayınları, İstanbul
- Orhan KOLOĞLU (2006), Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- Oya TOKGÖZ (1981), Türkiye'de Yerel Gazetecilik Olgusu: Rolü ve Önemi, Ankara Üniversitesi SBF BYYO Yıllığı 1979-1980, Ankara.
- Rahmi ÇİÇEK (2017), Çok Partili Hayata Geçişte Trabzon Basını (1945-1950), Karen Dergisi (Karadeniz Araştırmaları Dergisi), 3/3, Trabzon.
- Raif KAPLANOĞLU – Ozan KAPLANOĞLU (2019), Tipodan Ofsete Bursa Basın Tarihi (1866-1974), Nilüfer Belediyesi, Bursa.
- Resul BABAOĞLU - Sadi OLGUN (2015) - Siirt Basın Tarihi: Bibliyografik bir Döküm, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/5, Ankara.

- Rubina PEROOMIAN (2000), *The Heritage of Van Provincial Literature; Armenian Van/Vaspurakan*, ed. Richard G. Hovannisian, Mazda Publishers, California (USA).
- Salih TİRYAKİ ve Melis KARAKUŞ (2019), *Sosyal Medya Bağlılığı*, Tuba Livberber ve Salih Tiryaki, Sosyal Medya Çalışmaları, Literatürk Yayınları, Konya, s.133-154.
- Sedat ŞİMŞEK (2001), *Başlangıçtan Bugüne Kocaeli Basın Tarihi 1848-2001*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli.
- Selami ÖZSOY (2019), *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Yerel Basın: Bolu Örneği*, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), C.4,S.2, Malatya.
- Selçuk URAL –Nesrin HANGÜL (2019), *Hatay’da Yerel Basın (1939-1950)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S.23, Kars.
- Sema ULUS. (1993), *Yerel Basınımız*, Marmara İletişim Dergisi, Sayı:3, İstanbul.
- Serap MEMET (2021), *Yakın Dönem Osmanlı Rum Basını Neologos Örneği (1837-1874)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Serge GUERİN (1992), *Medya Dünyası*, Jean Marie Charon (Editör). *Enformasyon mu İletişim mi? Fransa’da Kapak Sayfalarının Seçimi*, İletişim Yayınları, İstanbul
- Sinan KIYANÇ (2017), *Muğla’nın İlk Gazetesi Menteşe, Menteşe gazetesi*,
https://www.academia.edu/43893864/Mu%C4%9Flan%C4%B1n_%C4%B0lk_Gazetesi_Mente%C5%9Fe_Gazetesi, Muğla
- Stanford J. SHAW (1190), *Christian Anti Semitism in the Ottoman Empire*, Belleten dergisi, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları, C.54, S.211, Ankara.
- Suat GEZGİN (2007), *Türkiye’de Yerel Basın*, Suat Gezgin (Editör), *Türkiye’de Yerel Basın*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

- Suna ALTAN (2020), Hakkârî'de Yerel Basını İlk Örneği: Hakkârî gazetesi, Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkârî Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Şinasi ÜNAL (1996), Yerel Basın ve Sorunları, Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı, Cilt: 2, Yıl: 2, Sayı: 12, Ankara.
- Taner AYDOĞAN (2020), Ekonomi Politik Perspektiften Hakkârî Basın Tarihi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Tevfik ÇAVDAR (1995), Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, İmge Kitabevi, Ankara
- Tevfik ÇAVDAR (2004), Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze), İmge Kitabevi, Ankara, s.80-81.
- Tuğçe SEVEN (2015), Çok Partili Geçiş ve Demokrat Parti Döneminde Basın (1945-1960), https://www.academia.edu/24917486/%C3%87OK_PART%C4%B0L%C4%B0_REJ%C4%B0ME_GE%C3%87%C4%B0%C5%9E_VE_DEMOKRAT_PART%C4%B0_D%C3%96NEM%C4%B0NDE_BASIN_1945_1960
- Uygur KOCABAŞOĞLU (1991), Tuna Vilayet Gazetesi, OTAM, Sayı: 2, Ocak 1991.
- Uygur KOCABAŞOĞLU (2010), Hürriyeti Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.19.
- Ümit IŞIK - Nevzat ERDOĞAN (2019), Muş'ta Yerel Gazetecilik ve İlk Örnekleri, Tarih Ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- V. Türkan DOĞRUÖZ - Esra ÇAVDAR (2016), Trakya'da Yeşilyurt Gazetesine Göre 1944 Yılında II. Dünya Savaşı ve Kırklareli, Tarih ve Gelecek Dergisi, C.2, S.2, file:///C:/Users/ademi/Desktop/Trakya_Yesilyurt_Gazetesine_Gore_1944_Yilinda_II.pdf

- Veysel USTA (2020), Yeni Bilgi ve Belgeler Işığında Giresun Basın Tarihine Güncel Bir Bakış (1908-1928), I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Trabzon.
- Yasin MERAL (2016), İbrahim Müteferrika Öncesi İstanbul'da Yahudi Matbuatı (1493/1729), Divan Kitap, Ankara.
- Yaşar ALDIRMAZ (2020), 19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Başlarına İzmir'de Yayınlanan Gazeteler: Envanter Çalışması, <http://www.izmirdergisi.com/tr/dergiarsivi/59-35inci-sayi/167-izmir-basininin-ilkleri>
- Yaşar YILDIRIM (1997), Elazığ Basınının Öncüsü Ma'muratü'l-Aziz Gazetesi (1883-1884), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara.
- Yaşar ZORLU (2016), Tek Parti İktidarında Bir Vilayet Gazetesi Yeni Erzincan, Erzincan Üniversitesi Uluslararası Erzincan Sempozyumu 28 Eylül-1 Ekim 2016, Bildiriler Kitabı, Erzincan Üniversitesi Yayınları, C.1, Erzincan.
- Yavuz DEMİR ve Bünyamin AYHAN (2020), Sosyal medyanın gündem belirleyicileri: Twitter'da gündem belirleme süreci üzerine bir sosyal ağ analizi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 51, 1-19.
- Yavuz HAYKIR – Handan HAYKIR (2015), Elazığ Basın Tarihi (1883-1960), Tarihten Günümüze Elazığ Uluslararası Kongresi Bildiri Kitabı, Cilt: 2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yavuz ÖZMAKAS (Tarihsiz), İzmir'de Türkçe Dışı Basın (1821-1922), Erişim Tarihi: 21 Mart 2023, https://www.academia.edu/92661544/%C4%B0zmirde_T%C3%BCrk%C3%A7e_d%C4%B1nC5%9F%C4%B1_bas%C4%B1n
- Yenal ÜNAL (2015), Bartın Matbuat Tarihinin İzini Sürmek: Parthenios Bartın'da Kültür ve Sanat Bülteni, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, C.15, S.31, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir

Yeşil Iğdır gazetesi,
<https://studylibtr.com/doc/1427690/ye%C5%9Fil-%C4%B1%C4%9Fd%C4%B1r---i%C4%9Fdir-sevdasi-ki%CC%87tabi>

Yusuf TOMBUL (2019), Cumhuriyet Dönemi Maraş Basını ve Bölgenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Gelişiminin Basındaki Yansımaları, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Yücel ÖZKAYA (1989), Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Yücel ÖZTÜRK (2010), Bursa Basın Tarihi (1969-2005), Atatürk Üniversitesi Atatürk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Zeki ARIKAN (1988), İşgal Dönemi İzmir Basını, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.V, S.13, Ankara, <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/656/tur>.

Zeki ARIKAN (1989), Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

YEREL HABERCİLİK

Tanımlar, Sorunlar, Öneriler ve İlkler

DR. Adem DEMİRSOY